

ONUITGEGEVEN BRIEVEN

VAN EENIGE

PATERS DER SOCIETEIT VAN JESUS,

Missionarissen in China,

VAN DE XVII^de^ EN XVIII^de^ EEUW,

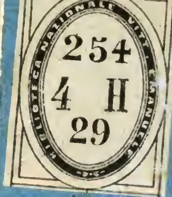
MET AANTEEKENINGEN,

DOOR

P. VISSCHERS,
R. C. Priester.

ARNHEM,
TER BOEKDRUKKERIJ VAN JOSUÉ WITZ.

ONUITGEGEVEN BRIEVEN

VAN EENIGE

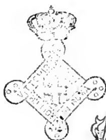
PATERS DER SOCIETEIT VAN JESUS,

Missionarissen in China,

VAN DE XVII^de^ EN XVIII^de^ EEUW,

MET AANTEEKENINGEN,

DOOR

P. VISSCHERS,
R. C. Priester.

ARNHEM,
TER BOEKDRUKKERIJ VAN JOSUÉ WITZ.
1857.

VOORBERIGT.

Onder de menigvuldige schriften betrekkelijk tot de geschiedenis van de Societeit van Jesus, mogen de verzamelingen van brieven door onderscheidene leden dier Societeit, uit bijna al de wereld-oorden den Katholieken medegedeeld, met regt eene bijzondere plaats bekleeden.

Zoo hebben wij onder andere :

Rerum a Societate Jesu in Oriente gestarum. — *De Japonicis rebus Epistolæ*, Coloniæ 1574.

De rebus Japonicis, Indicis et Peruanis Epistolæ, Antverpiæ, 1605. — *Selectarum Epistolarum ex India libri quatuor*, Joan. Petro Maffeio, interprete.

Extraict de diverses lettres envoyées par les Religieux de la Compagnie de Jésus, qui du Païs-bas sont partis vers les Indes Occidentales, l'an 1615, Valenciennes, 1620.

Jaerlycksche brieven van Japonien der jaeren 1625, 1626, gedruckt te Antwerpen, by J. Cnobbaert, 1632.

Litteræ annuæ Paraquariæ, an. 1635, 1636. Auct. Jac. De Beroa, S. J. Insulis, typ. Tassani De Clercq, 1641.

S^ti Francisci Xaverii e Soc. J. Indiarum Apostoli, Epistolarum libri duo, Bononiæ, 1795 *).

Annales de la Propagation de la Foi, tot den huidigen dag, en menigvuldige *brieven* aan onze *Godsdienstvriend* medegedeeld 1).

De brieven der katholieke missionarissen geven den lezer niet alleenlijk de gelegenheid van zich een klaar denkbeeld te vormen over den voortgang en toestand der R. K. religie in de vreemde landen, maar leggen hem ook onder het oog al het goede dat zij stichten tot beschaving en verlichting dier volken, welke nog in de duisternis en in de schaduw des doods zitten. Zij doen hem zien dat een missionaris, die ouders, bloedverwanten en vrienden verlaat, zijn geld en goed laat varen, om de dwalenden tot de waarheid weder te brengen, niet tot de klas van gewone menschen, maar tot diegene van buitengewonen behoort, dewijl hij met eenen moed en ijver be-

*) Tijdens mijn verblijf te Rome, in 1840, heeft wijlen de eerw. P. Rootbaan, gen. overste van de Societeit van Jesus, mij dit werk, te zamen met de *Epistolæ S^ti Ignatii Loyolæ*, Bononiæ, 1804 in 4°. ten geschenke gegeven. Ik ben blijde zijner geëerbiedigde nagedachtenis hier mijne dankbaarheid nogmaals te kunnen toewijden.

1) De geleerde P. Hazart geeft in zijne *Kerckelycke Historie* eene lange naamlijst van schrijvers, die in verschillende talen werken uitgegeven hebben tot verheerlijking van de Societeit van Jesus.

Er bestaan ook verzamelingen van brieven van PP. missionarissen van andere religieuse Ordens, die in China en elders het geloof verkondigd hebben. Zoo hebben wij *Hist. ecclesiastica de mart. fratr. ord. D. Francisci* &c. auth. Fr. Th. Bourchier, Anglo. 1582. — *Palma fidei S. ord. Prædicat.* auct. P. Malpæo, Antverpiæ, 1635 etc.

zield moet wezen, die hem van niemand als van God alleen kunnen gegeven worden. Hoe zou anders eene zoo edelmoedige zelfopoffering mogelijk zijn? En inderdaad, waar en wanneer heeft de dorre philosophie, die zich steeds over menschlievendheid en groote daden beroemt, zoo kloeke mannen, zulke helden voortgebragt als de katholieke missionarissen? Wat heeft het koude Protestantismus, met al zijn geweld, met al zijne zendelingen in vreemde landen, kunnen uitvoeren of in stand houden? Volstrekt niets. De dwaling kan wel een oogenblik tegen de waarheid worstelen, maar moet vroeg of laat bezwijken; een werk dat niet uit God is, gaat te niet.

Verder, de lezer behoeft slechts met kalmte en zonder vooroordeel de brieven der missionarissen na te gaan, om zich te overtuigen van hetgene ik zeg; en hoe zeer hij tot dusverre tegen de missiën en missionarissen mogt ingenomen geweest zijn, zal hij weldra zijn blinddoek laten vallen en rondborstig bekennen, dat hij een onregtvaardige beoordeelaar der katholieke zaak geweest is. Nog meer, hij zal, verwonderd over de zelfopofferingen en den moed dier christen helden, hun zoo gunstig worden, als hij te voren van hen afkeerig geweest is. Dikwijls lastert en keurt men af wat men niet kent, en zoo is het in onze dagen ten opzigte der kloosterlingen in ons land, die eveneens missionarissen zijn, welker eenig doeleinde en zending is, de volken te beschaven, de zeden te verbeteren, het welzijn der zamenleving en de zielezaligheid hunner broeders te bewerken; men lastert en men veracht ze, enkel omdat men ze niet kent of kennen wil.

Dan, behalve het voordeel welke de brieven der missionarissen opleveren, met den voortgang en toestand der R. K. religie in de vreemde landen bekend te maken, bevatten zij nog een ander nut, te weten dat men uit de-

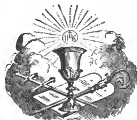
zelve de geschiedenis, de gebruiken, de gewoonten, de wetten, den koophandel, de nijverheid, de voortbrengselen enz. dier landen leert kennen.

De brieven der missionarissen zijn niet gelijk doorgaans de beschrijvingen, de verhalen van sommige reizigers die een land bezoeken, en den noodigen tijd niet besteden om er het volk, zijn aard of levenswijze na te gaan, en alzoo onwaarheden, zelfs lasteringen, beschuldigingen mededeelen. De goddelooze Voltaire dorst over volken, zeden, gebruiken en landen te schrijven, zonder dat hij bijna ooit een voet uit Frankrijk gezet hadde.

De brieven welke ik thans den katholieken lezer aanbied, werden in de XVII. en XVIII. eeuw door eenige PP. der Societeit van Jesus uit China geschreven, en zijn, voor zoo veel mij bekend is, nooit gedrukt geweest. Ik was eerst voornemens dezelve in de nederduitsche taal over te brengen, doch dewijl het oorspronkelijke dikwijls door de vertaling gekrenkt wordt, heb ik verkozen dezen in de taal waarin zij geschreven zijn, als een vervolg aan de hierboven genoemden, uit te geven.

Mogten zij den katholieken lezer bevallen, en tot verheerlijking der R. K. religie in 't algemeen, en der Societeit van Jesus in 't bijzonder dienen, dan ware mijn wensch vervuld en mijne moeite vergolden!

Antwerpen, den 18. Junij 1857.

Rdo Patri in Xto ..... PALUDANO,
Sacerdoti Societatis Jesu.

HASLETI.

Si ibi non sit,
Lovanii.

Rde Pater in Xto.

Pax Christi

Credo quod acceperint jam cistam per D. Vander Haeghen una cum sarcina..... Doleo quod R. V. tam sinistre meas litteras interpretata sit: jam non mihi venit umquam in mentem cogitare de præterito, sed tantum de futuro. Nam cum R. D. Decanus, proposito fructu quem R. V. istic facit, urgeat ut ego scriberem pro continuanda missione, respondi: quomodo prædicabunt nisi mittantur, quasi dicerem: scio quod P. Paludanus magnum fructum facturus esset si istic permaneret, sed quomodo prædicabunt nisi mittantur? quis potest sperari fructus si R. P. Provincialis augeat missionem, hæc fuit mea mens nec alia.

Quam miratus fui sinistram hanc interpretationem, quasi contra charitatem scripsissem! Charitas non cogitat malum. Hæc scribo ne R. V. afflictos nos relinquat, et amaro animo discedat, quod in litteris suis insinuat, quod me valde afflixit. Cæterum postquam R. V. mutari vult antiquam stationem, non possum gratulari meliorem Gandavi ubi olim triumphavit in concionibus, catechismis, sodalitatibus etc. ubi modo, si desideret, poteris excurrere ad pagos vicinos. Nos interea in medio miseriarum versamur. Ubi R. V. ad terminum pervenerit, quæso, dignetur verbulo indicare de Petro, quem amantissime saluto. Sed quia pos paucos dies cogito Hollandiam, inscribat, quæso, R. V. Rectori Nysmans. Commendo me vestris sacrificiis.

15 Novemb. 1634. Traideli

R^v servus in X^ti

J. Bapt. Boddens 1).

---

1) Wij lezen in het werk: *Annus dierum illustrium Societatis Jesu, sive in anni dies digestæ mortes illustres eorum qui ex ead. Soc. in odium Fidei, pietatis &c. ab impiis occisi aut veneno necati sunt* &c. Romæ, 1657, bl. 226 het volgende:

« P. Joannes Bapt. Boddens (Belga) per 22 horas primum, deinde per quatuor alias dirissime cruciatus, intestino quoque ignis vi erumpentem, ea passus est quæ fusè narrare otium non patitur, et calamus erubescit, sed non erubuit impudens et in humana hæretici furoris sævitia. Diffissa illi genua, læva manus emortua, caput securi abscissum. Hæc omnia in Fidei Catholicæ odium patrata esse, fama publica inter Catholicos, privata instrumentorum supplicii veneratio, corpora honorate sepulta, Ducis Bullonii epistola et denique ipse Apostolicus Nuncius gravissime contestatus est, litteris ad Præpositum Generalem 6 Aprilis anni 1642, exaratis. Hæreticus ministellus multis egit, ut illos ad perfidiam adduceret, sed contemptus est et rejectus.

A°. P. Francisco Rougemont,
da Comp. de Jesu 1).

(Myn leerstelsel) wierd seer gheautoriseerd met de teghenwoordicheyt van soo groote mandarins van alle de tribunalen: item soo vastélyck gheapprobeert in twee parlementen van het Ryck ende dit in *æternam memoriam ac fundamentum nostræ mathematicæ.* Maer ick en hebbe tot noch toe gheenen tydt ghehadt, et *ne quidem* om in druck te stellen de antwoorden met de welcke ick Yang-Guang-Sien refutere.

Ick schryve oock aen P. Provincial om oorlof te hebben om te moghen disponeren van presenten de welcke aen my ghesonden worden. Ick meyne dat desen oorlof is ghe-

1) P. Rougemont werd geboren te Maastricht in 1624; hij trad in de Societeit van Jesus, en vertrok naar China waar hij in 1659 aangeland is met P. Verbiest en andere gezellen. Tijdens de wreede vervolging van 1664, werd hij geketend naar Peking. en van daar naar Canton met zijne gezellen gebragt en in de gevangenis geworpen tot in 1671. Hij overleed in 1676. Hij heeft in zijne gevangenis eene geschiedenis van China geschreven, beginnende van 1660 en eindigende met het jaar 1668. Zie F. X. De Feller, *Dictionnaire historique*, art. Rougemont.

De eerste bladzijde dezes briefs ontbreekt. Doch naar hetgeen ik uit deze regelen oordeelen kan, zou het begin van den brief tot onderwerp hebben, dat hij, pater Verbiest, bij den keizer Cam-Hy ontboden is geworden, om uitleggingen te geven over de sterrekunde en den jaarlijkschen kalender der Chinezen.

Zie over P. Ferd. Verbiest de belangrijke *Notice biographique*, par l'abbé C. Carton, Bruges, 1839; — *de Godsdienstvriend* van de maand Maart 1857 en de *Kerckelycke Historie, door P. Hazart*, China, bl. 242—243. *Aenhangsel.*

In gemelde *Notice*, bl. 55 staat nog een brief van P. Verbiest.

neral ofte ghemeyn aen alle dc Vaders van dese missie, ende (voor soo veel ick indachtig ben) my dunckt dat ick te vooren desen oorlof int schrifte hadde, maer alle dese schriften ende brieven syn verbrandt op den tydt dat wy te Siu-Pu waeren. Desen oorlof vraeg ick principalyck om met betamelyckheyt te voldoen aen myn officie: want de mandarins van de mathematica, en de andere myner ondersaten als Xu-Pu, Cas-Li, Hun-Pas oock van andere tribunalen ende mandarins, my konnen grootelycks helpen ofte beschadighen naer dat de occasie presenteert, de welcke men moet preoccuperen ende dikwils met een cleyn present op synen tydt ende occasie aen te nemen men diensten hoopt die weerdigher syn. Dese voorschreven twee punten hebbe ick nu met dese selve occasie gheschreven aen P. Provincial Antonius De Govea, biddende dat gy de selve in secreet houde, behalven dat gy (ist dat het u goedt dunkt) de selve communiceert met syn consulteurs, als oock met vader Smit ende Braucali, sonder dat dese twee vaders in kennisse komen dat dese punten van my kommen, om alle occasie van mistrouwen uyt te sluyten: want, Godt lof, tot noch toe wy leven hier in groote vreede ende voldoeninghe, om de welcke onder ons te behouden, ick sal de voornoemde oorloven met alle discretie ende order ghebruycken sonder occasie van eenigh mistrouwen te gheven.

Cæterum mi Pater Francisce, weest seker dat ick met alle die eere, die den Coninck my doet, als oock met de estime van de groote mandarins seer lnttel troost hebbe in myn hert, ende dat ick veel liever, aengaende myns lust, soude leven het leven van onsen salich overleden

vader Sverius Faber met loopen in de missien, ende om te gaen met de arme Kristenen, als wel met de mandarins te traiteren; maer ick stae nu op desen wech ende ick kan nochte en magh niet te rugghe keeren. Ick bidde hertelyck wilt my seer ende dickwils recommanderen in syne heylighe Sacrificien ende in de ghebeden van alle Godvruchtigen die daer syn. Ick bedancke VV. RR. seer voor de goede nieuwsmaeren van peys in Europa de welcke VV. RR. schryven. *Hisce me iterum atque iterum commendo.* Pequin 23 de Jeneiri 1670.

De V. R. Servo in X^te

FERDINANDUS VERBIEST 1).

---

1) Wij lezen in de *Notice biographique sur le Père Ferdinand Verbiest*, p. 64 het volgende:

Extractum ex Registro baptizatorum in Pitthem *).

« Anno 1623, 18 Octobris, baptizatus est Ferdinandus Verbiest, filius Judoci Verbiest et uxoris ejus Annæ. Susceptores D. Ferdinandus Van der Schueren et Judoca de Jonckheere. »

Extractum ex libro, in quo novitii Societatem Jesu ingredientes, propria manu scribebant sua nomina, aliasque particularitates eos concernentes.

Extabat apud R. D. CORN. GEERTS S. J. Antv. 1816.

« Ego Ferdinandus Verbiest, Pitthemiensis natus anno 1623, mense Octobri, die 9a, ex legitimo thoro patre Judoco Verbiest, ballivo et receptore pagorum Pitthem et Coolscamp, et matre Anna van Hecke. »

Studui primum humanioribus Brugis, uno anno in figuris apud RR. PP. Societatis, et quatuor reliquas scholas absolvi quatuor annis Cortraci, apud eosdem PP. Societatis.

Philosophiæ deinde dedi operam Lovanii in Collegio Liliensi, uno anno, donec tandem melioris vitæ desiderio flagrans ad So-

*) Een dorp in West-Vlaanderen.

Eruditissimo clarissimo Domino D.
GODEFRIDO HENSCHENIO 1).
Antverpiæ.
in domo Professâ.

Eruditissime Domine,

Cum sciam D. tuam litteris variarum Europæ partium interpellari, volui etiam ex ultimo hoc oriente meis hisce

cietatem Jesu aspiravi, in quam a R. P. Andrea Judoci ejusdem Societatis per Flandro-Belgicam Provinciali, anno 1641, mense Septembri, die secundo, Lovonii debito præmisso examine, admissus sum. Mechliniam vero ad domum probationis veni, anno 1641, mense Septembri, die 29 exominatus sum a R. P. Nicasio Bonaerts, etc.

In 't begin van 1657 ging Ferd. Verbiest te scheep te Lisbon om naar China te vertrekken, met den onderkoning der Indiën, Don Antonius Telles Menezes, graaf von Villa Pouca, en met zes en dertig andere missionarissen. De onderkoning stierf onder weg den 8 Augustus, en zeven andere paters ondergingen hetzelfde lot. P. Verbiest en zijne gezellen kwamen te Macoo aan in 1659. Uitgeput door zijne studiën en werkzaamheden overleed hij te Peking den 28 Januarij 1688.

Bij de eerw. PP. Minderbroeders van Thielt bestaat een register waarin de dag von overlijden der broeders en weldoeners aangeteekend werd. Judoens Verbiest, vader van den missionoris, staat er op 19 Februarij 1651, dag zijns overlijdens, oangeteekend als een vriend en een bijzondere begunstiger des kloosters: *Februarii 19, anno Domini* 1651, *obiit in Pitthem Duus Judocus Verbiest singularis fratrum et ordinis amicus et fautor.*

De moeder van den missionaris stierf den 13 November 1665, en staat er aangeboekt als eene aanzienlijke weldoenster der PP. Minderbroeders: *Novembris* 13, *obiit in Pitthem Domicella Anna Van Hecke uxor Dni Judoci Verbiest in vitâ singularis fratrum benefactrix.* Anno 1661.

1) G. Henschenius werd geboren te Venray, eertijds in het hertogdom van Gelder, thans Limburg, gelegen, den 21 Januarij

interpellare. Causa scribendi viæ compendium est, et fides et benevolentia expertissimi Domini Andreæ Cleyen medicæ facultatis Doctoris qui ex novâ Bataviâ, ubi degit, studium et operam suam addixit destinandi in Belgium nostrum litteras. Illas D. tua fidenter aperiat et legat quæ de rebus nostris perscribuntur, ac deinde dignetur mittere ad eos quibus inscribuntur; si tamen incertum sit an et quamdiu in urbe Romanâ versetur P. Prosper Intorcetta Procurator noster, petimus ut litteras, quæ D. Philippo Miller 1) inscriptæ sunt, rectâ Viennam Austriæ destinet.

Gratulamur interim labores adeò sanctos de Sanctis, optamusque scire quousque tandem magnum illud et gloriosum opus provectum sit. Jam enim ob eam rem et Italiam et Germaniam cum doctissimo Domino Daniele (forte et Hispanicum Escuriale) peragrasse audivimus ex D. Carolo de Noyelle. Optamus etiam ut per quempiam v. g. eum qui ad..... isthic moratur, nobis perscribi curet statum Belgii maximè verò Societatis nostræ. Incredibile est quam

---

1600. Hij voleindigde zijne eerste latijnsche studiën, of humaniora, onder J. Bollandus, in de latijnsche school te 's Hertogenbosch. In 1619 trad hij in de Societeit van Jesus. Hij werd naderhand professor, en was hoogst ervaren in de grieksche taal. In 1635 werd hij medewerker, bij zijnen Mr. Bollandus, aan het groot werk der *Acta Sanctorum.* Na den dood van P. Bollandus, in 1665, heeft Henschenius het ondernomen werk voortgezet, te zamen met P. Daniel (Papenbroek) Papebrochius. Henschenius overleed in het professiehuis der Societeit, te Antwerpen den 11 Sept. 1681. Hij heeft onderscheidene werken in 't licht gegeven. Zie Foppens, *Bibliotheca Belgica*, I. 1. p. 371. — *De prosecut. operis Bollandiani*, p. 7, en F. X. De Feller, *Dict. hist.* art. *Henschenius.*

2) Zie *Bibliothèque des ecrivains de la Comp. de Jésus* art. *Miller.*

ardeat animus in hoc qualicumque exilio, cognoscere qui a discessu nostro libri publicati sint, qui Societatem ingressi, qui defuncti, qui regant, qui doceant, quas missiones, qui denique candidati missionis nostræ Sinicæ ad messes veniant brevi uti speramus aperiendas. Solerter vos obsecro, et hoc unicum charitatis officium erga voluntarios a patriâ exules exhibere ne graventur, ut sicuti isthic ita et ibi glorificemus Deum uno ore et animo. Litteras destinare poterunt ad D. Andream Cleyen in novam Bataviam.

Non possum pluribus hîc scribere ob temporis angustiam. Ignoscat et mei ac missionis memor vivat apud magnum Dominum.

Cantoni 23 9bris
1670.

Eruditissimi Domini
D. And.
Servus semper obstrictus
PHILIPPUS COUPLET 1).

1) Philippus Couplet, Belg, was een van de gezellen van P. Verbiest. Hij was geboren te Mechelen omtrent 1628; in 1659 is hij naar China vertrokken en van daar in 1680 wedergekomen; hij vertrok eene tweede maal naar China, doch stierf onder weg in 1692. Hij heeft onderscheidene werken geschreven, onder andere: *Confucius, Sinarum philosophus, sive scientia Sinica latine exposita*, 1687 in folio. F. X. De Feller, *Dict, hist.* art. *Couplet.*

Salutem amantissimam
D. tuæ et mecum D.
DANIELI *adscribit ex animo*
D. FRANCISCUS ROUGEMONT.

Salutat JOA MILGART. JOAN. BAPT. HORENBEEC. — P. DU .... P. VAN EEDEN, P. VAN DER HOOGHE.

Tirado da Carta do P. Ferd. Verbiest escrita ao P. Thomas Valgarneira Visitado ao io de Julho 1671 de Pekim 1).

Ja avera perto de 2 mezes que fataudo em secreto com el Reij (com occasiao das couras de Mathematica, sobre as quais dava memorial) lhe toquei alguns pontos principaes de nossa leij. disse auter de fatar; teuho coura de secreto p[a] avisar a V M[de], e cheguei mais perto dette, e el mismo Reij me fez chegar mais perto em distancia de hum passo dette. nestes dias et Rheij tinha sacrificado ao eco e pedido chuva por diversas varellas dos Bonzos, com esta occasiao lhe disse: saiba VM. que o peder de dar chuva como tamben da vida e morte et: nāo esta no pagode, nem no eco, mai no seuhor do eco e da terra o qual someute he hum, e conforme a rezao nāo pede aver dous como nesse vosso imperio nāo pode aver dous Emperadores, sem turbar se todo o imperio. V. M[de] so se seuhor deste grande grande imperio, e actualmente esta go-

1) Dit uittreksel van den brief van P. Verbiest aan P. Thomas Valgarneira, in de portugesche taal geschreven, draagt geen handteeken. Onder de tien gezellen van P. Verbiest, die met hem te Macao aangeland zijn, was er een Portugees bij, met name Andreas Ferran, mogelijk is dit uittreksel door hem geschreven.

zando de toda a ditta que se pode atcancar. nesta vida. Mais lembre se V. M^{de} que delde o primeiro Emperador da China ate agora nas cronicas se faz mençao mais que de 350 Emperadores as quais todas gozarao da mesma dilta, e agore todas acabarao com sua vida e dilta. O Emperador passado pay de V. M^{de} acabou em 25 aunas de vida. En quinze muito que V. M^{de} gozasse eternamente desta ditta e outra muito mayor. lembre se V. M. que esta sua ditta passara do mesmo modo, como passou aquella de todos vossos aute passados, e que despois desta vida ha ditta e desditta eterna que nunca acaba, como tamben a alma, que despois de parlir huma vez nunca mais torna nesta vida, não obstante tudo quanto dizem os Bonzos e outras sectas. Estes pontos são de grandis sima importança; peço a V. M. poco a poco os examine mas peço tamben que não se saiba que hic et nunc en os propouho a V. M. porque outramente os Bonzos e sectarios estarião com muita raina contra de mim e me pagarião muito mal esta boa vontade que tenho de dizer a clara verdade a V. M. sem lizongiar como muitos fazem. e se eu sabeudo o que passa nesta materia não avisasse a V. M. como actualmente avizo, não mereceria de ter nome de leat e bem vassallo autes depoi desta vida eternamente se avia de agastar contra de mim estes pontos omia el Rey com toda paciencia e me respondia com o depacho ordinario em semelhantes cazos dizendo ja teuho entendido ou ja estou enformedo.

Litteræ Macaenses.

R^do^ Patri in Chro P.
PROSPERO INTORCETTA 1)
Vice Pro^v^. Sinicæ Soc^tis^ Jesu
Romam Procuratori Generali
Macao.
Em Flandres.
P. C.

R^do^ in Christo Pater,

Ex quo R. V. hinc discessit, non omisi scribere ad R. V.; verum numquam lubentius ad eam scripsi quam hac occasione quæ mihi felicissimam nuntiorum obtulit materiam. Ut uno dicam verbo, Patres Missionarii ad Cantoniensem Custodiam relegati, ad suas ecclesias regio decreto triumphabundi redierunt. Res ita se habuit 2):

Qui Pekini degebant Patres iam tot obsequiis animum Imperatoris sibi devinxerant, ut quamvis multa ille in

1) P. Prosper Intorcetta werd geboren in de kleine stad Piazza in Sicilië, in 1625. Hij vertrok naar China met P. Martini in 1656. Hij heeft veel werken geschreven. Hij stierf den 3 October 1696. Zie *Bibliothèque des ecrivains de la Comp. de Jesus*, 2de série, art. *Intorcetta.*

2) De keizer Cam-Hy heeft op verzoek van P. Verbiest die den jaarlijkschen kalender der Chinezen van zijne misgrepen gezuiverd had, vergund dat zijne verbannen gezellen van Canton naar hunne woning en kerken te Peking zouden wederkeeren. Dit besluit werd genomen in de maand Maart 1671, en in dit zelfde jaar zijn er meer dan 20,000 Chinezen, waaronder een moederlijke oom des keizers en een der acht vaste generaals des rijks, tot de christen godsdienst bekeerd geworden.

Men leze de gemelde *Notice biographique* p. 10—24 en *de Godsdienstvriend* van de maand Maart 1857.

Patres regiæ liberalitatis et gratitudinis beneficia conferret, nihil tamen se contulisse arbitraretur, nisi ardentissima Patrum vota, quæ intime norat, pro libertate sociorum exulantium exaudiret; et vero exaudivit, motuque proprio inconsultis tribunalibus diploma conclusit quo Patribus omnibus Cantonum relegatis potestatem faciebat ad suas ecclesias redeundi, eos vero qui mathesim callebant, ad aulam evocabat.

Hoc diplomate per mensem Martium Cantonem allato et Macaum totumque pervadente imperium, mirum quantum exhilarati nostrorum et neophytorum animi impulsique ad reddendas Deo grates pro tanto tamque insperato beneficio. Statim nostri exules de suo ad Ecclesias reditu acriter cogitare: atque ut res quo prudentius, eo securius procederet, mature festinandum rati, ut omnia ad iter pro dignitate triumphantium de inimicis fidei præconum apparentur, illæque moræ quæ apud Sinas in diplomatum etiam regiorum executionibus sunt molestissimæ, facilius expedirentur Pro-Regis et Reguli Cantoniensis benevolentiam sibi arctissime conciliarunt. Nos igitur fautores nacti 8ª Septembris prodeunt e custodia patres ac navigia conscendunt. Ea erant omnino quinque. Unum, quo vehebantur ad aulam Patres Mathematici (videlicet Christianus Henriqués et Philippus Grimaldi quos sub titulo Siam-Cum comitabatur, P. Emmanuel Sequerra) regio plane cultu ornatum hisque in vexillo insignitum litteris Kiù Ciù Cin Kim. Quatuor alia, etsi primo inferiora ea erant, quibus aulæ præfecti pro dignitate utuntur; hancque in vexillo præferebant inscriptionem Fūm Chī Hōci Tām.

Ad hæc Prorex dederat singulis Patribus duo diplo-

mata; alterum quo jubebat præfectos locorum sibi subditorum omnem operam ad Patrum iter conferre: altero diplomate cavebatur, ne in restituendis ecclesiis ulla fieret tergiversatio. Omnibus igitur subsidiis optime instructi Patres iam feliciter magno illo fluvio, qui Sinicum pervadit imperium, ferebantur; quando hic de prospero Patrum exitu certiores facti, pro-Episcopo læta nova significavimus qui tanto Dei beneficio obstrictus jussit multiplici per templa æris campanæ pulsu populum ad cathedrale templum convocari, ubi solemni hymno et sacrificio et supplicatione, universim et Societas et populus debitas Deo gratias exhibuit. Lætitiam non parum minuit mors P. Francisci Brancato cujus corpus Neophyti Haucayentes expetierunt, ad illosque delatum est. Paulo post in Hancheu P. Claudius Motet ad meliorem vitam migravit, ille nimirum qui perpetuo capitis dolore laborabat.

Videt R. V[a] quanti sit momenti negotium adiungere quotquot poterit insignes socios ad Sinas convertendos. Jam V Pro[c]. locum hic habet insignem ubi seminarium stabilire possit, domum videlicet Ludovici Pereira e fronte S. Antonii cum prægrandi horto a Procuratore coemptam. Ego ipse ut prosim Sinis pro mea tenuitate scholam erexi ubi neophytorum Macænsium filii Sinicos Patrum libros edocentur. P. Philippus Marinus 1) ad episcopatum Ma-

1) Joan. Philippus Marini werd geboren in 1608 te Taggia, in den Staat van Genua; hij is in de Societeit van Jesus getreden in 1625, en in 1638 naar de Indiën vertrokken, heeft het Evangelie gedurende 14 jaren in Tonking gepredikt, en is tot rector van het collegie te Macao benoemd geworden. Hij heeft onderscheidene werken geschreven. Zie *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jesus* 2ème série, art. *Marini*.

caensem nominatus est, sed nondum accepit confirmationem a Pontifice. Obiit P. Ludovicus de Gama. Legatus Manoet de Saldanha optime ab Imperatore exceptus, obiit in suo Macaum reditu; verum non obtinuit commercium. Vive mi Pater mei et P. Joannis de Haynin memor, hic reditum R. V[ae] videmur expectaturi. Festina, periculum est in mora. Hic sinister rumor de R. V[ae] naufragio snbauditus est. Verum confido Deum nbiq. R. V[am] fore propitium. Id omnibus votis expeto.

Macai 10 Decemb. 1671.

R. V[ae]

Servus in Christo minimus

Joannes Bapt. Maldonado.

Habet hic R. V[a] diploma Imperatoris. Ultima verba prohibitiva, ut dicunt PP. Pekinenses mere ad ceremoniam apposita sunt, ne videlicet irritarentur rei novitate quorumdam animi.

P. Haynin intime salutat R. V.

R. V[a] dignetur aliquos e nostris parentibus facere certiores de salute nostra si forte pergat in Belgium. Iam opus Confucianum absolutum est et synopsis chronologica. Ibunt oportuno tempore.

R. P. Gottifrido Henschenio.
P. C.

Reverende in Chro Pater,

Celebre R. Va nomen facit et eam præbet fiduciam ut nostras litteras ipsi inscribamus, eaque ei primùm communicemus, quæ deinde et nostris Sociis et toti Europæ ad communem lætitiam communicari optaremus. Nova scilicet optima de Patrum Sinicorum in suas ecclesias restitutione. Videbit omnia patentia in litteris, quas deinde obsecro dignetur R. Va obsignatas ad eos, ad quos spectant destinare. In hac ecclesiarum restitutione primas partes egit P. Ferdinandus Verbiest, cuius nomen uti totâ Chinâ celeberrimum, ita toti Europæ velim innotescat ob insignia de re Christianâ merita et apostolicum spiritum.

Vide mi Pater, et SSis sacrificiis me Deo commenda.

Macai 20 Febr. 1672.

R. Væ

Minimus in Chro servus
Joannes Bapt. Maldonado.

P. Prosper Intorcetta Belgarum amicissimus mihi asseruit se multos ex Belgis in socios missionis petiturum, atque ideo spero iam eum in Belgium properare.

Reverendo in Christo Patri
P. FRANCISCO VAN CALLENBERGHE
Societatis Jesu.
LOVANIJ.

Reverende in Christo Pater.

P. C.

Quas 4 Januarii huius anni ex Sinis in Europam misi, ut meum in Sinas ingressum nuntiarem, perbreves fuerunt, et dubito, an fideliter destinatæ sint, quia illas misi Macaum ut ad navem anglicanam proxime discessuram mitterent: nunc paulo fusius describam ultimam navigationem meam Manilam inter et Sinas. Reliquas navigationes meas et itinera hic non repeto, qnia iteratis vicibns perscripsi, et non dubito quin saltem aliquæ litteræ pervenerint ad manus, ex quibus iter meum saltem Manilam usque satis superque cognoverit Rª. Vª.

24 Septembris 1689 discessimns ex portu Manilano; recta navigatur Cantonem, quæ est civitas Sinensis, metropolis Provinciæ Cantoniensis (in qua aiunt vivere qnatuor milliones hominum, sed illam aliquoties consideravi, et credere non possum numernm esse tantum) navis erat Sinica Cantoniensis, nantæ parum periti; mercatores Sinenses vehebantur prædivites, qui Manilæ res Sinicas vendiderant, et argento onusti redibant; nam constans fama erat, navi nostrâ vehi ut minimum trecenta pataconum millia in specie, præter res alias in Sinis vendendas. Discessimus e portu vento parum prospero paulo ante meri-

diem, et nocte sequenti coacti fuimus anchoram ejicere ob ventum contrarium. 25ª parum processimus, et iterum anchora ejicienda fuit. 26ª paulo post meridiem, exiguo admodum spirante vento, navis nostra hæsit in arenâ, ita ut navis gubernaculum attolli debuerit, deinde prospero vento derepente mutato in contrarium, navis explicatis etiamnum velis paulatim repulsa est, et periculum evasimus non sine singulari Dei beneficio. 27ª vento adhuc contrario 7ᵐᵒ a portu milliario substitimus, etiam sequenti die. 29ª festo Sᵗⁱ Michaëlis in insula vicina missam dixi. 30ª nondum pergere potuimus. 1ª Octobris ventus vehemens contrarius nos detinuit, donec 2ª Octobris mane aspirante modico vento favorabili sublatis anchoris in Sinas perreximus. 7ª Octobris febricula me corripuit, et sex circiter diebus duravit sine intermissione. 11ª Octobris, quæ erat 18ª dies itineris, ob ventum valde exiguum, et aquas nobis accurrentes vix 14 leucis a portu distabamus. Die 17 Octobris (itineris vero 25ª) tantum 20 leucas confeceramus. Nocte sequenti orta est aliqua tempestas, sed in itinere magis profuit quam obfuit: eâdem nocte in malo apparuit ignis S. Hermetis (vel, ut alii vocant, Sᵗæ Helenæ) meteorum physicis et mathematicis notum. 23ª Octobris (itineris 30ª) tantum 50 leucis Manila distabamus. Vesperi cum paulatim aqua potabilis deficeret, omnem omnino aquam collegerunt et occluserunt ut coquendæ orizæ (quæ loco panis datur) inserviret: et licet vix tribus leucis distaremus a terrâ, aquam quærere noluerunt, in quo non tantum imprudenter, sed barbare egerunt, ut statim patebit. Die sequenti prandium omni-

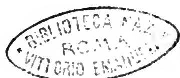
bus sublatum est seu prohibitum, ob defectum aquæ (quam quærere nolebant). Die 25 Octobris mane circa 9^{am} sensimus ingentem navis tremorem, et quasi saltum continuum, qui duravit circiter spatio unius psalmi *miserere*, aut amplius: erat autem causatus ille navis tremor ab ingenti terræ motu, ut postea intelleximus, et nos a terrâ distabamus quinque circiter leucis, et erat mare sub navi nostra tam profundum, ut nullo ejecto fune fundum invenire quis posset, et hac de causa mare illo loco linguis omnibus antonomasticè vocari solet profundum: distabamus autem malina 50, et aliquot leucis.

Post meridiem Præcipui navis (erant autem ferè omnes gentiles) consuluerunt idolum suum (dæmonem rectius dixerim) an deberent aquam quærere ad bibendum, an vero sufficientem haberent pro toto itinere (quod vento valde prospero 6 diebus confici poterat)? Respondit dæmon, non esse quærendam aquam: cumque interrogarent, quando Cantonem pervenirent? respondit, intra 17 dies. Notandum hic bene in navi vix fuisse aquam sufficientem ad coquendam solam orizam 6 diebus, nullam vero ad bibendum: et dixit dæmon, non esse quærendam; et licet mox subjungeret, iter adhuc 17 diebus protrahendum esse, non animadverterunt tamen cæci ac superstitiosi illi idololatræ, hæc duo responsa inter se pugnare. Quid hic eos fecisse judicat R[a]. V[a]? nefas dixerunt non obedire diabolo; et dixerunt statim non esse accipiendam aquam; mox dæmon iis promisit, se postridie daturum esse ventum valde prosperum, sed mentitus est mendaciorum pater; et toto itinere, quoties aliquid futurum, prædixit (prædixit

autem sæpius) toties illum esse mentitum deprehendi, Deo ita ordinante, ut miseri illi idololatræ tandem diabolicam nequitiam agnoscant, et deum non esse intelligant, qui toties mentitur. Denique hac eodem die mandavit dæmon, ut naviculam ex ligno conficerent, et sibi sacrificarent, eamque in mare demitterent, quam conditionem si implerent, promisit, se toto itinere Cantonem usque ventos prosperos esse daturum. Juvat hic ad majorem intelligentiam adjungere modum, quo dæmon interrogatus respondebat. Erant duo vel tres in navi, qui se offerre solebant ad reddenda idoli responsa; nam aiunt, idolum (seu deum suum) interrogatum respondere per hominem; quod si res proponenda sit alicujus momenti, aut in responso accipiendo, de divino (ut aiunt) idoli oraculo certi esse velint; idolum non consulunt, antequam homo responsurus totus incipiat turbari, quo tempore asserunt, idoli spiritum intrare in hominem illum, per quem responsa dare cupit: mox dum illum turbari vident, acinace seu gladio acutissimo nudam hominis frontem feriunt non leviter; quæ si illæsa maneat, deinde linguam postulant, quam eodem gladio præscindere tentant, qua etiam manente illæsa, aiunt idoli spiritum in hominem intrasse (et dæmonem intrasse valde est probabile; quis enim ipsum servaret illæsum, nisi solus dæmon!) Et tunc tandem interrogant, quæ scire cupiunt, et omnia illius hominis (seu dæmonis) responsa pro oraculis habent. Itaque die sequenti, quæ erat Octobris 26, strenué laborarunt, naviculam ligneam, sex pedibus circiter longam confecerunt, eam velis, funibus etc. instruxerunt; homunciones ex

chartâ factos, capitaneum, variosque officiales ac nautas illi imposuerunt: denique cibos omnis generis (quos quidem tunc in navi habebant) apposuerunt; et sic naviculam optime instructam idolo suo obtulerunt, et cum summâ solemnitate, et festivo tympanorum sono, et inconditis clamoribus in mare demiserunt: sed neque ideò ventum habuerunt prosperum, uti dæmon promiserat; et tribus diebus sequentibus fuit calor intolerabilis sine vento: quibus elapsis, 28ª ejusdem mensis iterum consuluerunt idolum suum, licet hactenus non nisi mendacia respondisset: igitur videntes manifestam aquæ dulcis penuriam, interrogaverunt, quonam pergere deberent ad accipiendam aquam dulcem, dæmon designavit rupem in terrâ duabus circiter leucis distantem (sed christianus quidam illius insulæ satis peritus, mihi dixit, loco a dæmone assignato nullam inveniri posse aquam dulcem, sed post 4 leucas situm esse pagum, in quo missionarius ordinis Sti Augustini habitabat). Illi audito oraculo navem eo direxerunt, sed defectu venti pervenire non potuerunt: donec circa vesperam ego illis persuasi, ut locum illum relinquerent, et potius pergerent ad pagum, in quo præter aquam potabilem etiam cibos venales invenire possent; et variis additis rationibus et congruentiis effeci, ut relicto dæmonis consilio pergerent ad pagum: sed vento flante modicissimo 29ª Octobris hora 1ª post mediam noctem duabus adhuc leucis a pago distantes, ad terram accesserunt, et anchoram ejecerunt: quâ jactâ, statim capitaneus jussit aquam dare volentibus bibere, quia quinque integerrimis diebus ac noctibus nulli dederant aquam ad biben-

dum, præterquam duobus ægris, idque in caloribus intentissimis in zonâ torridâ, sine prandio, etc. A meridie in terram descendi, et postridie apud Patrum Augustinianum missam celebravi, erat enim dies Dominica, et toto illo die occupandi erant aquâ et cibis quærendis. 31ª Octobris, orto aliquo vento circa 6ªᵐ vespertinam discessimus. 1ª Novembris ventus factus est vehementissimus Borealis, nobis contrarius, qui usque adeò crevit, ut 2ª Novembris fuerit magna tempestas, et navis paulatim aquâ impleretur, et aliqui fluctus maris subinde mediam ferè navem nostram obruerent; imò et timebant, ne navis nimiâ agitatione diffringeretur ac periret. Quare a meridie coacti fuimus retrocedere, et, explicatâ non nisi modica veli parte, ventis licet contrariis nos credere et obedire: et illâ nocte Manilam versus redivimus 40 circiter leucis. 3ª Novembris post navigationem 41 dierum, iterum distabamus a portu Manilano 50 leucis: sed mitescente paulatim vento, Sinenses dixerunt, nullo umquam casu se Manilam redituros, ne quidem ad vitandum naufragium, ne navis Manilæ exoneraretur, etc.; et iterum cum ventis luctari cæperunt, dicentes (si in Sinas pervenire non possent) ituras se in Cochinchinam, vel Tunquinum, vel Malaccam. (Hæc civitas Hollandorum est, in qua modo captivi detinentur duo Patres Societatis, qui ex Siamo veniebant animo intrandi in Sinas): et Deo permittente, ventis ac fluctibus non parum contrariis in Sinas paulatim perreximus, donec 7ª Novembris noctu vento iterum validiore Boreali orto navem direxerunt in altum mare, navigaturi in Sinas, vel Cochinchinam, vel

quo venti nos ferrent. Nescio an hic iterum dæmonem consuluerint, quippe quem sæpius interrogabant, et illi obediebant: quod quantum ego senserim, Deus novit; non enim poteram, et videbam, navem nostram magis a dæmone quam ab hominibus gubernari, a quo sciebam nihil boni suaderi posse: et licet dæmonem summé mihi infestum esse non ignorarem; tamen neque ipsum, neque ullam tempestatem timui, omnem spem meam in Deo repositam habens, sciens et recogitans sæpius has sententias: non est consilium contra Dominum; ipsi cura est de omnibus, variasque alias ex psalmis, magnamque mihi afferebant fiduciam et consolationem duo psalmi ex completorio: *in te Domine speravi* etc. *Qui habitat in adjutorio altissimi:* quos sæpe repetebam. Hic modo subjungam aliquas illorum gentilium cæremonias ac superstitiones, quas in itinere vidi, et impedire non potui, erant enim ferè omnes gentiles, ego solus eram Europeus; et quamvis inter illos 6 vel 8 Christiani essent, erant ferè solo nomine tenus.

Dum cælum minabatur aliquem ventum vel pluviam, mox gallinarum plumas in focum conjiciebant, et sulphure incedebant (hunc in finem gallinarum plumas diligentissime asservabant). Hoc fætore intolerabili, ne dicam infernali, navem continuò implebant, et nos tantum non suffocabant. Ego quidem judico, dæmonem aliquando id genus incensi (fætorem inquam illum) præscripsisse, ut tempestates averteret; cur enim homini ratione utenti incideret, tali incenso, seu potius fætore, Deum suum honorare, nisi dæmon fætoribus infernalibus assuetus, ipsum

exegisset. Superstitiones exercebant plurimas: papyrum ardentem et non ardentem idolo sæpissime offerebant, et in mare dejiciebant. Cibos coctos (præsertim porcorum capita, vel etiam caudas, intestina, ova, etc.) idolo aliquoties offerebant cum multis cæremoniis; ac deinde eosdem cibos nautis distribuebant comedendos. Ante idoli statuam, in puppi navis positam, toto itinere ardebant cerei vel lampades die noctuque, et appositi stabant cibi pauci quidem, sed selectissimi, quos habebant in navi. Gallus gallinaceus idolo sacer per navem vagabatur, et optimè tractabatur. Quotquot in navi erant nautæ, tot ferè erant naucleri, nam quisque ferè agebat quod volebat, non quod mandabat capitaneus. Plura hic possem adjungere: sed ad alia pergo, quæ ad iter spectant.

Itaque a 7ª Novembris ventus fuit validissimus partim lateralis, partim contrarius, quo usi sumus, uti poteramus, et per ingentes maris fluctus non sine aliquo periculo transfretavimus. 9ª Novembris noctu transivimus circa periculosissimum vadum, naufragiis infame, 7 leucarum extensionem habet, et rupes aliqua exigua aquæ supereminet, vocaturque vadum argenteum, ob copiam argenti illic sepultam, nam et Hollandi ex Japonia in Europam redeuntes, illic non raro naufragia passi sunt, et auri argentique vim magnam amiserunt. 10ª Novemb. quia prædictum vadum prætergressi erant, iterum naviculam ligneam fecerunt, ut supra narravi, et idolo suo in gratiarum actionem obtulerunt. 12ª circa occasum solis malum navis ascendebant nautæ, ut terram aliquam vel insulam Sinicam detegerent (nam primo detegenti promissi erant

circiter 25 patacones) aliqui dixerunt terram conspici; sed ob vapores dubitatum fuit, donec hora 10ª noctis ante proram terra conspecta est, et mox ejecta est anchora. 13ª manè vidimus varias insulas Sinicas, sed nautis ignotas. Unus Macaensis Christianus dixit, nos parum distare Macao, et viam assignavit, qua eodem die Macaum pervenire poteramus: sed gentiles aliqui pertinaciores noluerunt illi credere, et dixerunt Macaum jacere procul ad Occidentem, quò cum ire vellent, navem ad Occidentem direxerunt, et toto die valido vento usi, viginti circiter leucis perrexerunt, sed a rectâ viâ declinarunt, ut posteà patuit. Circa noctem insulas plurimas ignotas prætergressi, anchoram ejecerunt. 14ª manè duæ naviculæ piscatorum accesserunt, et pisces nobis vendiderunt, qui et dixerunt, nos sex circiter leucis distare ab insulâ Sanciano, in quâ mortuus est S. Franciscus Xaverius: tunc cognoverunt, Christianum Macaensem pridie assignasse veram viam Macaensem, cui credere noluerant: sed serò sapuerunt; nam tunc distabamus 30 circiter leucis Macao, Cantone vero 60, et pridie vix 12 leucis Macao distabamus.

Hac die 14ª Novembris 1689, venti facti sunt nobis planè contrarii ac vehementes, et usque ad 29ªm ejusdem mensis vix duas leucas confecimus; reliquo toto tempore jacta anchora substitimus, non sine gravi metu, quia eramus cincti plurimis insulis, in quibus habitabant latrones et piratæ famosissimi ac plurimi, qui dum nihil inveniunt quod furentur, piscatores sunt, at naves prætereuntes, dum possunt, capiunt: hâc de causâ totis noctibus vigilabant aliqui nautæ, et mercatores, omniaque

arma præparata erant ad pugnam. 15ᵃ manè ferè ad unam leucam perreximus, et mox 26 naviculæ minores ex uno eodemque latibulo egressæ, ante navem nostram transierunt, et vix a nobis distabant dimidiâ leucâ. In navi nostrâ omnia disponebantur ad pugnam, donec prædictæ naviculæ longius abcederent. Aliqui crediderunt, nobis profuisse responsum nostrum, pridiê datum piscatoribus pisces nobis vendentibus; nam cum illi interrogarent, qualis esset navis nostra, et quò pergeret, etc., dixerunt nantæ, esse navem pro-Regis Cantoniensis (prout revera erat) et cum illæ insulæ latronum sitæ sint in eâdem provincia Cantoniensi, videntur timuisse, ne Prorex naves mitteret, illosque comprehendi vel occidi mandaret, si navem nostram cepissent. 16ᵃ vento semper contrario, a piratis quasi circumdati, naviculam conduxerunt, et quinque famulos mercatorum cum litteris Cantonem miserunt celerrimé, et pericula sua nuntiaverunt, opem postulantes, ne navem amitterent etc. 17ᵃ unus gentilis mortuus est, et in vicina insulâ cum multis cæremoniis sepultus. Diebus sequentibus non raro apparuerunt naviculæ plures, etiam majores, quam piscatorum esse soleant, quas piratarum esse judicabamus; sed nihil umquam attentarunt, vel quod crederent navem esse ProRegis, vel quod eam viderent grandem et bene armatam. 22ᵃ Novembris jam inter insulas Sinenses existens (in quibus numerabatur alius dies, quam ego numerabam) incepi numerare dies stylo Macaensi seu Sinico, et non Manilano, quare a die veneris transivi ad diem Dominicum, expuncto die sabbati ex meo numero, et officium divinum Sᵗᵃᵉ Elisabethæ sabbato recitandum, transtuli in alium diem non impe-

ditum. Ratio dierum inæqualitatis nota est physicis et mathematicis; nam cum ego ex Europâ discedens semper iter meum direxerim ad Occidentem, et currentem solem paulatim comitatus sim, dies habui naturalibus majores, et longitudo terræ respondens (seu gradus longitudinis terrestris) paulatim decrevit Manilam usque, ubi dies incipiunt ferè 16 horis seriùs quam in Europâ: et cum Lusitani, aliique Orientem versus proficiscentes, gradus longitudinis multiplicent, et dies habeant 24 horis minores; hinc fit, ut Hispani Manilæ numerent alium diem, et Lusitani alium Macai, et in Sinis: et sic initium dierum ecclesiasticorum ab omnibus Christianis ponitur inter Manilam et Sinas: et dies Manilæ est sabbatum sanctum, in Sinis est Pascha, quod in Sinis incipit celebrari fere octo horis citius quam in Europâ apud nos.

Præterea hodie apparuerunt circa navem nostram quatuor naves non parvæ, quas ipsi insulani dicebant esse piratarum; quæ propius ad terram accesserunt, et habito cum insulanis colloquio iterum vela dederunt. 27 Novembris, quæ erat Dominica 1ª adventûs, post meridiem accessit ad nos navis Cantoniensis, et famuli reduces nuntiarunt, subsequi naves aliquas Cantonienses, quæ paulò post apparuerunt, et vesperi circa nostram navem anchoram ejecerunt. Tunc exhibuerunt summa lætitiæ signa, et omnia tormenta exploserunt. Itaque adfuerunt 5 naves mediocres, ut illis Cantonem veherentur mercatores, et pecunia, erantque armatæ, et milites aderant: et in una erat unus Mandarinus, non infimi ordinis, cum multis militibus et armis, ut reliquas naves protegeret. Insuper aliquæ naviculæ minores comitabantur Mandarinum ho-

noris causâ usque ad nostram navem. Denique multos nautas et homines advexerunt, qui majorem nostram navem securé deducerent Cantonem. Postridie 28 Novembris quiescerunt, et collocuti sunt; et magnus ille mandarinus (vir certé egregius) navem nostram conscendit, et me curiosius aspexit, licet enim illo die vestibus Sinicis me indueram, faciem meam mutare non poteram: cumque Mandarinus ex aliis intellexisset, me esse Europæum, et artis mathematicæ non imperitum, statim me vocavit, sibique assidere jussit, et multa per interpretem quæsivit: jussit mihi offerri aliquoties illo et sequenti die potum suum Sinicum *cha*, et vinum Sinicum valde excellens. 29ª omnes mercatores transierunt in quinque illas naves Cantonienses, et pecuniam omnem iisdem navibus imposuerunt. Ego etiam transivi ad unam ex quinque cum aliquo mercatore Sinensi, sed Christiano, et linguæ hispanicæ perito, qui Manilæ 7 annis vixerat, et meus interpres erat. Vesperi post occasum solis relicta navi majori, quinque naves illæ Cantonem pergere cæperunt, sed vento non omnino favorabili, ante mediam noctem circa terram anchoram ejecerunt. 30ª circa auroram iterum pergere cum vellemus, eminus conspeximus malum unius navis esse fractum, et erat navis, in qua erat Mandarinus cum militibus: itaque rursus anchoram ejecimus, et illam navem expectavimus: sed duæ naves ex 5 jam præcesserant, et rectâ Cantonem iverant. Mandarinus cum accederet, invenit solas duas naves subsistentes, et mox interrogavit, an ego essem in alterutrâ; cumque responderent affirmativé; dixit, se velle transire ad me cum suis militibus, quod et fecit relictâ navi cum malo fracto. Hic toto die

substitimus circa insulam Sancianum, in qua obiit S. Xaverius, et navem reficere incæperunt.

1ª Decembris mané, die valde sereno, circa 8ᵃᵐ matutinam me interrogavit, an recreationis causâ in terram vellem descendere, quod cum admitterem, me solum (exclnsis aliis omnibus navis nostræ) cum aliquot famulis arcus et sagittas conferentibus admisit in parvam naviculam, et in insulam Sancianum valde mortuam descendimus; mox alii aliis naviculis usi nos secuti sunt, et cibum ac potum attulerunt, et prandium paraverunt. Mandarinus diù mecum loquebatur, reliqui se recreabant emittendo sagittas ad scopnm. Arcus et tela erant veré curiosissima: etiam aliquoties explodebant bombardam, sed fune ardenti utebantur, non silice. Parato prandio, Mandarinus me invitavit, et secum edere jussit, relictis aliis omnibus, etiam viris honoratis, qui omnes simul comederunt inter se. Finito prandio, aliis recreationi deditis, ego aliquantulum recessi, et circa limpidissimum fontem et venustissimas arbores recitavi officium divinum, et magnum sensi solatium in terrâ illâ sinicâ quam ego primam pedibus calcavi, et in quâ mortuus erat S. Xaverius: tempus illud pomeridianum impendi agendis Deo gratiis, aliisque cogitationibns, quas mihi Deus inspirare dignabatur: donec circa horam 5ᵃᵐ iterum me ad navem reduxit Mandarinns. Post occasum solis Cantonem perreximus. Locnm in qno obiit et sepultus fuit S. Xaverius, de nocte transivimus, ita ut oculis illum intueri non potuerim. Situs est circa littus maris, et crux lapidea erecta adstat; et incolæ licet gentiles sint, et multi piratæ, sepulchrum per modum cubiculi extructum reverentur, et annis singulis

dealbare vel saltem mundare solent; quod dum aliquando neglexeruut, observarunt, se eo anno pisces capere non posse, aut orizam vix sufficientem colligere ad sustentationem.

Patres Macaenses aliquando eo perrexerunt, et missas dixerunt; sed jam vix audent propter nimios piratas. Mandarinus prædictus per viam aliquoties me invitavit ad suam mensam, et cum eo manducavi. 2ª Decembris post meridiem pervenimus ad unam civitatem muris cinctam, *Can Hay* dictam, ubi naves mutavimus, prioribus relictis. Postridie 3ª Mandarinus aliam navem accepit, et fluvium aliquem ingressi sumus, ut breviori viâ Cantonem pergeremus; sed præcedente Mandarino, nostra navis in fluvio terræ adhæsit defectu aquæ, et biduo immota substitit. 6ª Dec. in ripâ fluvii concurrerunt 4 mandarini, sed inferioris cujusdam ordinis, qui mecum diù locuti sunt, et oblato haustu sinico, unus illorum (qui Cantone venerat, ut invigilaret, ne quid e navibus nostris clam efferretur, antequam Cantonem perveniremus, nbi omnia examinanda erant) me interrogavit coram aliis, quis essem, unde venirem, quò irem, quare etc. Respondi me esse Europæum, missionarium, venire ex Europâ, ire in Sinas, ut juvarem Patres missionarios ibidem laborantes etc. dixit ille, se mihi interdicere ingressu in Sinas: interrogavi quâ de causâ: respondit, quia Europæus eram. Dixi, imperatorem Europæis jam permisisse, ut commercii causâ Cantonem veniant, et licet ego mercator non essem, dixi me habere mea negotia tractanda cum meis amicis. Quæsivit, quos haberem amicos in Sinis: respondi omnes Patres Europæos esse meos amicos, præsertim qui Pekini vivebant: tum

interrogavit, quî vocarentur illi qui degebant Pekini: mox dixi nomina sinica *cham* (nomina nostra Europæa ignorant Sinenses) quæ audita bis terve repetiit signo admirationis: quod cum ego animadverterem, aliquanto audacius respondere cœp. Deinde quæsivit, quænam afferrem: respondi, aliquos libros, numquid etiam pecu(niam) inquiebat: ita inquam, quantum satis, ut Cantonem perveniam; illic habebo, quantum volam vel indigebo. Posteà mihi dixit interpres, Mandarinum permissurum ut Cantonem ingrediar, si aliquam pecuniam erogavero. Tunc ego dixi, me nummum quidem daturum, et nisi mihi permittat Cantonem ingredi, statim me quæsiturum naviculam, et Macaum navigaturum (nam vix 15 leucis distabat) et statim me Macao scripturum ad Patres Pekinenses, et de Mandarino conquesturum, quod mihi ingressum venalem obtulerit: (est autem maxima nota, si Mandarinus aliquis pecuniam pro administratione officii palam accipiat, licet reverà clam accipiant sæpissime): quo responso meo intellecto, per interpretem respondit, se tantum voluisse nugari, et omnia recreationis causâ dixisse; sed ego certo scio, illum pecuniis inhiasse; et hoc ultimo meo responso illi imposui silentium, et Cantonem perrexi. 7ª Decembris ingressi sumus fluvium famosissimum Cantoniensem (Antverpiensi multo latiorem et amæniorem) et in aliquibus insulis vidi exstructas altissimas arces, ubi milites vigilant, ne qua navis hostilis, vel ignota subintret: in utrâque fluvii ripâ ædes et horti innumeri conspiciuntur, in fluvio naviculæ innumerabiles; et ita perreximus, donec 9 Decembris 1689, mané horâ 8ª circa muros civitatis Cantoniensis anchoram ejecimus: Ego statim litteris mo-

nere volui Patrem Visitatorem de meo adventu; sed intellexi, illum ivisse Macaum: aiebant præterea alium Patrem Societatis distare tribus circiter leucis, ubi missionem habet in uno pago, quem aliqui dicunt numerare unum millionem hominum, vel circiter: igitur statim litteras misi ad Patrem aliquem Franciscanum Cantone viventem, qui statim venit ad navem nostram, et paulò ante illius adventum venerat Mandarinus, ut visitaret personas etc., qui statim dixit, se Pro-Regem, vel supremum visitatorem esse moniturum de meo adventu; sed superveniens Pater Franciscanus dixit, me habere aliquem amicum in Aulâ Pekinensi, et nominavit unum Patrem Societatis, insuper me habere unum fratrem tribus leucis hinc distantem (fratrem in Christo intelligebat, seu Patrem Societatis, magnæ auctoritatis et supremo Visitatori familiarissimum) adeòque non esse necesse monere Mandarinum vel Pro-Regem de meo adventu: itaque cum videremus, illum Mandarinum rationibus Patris Franciscani quasi percelli, meque jam suspicere tamquam fratrem alterius Patris, et Pekini amicos habentem, mox P. Franciscanus dixit, me iturum esse ad urbem bonâ illius veniâ, et si Mandarini me quærerent, me futurum in domo Patrum Europæorum Societatis: et sic cum illo Patre in naviculam descendi, et me hospitio excepit, donec Pater Societatis per litteras monitus accurrit, meque in domum nostram adduxit. P. Visitator Macai manet, quia aliqui clerici galli missi a Congregatione de propagandâ fide hic ipsum persequebantur nescio quâ de causâ. Nunc huc venit alius Pater Lusitanus, quocum vivo, et jussu Patris Visitatoris hic linguæ Sinicæ studeo, ut postea ulterius pergam. Itaque huic itineri impendi 76 dies, quod ali-

quando 8, vel 12, vel 15 confici solet: et navis nostra, quam circa Sancianum reliquimus 87 dies in viâ fuit. Mors P. Ferdinandi Verbiest jam dudum innotuerit. Præfecturam Mathematicam contulit Imperator in Patrem Philippum Grimaldi, in cujus absentiâ nunc mathematicam docet P. Antonius Thomas, Gallo-Belga. Has litteras tam fusas scripsi, ut R.^{a} V.^{a} nobis etiam nova non pauca perscribat, quæ Patribus solent esse gratissima. Quæ hactenus scripsi, vix lectu digna sunt, sed curiosiora dum habebo, perscribam: hæc scripsi celeriter, quia linguæ Sinicæ studeo ex præscripto P. Visitatoris, dum enim hinc discedam, interpretem ad manum non habebo; et non tantum lingua est difficilis, sed et cæremoniæ et urbanitates in loquendo et agendo sunt pæné infinitæ, quare meam in scribendo festinationem excusare dignetur R^a V^a. Has mitto Patri Conrado Janningo, ut lectas mittat R^{ae} V^{ae}, ne eadem cogar repetere cum temporis dispendio, et litterarum incremento. Salutem plurimam adscribo R^{do} P. Rectori Philippo De Vos, P. Pollenter, P. Bolck, P. De Reulx, omnibusque domesticis mihi notis, et SS^{mis} R. V. sacrificiis me commendo.

Cantone 25 martii 1690.

R. V.

Servus in Christo,

Petrus van Hamme.

Reverendo Patri in Christo,
P. Conrado Janningo 1) *Sociis Jesu,*
Antverpiæ.

Relatio eorum quæ gesta sunt in missione Marianâ anno 1698.

Ad tres insulas: Guaahan, Rota, et Zaijpan pacificé traducti sunt, quotquot reliquas incolebant magis boreales. Causam dedit innata Indis omnibus inconstantia. Trecenti plus minus, subactis anno 95 a tribuno militum D. Josepho de Quiroga, qui biennio ante ob mortem D. Prætoris Damiani Desplana Marianas has insulas ad tempus gubernabat, Agignan, Finian, et Zaijpan, illius jussu in harum ultima pedem fixerant; reliquis, quo moram excusarent, navicularum defectum prætexentibus. Interea Prætor Manilanus auctoritate Regia inde submisit, qui exauctorato D. Josepho, regimen susciperet insularum.

1) Conradus Janningus werd geboren te Groningen den 16. November 1650; hij trad in de Societeit van Jesus in 1670, en maakte deel uit van het geleerde gezelschap der Bollandisten; hij is den 13. Augustus 1723 overleden. Zie: *De prosecutione operis Bollandiani*, p. 7.

De Mariannische eilanden behooren toe aan den Oost-Oceaan, aan het einde van de Zuidzee, en hebben omtrent 400 mijlen oostwaarts de Philippijnsche eilanden. Magellaan heeft deze eilanden in 1521 ontdekt. Zij worden Mariannische eilanden genoemd, omdat Maria Anna van Oostenrijk, weduwe van Philips IV., koning van Spanje, er in 1665 missionarissen gezonden heeft, ten einde derzelver inwoners tot de R. K. godsdienst te bekeeren. Zie verder *Dict. Geogr. imprimé sur la dernière edition* de l'abbé De Feller, art. *Mariannes.*

Hinc successu caruit, qui sperabatur, res bene inchoata; quin imo ex iis, qui in insula Zaijpan jam fixerant domicilia, nunc hi, nunc illi tacité subducebant sese, vel sponte suâ amore Patriæ allecti, vel instigati a suis, quò fugam meditarentur. Eam anno superiore arripuère nocte intempestiva sub finem mensis junii plus minus quadringenti, quorum alii suscepto baptismo legitime contràxerant in facie Ecclesiæ: alii sacris necdum initiati vivebant more Patrio. Ut rem audivi primo mane, litteras expedivi ad R. P. V. Provincialem, suis etiam adjunctis ad D. Gubernatorem. Quid multa? Superioris dispositione delectuque D. Gubernatoris jussus fui lustrare totam illam plagam Septemtrionalium insularum adjunctis duodecim militibus unà cum suo ductore, qui vim arceret armis, si quæ forsan intentaretur a barbaris, qui, ne, ut alias, moram necterent defectu navicularum, quibus maria illa trajicerent, cogente D. Prætore 140 expediti sunt hisce ex insulis quæ incoluntur: Guaahan, Rota, et Zaijpan.

24ª Septembris vix portum classis reliquerat, cum ecce ventus vehemens e vestigio tam ferociter mare adoritur, ut malis aliquot vim turbinis non ferentibus, omnes navicularum stationes seligere coacti sint. Post triduum resarcito damno feliciùs navigare cæpimus, ita ut post diurnam nocturnamque velificationem sese in conspectu dederit insularum magis vicina, Anatahan vulgo nuncupant, accessu perquam difficillima ob rupes, cautesque quibus undique circumcingitur, omni prorsus portu, omni navium statione destituta: rupes et saxa pro statione habuere naves, humeris eorum (qui advenerant) in altum sublatæ. In interiora insularum antra, montiumq̄ cacumina sanè

altissima incolæ se receperant insolenti navium numero, ubi primùm illas detexerant, perterriti. At nostris nihil hostiliter agentibus ad tuguria sua reversi, suprâ 300, qui insulam incolebant, baptizatis parvulis, fretum istud transmisere non sine discrimine: nam decem ac forte plures ferociens mare deglutivit prius quam insulæ huic proximam attingerent. Eadem Neptuni Æolique inclementia, minori quidem damno, at non incommodo, nos ex adverso in vicinam insulam deportavit, Tharigam nomine; haud facile dixero, quo ad ingressum egressumque labore, quo naufragandi periculo. Centum, non plures hanc incolebant. Iis in catalogum relatis, ac sacro fonte parvulis, quos offerebant, expiatis, triduo post mare iterùm ingressi sumus; at ego noctem ob malum naviculæ, quâ vehebar, vi ventorum dissectæ, agere coactus in proxima substiti non tam insula quam caverna, reliquâ classe navigationem ulterius prosequente. Advolarunt illicò, qui me in humeros sublatum, per rupes et saxa prærupta exposuêre in terram, hærentibus ad littus lembulis aliquot, ita jubente, qui reliquis præerat; ut si forte necessitas postularet, accurrerent ad subsidium. At nihil periculi a gente perquam officiosa atque pacifica quæ hospitem benevole ac liberaliter pro tenuitate excepit: verum ob stomachi nauseam, corporisque agitationes continuas decubui quidem, at somnum capere haud potui marinis undis ad cutem tantum non immersus. Postridié summo mane..... offerunt accomodatas, allatisque parvulis aquas lustrales infudi, iisque unà cum grandioribus in album relatis lembum conscendi sine jentaculo, sine commeatu, reliquos assecuturus, qui præcesserant.

Insulam Alamagan prætervecti, Pagan illi proximam deteximus. Utriusque lustrationem in reditum nostrum rejecit Classis Præfectus, qui reliquas naves collecturus in priorem divertit. Ego interea ex condicto iter accelerabam in insulam Agrigan nemine comitante ex sociis, nemine subsequente, donec una tandem sub vesperam, alteraque detegeretur ex toto navium numero, quæ nescio quo dispersæ delitescebant. Ubi propius accesserant, amicus Indus innotuit alter; alter vero ad insulam Alamagan Ductore nostro recurrerat, unde redux in Agrigan, ubi habebat domicilium, eo secum avehebat, qui anno 84 in insula Rota fœdè læserat V. P. Carolum Borangam Austriacum, qui, post annuam Madriti moram, præcluso in Philippinas aditu, abeuntibus nobis ad Indos anno 71, ad suos ipse redux Viennam, voti vocationisque Indicæ post integrum decennium compos, Marianas tenuit, iisque triennium strenué excultis gloriosam mortem non ita pridem..... ibidem suffectus eripuit. Sacrilegus itaque aggressor ille Ductori ignotus iter suum mecum prosecutus, ubi exiluerat in terram deinceps nusquam comparuit. Sub mediam noctem post tales nimborum ventorumque furias, ut de vita prope desperarent, qui ad Pagan insulam navigabant, et Agrigan attigimus. Multo murmure perstrepebat littus. Desilire recusavi in terras, donec elucesceret, ut fraus detegi posset, si quæ subesset. Instare illi rogando: at frustrà. Suis itaque lembulis propius ipsi accedere, amicè omnia offerentes. Verum satis jam superque experientia ipsa nos docuit: tunc vel maxime cavendum, cum omnia tuta pollicentur præcipue Mariani, simulandi, fraudes insidiasque paratas blande ac suaviter contegendi artificiis,

si qui sint alii. Ad pedes mihi tale haudquaquam suspicanti se abjicit eorum non nemo iis doloris indiciis, ut lacrymas compatienti prope elicuerit incerta suspicione: ex iis esse aliquem, qui ob admissa annis præteritis sacrilegia eò receperant sese, quo supplicium effugerent, meque interveniente veniam deprecabundus postularet. Nomen jubenti prodit; quo audito innotuit fidelissime illum famulatum fuisse V. P. Theophilo ab Angelis, quem unà cum reliquis nostris anno 84 gloriosa lauro coronatis transmisit ad superos communis horum conjuratio. Interroganti respondit: inopinato nostrorum adventu insulanos summopere esse perculsos: cæterum nihil (quod quidem ipse nosset) hostiliter illos moliri. Tunc serio se mihi offerre, ut redeunti inserviret, et ipse rediturus ad suos, quod et præstitit omnium admiratione ob singularem præ reliquis sedulitatem atque modestiam.

Instanti, qui me advenerat, indulsi, ut parentes, cognatosque conveniret in terra illi patria gentis animos exploraturus. Rediit elucescente aurora, sanctèque juravit: nihil omnino subesse periculi. In terram exsilui, illico adstitere illi lanceis fundisque armati in meî tutelam, donec adesset, qui reliquam classem collecturus discesserat. Interea refectis utcumque viribus, nam integro biduo vix quidquam deglutiveram, adfuit qui expectabatur Classis Præfectus, paucis admodum ex tanta navium multitudine comitantibus; siquidem reliquæ in varias insulas prioris anfractûs sese receperant aut abdiderant, ut commeatus conquirerent pecunia laborare jam cæperant. Ego subinde evocatus ad moribundum, vix sacro illum fonte post assensum, nutu, non loquendi facultatem jam amiserat,

præcipuis fidei mysteriis præstitis, abluebam, cum extemplo melius habere cæperit adeo ut intra quatriduum unà cum aliis conscensâ nave fretum istud transmiserit sospes atque incolumis. Ex adultis nescio quot morti proximi advolarunt ad superos (ut pie confido) ubi primum in Xto fuerant regenerati. Sesquimense hic substitimus, missis interea, quæ ex duabus insulis (has tantum ad Septemtrionem, reliquas adire mihi non licuit) evocarent pauculos, (quinquaginta et aliquot erant universi omnes, qui illas in colebant). Jussa fecère haud inviti: tempestate namque non ita pridem illic exorta vix quidquam illis supererat reliquum ad vitam diutius tolerandam. Volentes itaque lubentesque se nobis stitère, parvulis ultra ad baptismum oblatis, qui unà cum reliquis hac in insula ablutis ad 150 numerantur.

Dum hæc satis prospere ita gerebantur, nescio quid reluctantes meditabantur pauci illi, qui præ reliquis habebantur conspirationis rei, hùc, quo tutius laterent, receperant sese, adjunxere se illis indigenarum nonnulli, qui patrium solum ægrius deserebant. Recognitâ, armis, si opus foret, eos aggredi decrevit militum ductor, adscitis ad expeditionem comitantibus Indorum fidelioribus. Haud facile dixerim quot viarum anfractus, quot rupes montium cacumina, præcipitiaque fere inaccessibilem reddebant stationem quam occupaverant certamini jam accincti: ad illorum conspectum umbilico tenus mare ad littus ingressi arma sua expedire milites; ac primum éminùs metum adversariis incutere; tum cominùs Marianis amicis permixti seriò explodere donec uni alterive..... trajectâ in fugam omnes catervatim se præcipitarunt. In castra deducti plus

minus triginta, qui aliâ viâ dilapsi incidere in eos, qui latebant in insidiis: captos bene habere jussit ductor, atque ita allexit primum magnatos, tum reliquum vulgus, qui baptizatis parvulis, aliisque post perceptam fidei doctrinam, qui ob senium, ac infirmitates citra periculum navigare non poterant, in Pagan proximam huic insulam sunt abacti, ulterius inde pro opportunitate deportandi in Guaahan. His ita peractis insulam suis jam incolis destitutam lustravimus, igne ut jusserat D. Gubernator, Indorum tuguriis quaquaversus injecto, ne quid superesset, quod abeuntes sollicitaret ad reditum; ac frustrà tentatis omnibus, ut latebris suis extraherentur, qui sibi mali conscii veniam desperabant: itineri jam accincti 19 Novembris navigatione satis prospera Pagan insulam attigimus reduces, ibique acceptis a D. Gubernatore litteris illicò ablegavit Ductor, qui responsum ferret de rei gestæ successu. Reliquas insulas continuâ navigatione prætervectus, qui ferebat fasciculum, ventorum ferociam tantisper declinaturus in ea, quæ Rota dicitur, facto naufragio vix mortem evasit cum socio, navicula missa ad scopulum dissectaque in frusta, dum portum ingreditur. Quadringentos non excedebant, qui fixis domiciliis Pagan incolebant: quinquaginta ex illis 7 octove naves unà cum sua supellictili occuparant, qui ad unum omnes tempestate inter navigandum exorta miseré periere ad insulam Alamagan 10 leucarum intervallo distantem, unde discesserant. Fortunati eo infortunio quos ad vitam æternam præordinaverat Deus: siquidem cœlum excepit, quos antequam terram desererent, fons sacer abluerat innocuos ac innocentes. In insula procella triduum desæviit, ut citra damnum, quod

illi sanè magnum minatur quotidie ignis subterraneus, quo toto ferme exuritur. Vix 12 leucas ambitu suo insula complectitur; et quod mireris, tantillo spatio septem vel octo montes vesuvii duabus tertiis jam combustis, quod reliquum est, continuo pene incendio depopulantur.

8ª Decembris immaculatæ Virgini sacrâ reditum prosecuturi Alamagan attigimus, ubi per aliquot menses, sociis militibus perfide ac proditoriè in mare detrusis atque submersis auno 84, præsentissimum vitæ periculum tum quidem èvasit V. P. perquam amantissimus socius P. Petrus Coomans, quem non ita post eo ipso in loco ubi ego nunc fixum habeo templum ac domicilium, gloriosa et in conspectu Domini pretiosa morte sustulere Zaypani instigantes ad sacrilegum parricidium, et pro ea, qua inter eos tunc pollebat auctoritate, jubente nescio quo inveterato....., qui in insula Guaahan, cujús erat indigena, anno 80 nobis deprecantibus suspendium evaserat, quod erat promeritus. Biduo nos detinuit Alamagan, rupes præalta, ac spissa ex solido lapide, ad cujus radices pagulos duos inhabitabant ducenti universi. Hos in insulam Guagnan aversos secuti sumus eodem die. Quamquam supra memini non tam insulam esse quam cavernam, eam tamen hospitibus advenis ita occupatam offendimus, ut nobis non esset locus in diversorio. Ductoris itaque jussu sine morâ detrusis in mare lembulis, qui saxa rupesque habebant pro statione, abeuntium mapalia occupaturi in antrum illud successimus; atque ibi vel invitis, subsistendum fuit defectu navicularum, quas partim ad avehendos, qui loco excesserant, partim ad commeatum, cujus pecuniâ jam laborabatur, convehendam, ablegaverat expeditioni Præfec-

tus. Ego quod reliquum erat panis nautici, carnisque porcinæ ad celebranda natalitia distribui inter socios, non potûs minus quam cibi indignos: nam præter aquæ scatu-riginem sanè tenuissimam, quam ad radices rupis littori proximam acris salsugo identidem crescente æstu inficie-bat, ne guttulam quidem tota hæc insula habebat.

Jam reduces aderant naviculæ, quæ ad prosequendam navigationem desiderabantur. Iis itaque conscensis die Pro-tomartyri sacrâ iterum nos mari commisimus. Cœlo sereno, ventoque satis pacato Charigan deteximus, eamque præ-tervecti illis exceptis, qui Ductore jubente insulam lus-trarent, si qui forte ante desertum repetiissent, aut late-bris se occultassent, ne eas deserere cogerentur, talem experti fuimus temporis inclementiam, ut de evadendi pe-riculo vix affulgeret spes ulla. Ast Deo nobis bene pro-pitio Anatahan appulimus nocte ingruente, quam egimus in antro pluviis quæ densissimæ decidebant, ventisque tempestuosis expositi. Ubi lucescere cæpit, eam insulæ partem adnavigavimus, ubi priori adventu stationem ha-buerat classis nostra: istic namque in reditum suum In-dorum tuguria servari jusserat militibus Ductor, reliquis per totam insulam injecto igne absumptis. Negotii non nihil hic..... ab iis, qui cæteris in Zaijpan insulam huic versus austrum proximam delatis, abrupta, quam instituere cæpe-rant, navigatione, domesticas lateras repetierant. Iterum sæpiusque conquisiti præcluso tandem effugio stitêre sese jussa facturi aliorum exemplo. Me itaque 14 januarii meis restitutum sub fine ejusdem mensis Zaijpan redux tenuit classis reliqua; ibique refectis utcumque viribus pro temporis oppor-tunitate hospites advenasque nunc hos nunc illos ulterius

deportavit in insulam Guaahan ubi pro re feliciter acta redditis publica demonstratione Deo gratiis benigne fuère excepti. Eoque ego evocatus sub dimidium mensis aprilis jubente R. P. V. Provinciali, ac D. Gubernatore approbante novam Residentiam inchoavi. 1200 ad instructionem assig...... eorum, qui recens advenerant; simulque destinabar ad aliam expeditionem versus austrum navigio Gubernatoris industriâ ac labore hunc in finem confecto. Patriis lembulis frustra sæpius res intentata utinam optatum nunc sortiatur effectum! Me suis sacrificiis eum commendatum habere ne gravetur R. V. meique in iis dignetur me minisse. Ex insulâ Guaahan 20 novembris 1698.

R. V.

Servus in Christo

GERARDUS BOUWENS 1).

---

1) P. Gerardus Bouwens was een Antwerpenaar; hij behoorde tot de Vlaamsch-Belgische provincie van de Societeit van Jesus. Hij is tijdens 40 jaren missionaris geweest op de Mariannische eilanden; hij is op het eiland Seipan den 24. Januarij 1712 overleden.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu.*
in eius absentia
Reverendo Patri in Christo,
P. DANIELI PAPEBROCHIO 1) *eiusdem Societatis.*
Antverpiam.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Quanto me solatio affecerit ultima R^æ^. V^æ^. Epistola (scripta 23 Januarii 1700, et mihi tradita 18 Octobris 1702) hinc colliget R^a^. V^a^., quod jam ter responderim R^æ^. V^æ^., et hæc sit quarta mea epistola, quâ gratias ago pro novis mihi scriptis. 1^am^ meam responsionem misi mense Octobri præterito per Galliam, 2^dam^ eodem mense per Lusitaniam, 3^am^ misi navi anglicanâ inscriptam D^no^ Balthasari Moreto, mense Novembri, ut securiùs ex Angliâ mittatur Antverpiam. 26 Novembris paulò post mediam noctem hic habuimus magnum terræ motum, sed non diuturnum, prout postridie scripsi R^æ^. V^æ^.: nunc tantum est frigus et gelu, ut continuò cogar calamum igni admovere, ut atramentum fluat.

Mense Decembri jam elapso ivi ad aliquas missiones hujus Provinciæ Pekinensis, in quibus non paucos baptizavi; sed tantum erat frigus, ut sub initium Decembris glacies ferè æquaret crassitudinem unius pedis, et currus

1) P. Daniel Papebrochius werd geboren te Antwerpen den 16. April 1628; hij begaf zich in de Societeit van Jesus in 1646, en is een der voornaamste medewerkers geweest aan het groote werk der *Acta Sanctorum*; hij is overleden den 28. Junij 1714. Zie F. X. De Feller, *Dict. hist.* art. *Papebrock.*

onusti transirent fluvium glacie constrictum, quem et ego, et famuli mei cum nostris equis transivimus, etiamsi sit valde profundus ac rapidus, soletque hic tantum esse frigus, ut fluvius vix aperiatur ante Æquinoctium vernum, aut initium aprilis. In hac ultima mea excursione institui duas novas missiones, ad quas numquam hactenus iverat sacerdos Europæus; et licet mihi regenti hoc collegium non desint occupationes, spero tamen brevi iterum exire ad alias missiones. Vehementer miror tam diuturnum P. Francisci Van Callenbergh silentium, ultima enim ejus epistola (quam accepi anno 1697) scripta fuit Brugis anno 1695, et postquam illam accepi, credo me illi scripsisse epistolas omnino decem. Mense Octobri misi Ræ. Væ. relationem, quam mihi miserat ex insulis Marianis P. Gerardus Bouwens jam prope septuagenarius, sed tam robusta valetudine, ut interdum sex aut septem leucas pedes conficiat, et quoscumque alios missionarios infatigabiles suo zelo confundat (uti ad me scribit P. Antonius Fuccius jam Rector Collegii Manilani, et olim Provincialis Philippinarum). Imperator Tartaro-Sinicus ostendit sibi aliqua displiçere in Patribus Gallis, remisitque P. Joannem de Fontaney in Europam non amplius rediturum in Sinas. R.dus P. Provincialis Antonius Thomas jam domum rediit post laborem feré unius mensis, quo mensus est magnitudinem unius gradûs globi terræ; ei comitante et adjuvante tertio imperatoris filio. Has mittam viâ Mexicanâ, ne ullam negligam occasionem scribendi Ræ. Væ., includam autem litteris P. Philippi Bonanni 1),

1) Philippus Bonanni is een geleerd Jesuit geweest; hij over-

quas Romam mitto. Rogo denique R.am V.am ut meo nomine salutare dignetur Patres mihi notos, ubi opportunum fuerit, et in SS.mis suis sacrificiis me Deo commendet.

Pekini 14 Januarii 1703.

R.æ V.æ

Servus in Christo,

PETRUS VAN HAMME.

Amplissimo Domino,
D.no FRANCISCO VAN CALLENBERGHE,
Hagæ Comitis.

Amplissime Domine,

Litteras Ampl.mæ Dom.nis V.æ, Romæ extraditas amplissimo D.no Didaco Vidal, accepi 30. Septembris 1704, eò sane gratiores, quo diutius eas desideraveram. Penultimæ vero A.mæ D.nis V.æ litteræ scriptæ erant 3a martii 1695 Brugis, quas accepi 22 Novembris 1697. Hinc colligere potest A.a D.o V.a, me integro fere septennio nullas Ampl.nis V.æ litteras accepisse, licet plures ego scrip-

---

leed te Rome in 1725, in den ouderdom van 87 jaren, na onderscheidene ambten in zijne orde bediend te hebben. In 1698 is hij belast geweest met het *Museum Kircherianum* te Rome in orde te brengen, en heeft er zorg voor gedragen tot aan zijnen dood. Hij heeft onderscheidene werken in het licht gegeven. Zie F. X. De Feller, *Dict. hist.* art. *Bonanni.*

serim. Gratias nunc ago Ampl.^{ni} V.^{æ} pro novis de vicario Apost. Hollandiæ, aliisque, quæ continentur hisce litteris, quas Domini confratres mei avidissime legerunt. Controversiæ hic etiamnum fervent auctore et protectore præcipuo ill.^{mo} D.^{no} Cononensi : sed ill.^{mus} Ascalonensis se illi opponit, et praxes PP. Soc̄tis laudat, defendit, et sequitur.

Ampl.^{mus} D.^{nus} Antonius de Arnedo mihi amicissimus, mathematicus regis Cochinchinæ, ibidem varia detexit, quæ servant D.^{ni} D.^{ni} clerici galli, ii scilicet, qui jam in gremium admissi sunt præstito prius juramento de non detegendis secretioribus suis rebus aut consiliis etc. habentque Superiorem occultum, cui tenentur obedire. Quæ de his rebus detexit Amp.^{mus} D.^{nus} Arnedo, jam a duobus feré annis scripsit Summo Pontifici.

Ill.^{mus} D.^{nus} Patriarcha pervenit in Indiam, moraturque in Ponticheri in domo PP.^{um} Soc̄tis; venissetque navi Anglicanâ in Sinas, nisi lis aliqua oborta fuisset cum uno P. Capucino, qui vivit in Madrastapatan, quemque Anglus illarum partium Gubernator protegit et defendit contra ill.^{num} D.^{num} Patriarcham. Ita nobis inde perscriptum est. His ultimis mensibus in Sinas venerunt novem naves Anglicanæ, una Goana, et una ex Batavia. Imperator Tartaro-Sinicus jam quarto mense versatur in Tartaria, recreans se venatione etc., illum comitantur tres Europæi : redibit Pekinum intra octiduum: sed brevi hinc ibit ad Provinciam Hù-Quam, ad quod iter jam omnia præparantur.

Hoc anno in Provincia Xantum tanta fuit sterilitas, ut innumeri homines fame perierint: plurimi venerunt

Pekinum; sed intra urbem non admittebantur: extra portas vidi plurimos passim mortuos et moribundos; imo et per vias canes comedebant cadavera, uti meis oculis vidi. Imperator regia liberalitate 48 diversis locis mandabat quotidie coqui orizam, et pauperibus distribui extra urbem, idque per aliquot menses. Res PP. GG. manent in eodem statu. Ill.mus Pekinensis ante duos menses Pekinum venit, prius hospitio exceptus a PP. GG., deinde per dies aliquot diversatus in collegio Societatis cum summâ pace et satisfactione utriusque partis, ac domum redux humanissimis litteris gratias egit.

Epistolam Originalem R. P. Dominici de Navarette ad R. P. Ant. de Govea, quam D.nus Charmot in historia cultûs Sinensium toties vocat fictam etc., ego ipse inveni 30 julii hujus anni, et imprimi curavimus, et aliquot exemplaria authenticata in Europam mittimus 1) hac vice

1) Om deze weinige regelen wel te verstaan is het noodig te weten, dat de PP. Jesuiten, van de eerste jaren af dat zij in China gekomen zijn, beschuldigd zijn geworden van al te toegevend te zijn jegens de Chinezen, nopens hunne ceremoniën, gebruiken, zedeleer enz. Daarover hebben zij veel te lijden gehad. Na lang overwogen te hebben wat zij bij al deze valsche beschuldigingen zouden doen, hebben zij zich tot den H. Stoel gewend die het volgende antwoord gegeven heeft: *Nulla ratione suadere illis populis, ut ritus suos, consuetudines et mores mutent, modo ne sint apertissime Religioni et bonis moribus contraria.* Hierdoor hebben de beschuldigingen een tijd opgehouden, tot dat zekere P. Navarette, Predikheer, overste van de missie zijner orde te Canton, omtrent 1680 dezelve hernieuwd heeft in schriften en brieven, alsmede Charmot, priester van het seminarie der missiën, in zijne *Geschiedenis der Chinezen en hunne gebruiken* enz. Charmot heeft in zijne geschiedenis de echtheid van den brief en van de beschuldigingen van Navarette geloochend. Naderhand

non scribo distinctam epistolam Amp.^{mo} D.^{no} Conrado Janningo, quia nondum ab eo accepi litteras hoc anno; et si accipiam, statim respondebo: scribo illi annis singulis diversis viis: tres epistolas illi scripsi anno præterito, et unam hoc anno. Hanc igitur opto illi esse communem, ne litterarum fasciculus excrescat.

Post paucos dies iterum scribam aliâ viâ, cum jam plures naves Europeæ hæreant in portu Cantoniensi et Fokiensi.

SS.^{mis} A.^{nis} V. D.^{onibus} humillime me commendo. Pekini 16 octob. 1704.

Amp.^{æ} D.^{nis} V.^{æ}

Servus humillimus,

PETRUS VAN HAMME.

---

heeft pater Van Hamme den originelen brief van beschuldiging van Navarette ontdekt, zoo als hij hier boven zegt: *Epistolam originalem R. P. Dominici de Navarette..... ego ipse inveni*, en, zoo als deze, in 't Portugeesch geschreven is, in 't licht gegeven, *imprimi curovimus.* Van dezen brief zijn er eenige exemplaren naar Europâ gezonden geworden, waarvan er thans een in mijn bezit is, en waarin ik onder andere in de voorrede lees: « *Utimur igitur innocentiss.æ defensione, et quosi silentes producimus outhographum P. Navarretæ, quo monitum volumus D. Charmot, indispensabiliter fore, ut si pergut calumniari, et nos calumnias refellere, ille cum suo seminorio ex uno, et Jesuitæ ex altero parte, exponontur risui molorum.* » Men leze daarover het belangrijk en zeer zeldzaam werkje: *Histoire apologetique de lo conduite des Jesuites de lo Chine, odressée à Messieurs des missions etrongéres*, in 12° MDCC.

Ik dank te dezer gelegenheid mijnen achtbaren vriend, den heer graaf G. Legrelle, oud-burgemeester van Antwerpen, die mij dit werkje, tot opheldering der zaak, te lezen gegeven heeft.

Mitto Amplissimæ Dom.[ni] V.[æ] libellum Pekini impressum 1).

Componitur etiam tractatus major in defensionem praxium Societatis, sed hoc anno vix poterit unum exemplar descriptum mitti in Europam, nam adhuc componitur et describitur.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu.*
in ejus absentiâ
Reverendo Patri in Christo,
P. DANIELI PAPEBROCHIO,
ejusdem Societatis.
Antverpiam.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Scripsi R.[æ] V.[æ] 30[a] octobris 1705 nova, quæ tunc occurrebant propter adventum Excell.[mi] D.[ni] Patriarchæ etc. 3[a] hujus mensis Januarii scripsi iterum per P. Joachimum Bonnet ab imperatore missum cum muneribus ad Ponti-

1) Gemeld werkje in mijn bezit is getiteld: *Exemplar attestationis* R. *Patris Caroli de Castorano notarii illmi, ac R. Dni D. Domini Bernardini ab ecclesia Pekinensis Episcopi, circa duo scripta Rdoru Patrum Navarretæ, sarpetri quorum initium est:* Porsi V. P. fuera servido &c. et Hago se comi &c. *quam attestationem fecit petentibus PP. Soc. Jesu Pekini commorantibus*.

ficem. Post illius discessum his paucis diebus pauca occurrerunt nova: quia tamen urget tempus scribendi viâ Manilanâ, addam hic aliqua. 4ª hujus mensis hinc discesserunt Romam P. Joachimus Bonnet et R.dus J.nes Sabinus clericus: et licet imperator mandaverit dici D.no Patriarchæ, quod ipse mitteret Patrem Bonnet, utpote sibi notum et magis versatum, et munera offerenda tradi jusserit eidem Patri, tamen D.nus Patriarcha instante discessu mandavit dari claves cistarum D.no Sabino; et post discessum dixerunt hic ejus socii, imperatorem non mandasse, ut Pater Bonnet deferret munera, sed mandarinum ab imperatore missum illud dixisse auctoritate privatâ: quod si sciret Imperator, ægerrimè id ferret. Ante aliquot dies D.nus Patriarcha suspicatus fuit, Patres aliquid dixisse Imperatori, et scripto de illa re conquestus est apud Imperatorem, qui sciens, id esse falsum, monuit Patres, ut se purgarent apud D.num Patriarcham, et hanc suspicionem illi eximerent. Patres obtulerunt illi protestationem scriptam, quâ negabant, se illud dixisse Imperatori; ipse vero mandavit, ut omnes Patres Pekinenses simul venirent (ego et P. Antonius De Barros tunc non ivimus impediti aliis negotiis) reliquis Patribus congregatis, et expectantibus ante ejus cubiculum mandavit nuntiari, velle se tractari a Patribus Pekinensibus, sicut tractatus fuerat ab aliis missionariis, adeòque ut ingredientes flexo genu oscularentur manum ejus; et in cubiculo illius jam stabant famuli ejus Sineuses, ut viderent hoc grande spectaculum: ingressi sunt R.dus P. Visitator, aliique Patres, et flectentes osculati sunt manum ejus; ipso pauca dixit circa illam suam suspicionem, et subjunxit: si hoc fece-

ritis, considerate, quæ inde consequentur. Patres traditâ suâ protestatione scriptâ sine ullo responso abierunt. Posteà dixerunt uni socio illius, quod Patres Pekinenses antea non flexerant genua, neque manum ejus osculati fuerant, quia Imperator, et filii ejus hanc aliorum missionariorum actionem vel ceremoniam sciverunt, et disertis verbis improbaverunt. Postridie per famulum suum me vocavit, et interrogavit, cur pridie non comparuissem cum reliquis? sed audito legitimo meo impedimento nihil amplius dixit. Nunc Patres rariùs ipsum adeunt. Semel aliâ occasione graviter reprehendit P. Thomam Pereyra, et ipsum *reum* appellavit: Pater siluit; sed postea obtulit illi juramentum scriptum, quo se justificabat, et defendebat; cumque D.nus Patriarcha noluerit illud admittere, jam missum est in Europam per P. Joachimum Bonnet. Valde improbavit, quod a quinque annis ausi fuerimus ab Imperatore petere genuinam declarationem circa praxes Sinicas. Hæc et alia ejus facta claré ostendunt, quantum amet Societatem. Imperator aliquoties interrogavit Patrem Pereyra, quomodo D.nus Patriarcha nos tractet? sed Pater semper honorifice de illo loquitur; quia si vel verbo unico apud Imperatorem de eo conquereretur, noceret illi plurimum. Nos maluimus vincere in bono malum, quia non sunt condignæ passiones ad futuram gloriam: et tota spes nostra in Deo est. 4a januarii Imperator discedens ad venationem 20 circiter dierum, mandavit uni ex præcipuis ministris suis Tartaris, ut alternis diebus visitaret D.num Patriarcham, eique selectos aliquos cibos offerret, et omnia, quæ circa ipsum fiunt, observaret, et alternis diebus per cursorem scriberet: concepit enim aliquas suspiciones propter peti-

tum superiorem generalem omnium missionariorum, et alia imprudenter dicta vel facta. 5ª Januarii dixit D.nus Patriarcha uni Patri nostro: brevi absolvemus negotia cum RR.is VV.is, quia habetis pro vobis testimonium Imperatoris omni exceptione majus; nam Imperator 31ª Decembris in colloquio dicenti, se venisse, ut visitet, examinet, etc, responderat, Patres Pekinenses semper bene processisse a tempore P. Matthæi Riccii huc usque, eos omni culpâ carere, se eos noscere, et pro iis respondere, etc; adeòque intra Aulam nihil visitandum aut examinandum esse. 2ª Januarii D.nus Patriarcha obtulit aliqua munera sua Imperatori et filio Principi, Imperator omnia accepit, mandavitqne filio Principi, ut etiam omnia acciperet. Posteà rebus singulis a D.no Patriarcha oblatis Imperator curavit inscribi nomen *tributi Summi Pontificis* ad perpetuam rei memoriam, et ut postea id imprimatur in historiis Sinicis: et munera Imperatoris ad Pontificem missa, non vocant *munera*, sed *præmium*. Hæc est superbia Sinensium, etc. D.nus Patriarcha laudans Imperatorem, semel iterumve dixit, ipsius sapientiam, justitiam, prudentiam, virtutem etc. a *Cælo* datam esse, non dixit *a Deo;* et hæc ipsius verba referenda erant Imperatori. Ipse itaque potest uti *Cælo* pro *Deo*, et nos non possumus uti *Tien* pro *Tien chù*, id est *Cælo* pro *Cæli Domino?* Respondeant ad hæc adversarii nostri. 7ª Januarii Pekinum venit Episcopus Pekinensis cum suo secretario (habitat enim in provincia *Xantum*) cumque illius adventus occultari nequeat, propter observationes diligentissimas, proposuimus D.no Patriarchæ, an ipsorum adventum et Episcopi dignitatem indicaremus, nec ne? respondit, nos posse dicere, venisse

duos missionarios ex provincia *Xantum* ad invisendum D.num Patriarcham, quia intellexerant eum ægrotare, sed vetuit, ne diceremus, unum esse episcopum: jam enim experientia didicit, Imperatorem nihil velle audire de simili Superioratu, etc. D.nus Episcopus ante aliquot dies dixit, D.num Patriarcham valde adversari Regularibus (et sic non est solum nostrum judicium). Insuper his diebus venit ad P. Visitatorem, eique dixit, D.num Patriarcham male habere, nosque eum consolari posse, persuadendo Imperatori, quod nos amet: quia Imperator multa videt et audit, et omnia in pectore conservat. Videtur etiam augere melancholiam D.ni Patriarchæ, quod videat exiguam spem Pekini obtinendi domum propriam et ecclesiam pro D.nis clericis de propagandâ Fide (sicut jam emit Cantone et Nankini); nam cum imperator illi negaverit unum Superiorem Generalem omnium missionariorum qui Pekini habitaret, facilius illi negabit domicilium separatum a nostris, et ecclesiam particularem: ideòque hactenus non est ausus id proponere Imperatori. Hæc occurrunt addenda litteris meis præcedentibus, quas misi mense Octobri, et 3a hujus mensis per Patrem Bonnet. Rogo R.am V.am, ut has etiam communes faciat R.do P. Liberto de Pape, et P. Francisco van Callenberghe, meîque in SS.mis suis sacrificiis sit memor, et hanc missionem Deo commendet.

Pekini 15 januarii 1706.

R.æ V.æ

Servus in Christo,
Petrus van Hamme.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu.*
in ejus absentia
Reverendo Patri in Christo, P. LIBERTO DE PAPE, *vel* P.
FRANCISCO VAN CALLENBERGHE *ejusdem Societatis Jesu,*
Antverpiam.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Ultimas meas scripsi R.ae V.ae 15a currentis mensis viâ Manilana, et 3a ejusdem mensis scripsi per P. Joachimum Bonnet missum ab Imperatore cum muneribus ad summum Pontificem; et alias misi R.ae V.ae 30a et 31a octobris proxime elapsi: sed 19a hujus mensis accepi, quas R.a V.a ad me dedit 7a junii 1701, breviores quidem quam optarem, sed propter transitum Patris ... Capuel, et P. ... Weynans, quos R.a V.a dicit pergere in Philippinas: quæ R.ae V.ae litteræ cum jam scriptæ sint annis quatuor et dimidio, et ad me veniant sine ullis alterutrius Patris litteris, timeo ne ipsis in itinere adversa aliqua fortuna obvenerit, vel propter bella ipsorum iter retardatum sit, vel etiam ex parte Regis Hispaniæ prohibitum; nam cum litteris R.ae V.ae accepi litteras ex Provincia Mexicanâ, quibus scribunt, jam prohibitum esse, ne Germani, Flandri, imò et Itali eant ad missiones Hispanicas, quod si verum sit, multum patientur missiones: præterea mihi scribunt, sustentationem annuam 300 pat: ex liberalitate Regiâ missionariis dari solitam, jam aliquot annis substractam esse etc. Insuper in Tarahumara (ubi ego mis-

sionarius fui) barbaros conjunctos cum alia natione viciná, iterum duobns annis rebellasse.

In Californiâ numeravi quinque millia baptizatorum et amplius: denique socios itineris mei recte valere, et strennè laborare (præsertim Germanos) excepto uno alterove mortuo.

Gratias ago R.ª V.ª pro synopsi illius tomi 3[ii] junii, qui ultimus editus est de actis Sanctorum. Unum exemplar hic tradidi Patribus Gallis videndum et exhibendum D.[no] Patriarchæ, et Episcopo Pekinensi, qui modo hic snnt: alterum exemplar hodie mitto in insulas Marianas ad P. Gerardum Bouwens, legendum etiam Manilæ. P. Gerardus mihi scribit, itinere trium dierum ab insulis Marianis detectas esse aliquas insulas novas, et in unâ (ad quam accesserunt) inventos esse incolas, qui corpora sua variis coloribus, præsertim rubro, depingunt, et utuntur idiomate proprio, planè distincto ab idiomate insularum Marianarum: sed illi incolæ signis et minis prohibuerunt descensum in terram; et sic navis redire coacta fuit. Gubernator Marianarum videtur iterum missurus ad easdem insulas cum majori apparatu. etc.

De D.[no] Patriarcha, aliaque scriptu digna videbit R.ª V.ª in aliis meis præcedentibus: nunc tantum breviter respondeo R.ª V.ª quia dum has accepi, meas jam dimiseram Cantonem; spero tamen, hasce assecuturas esse præcedentes, et simul viâ Manilanâ perventuras ad manus R.ª V.ª Jam scripsi P. Antonio Fuccio Manilæ habitanti, me statim scripturum esse Patribus Belgis, si qui Manilam pervenerint. Denique rogo R.[am] V.[am] ut dignetur has communicare R.[do] P. Liberto De Pape, et P. Francisco

van Callenberghe, meîque in SS.^{mis} suis sacrificiis meminisse.

Pekini 20 januarii 1706.

R.^{æ} V.^{æ}

Servus in Christo,
PETRUS VAN HAMME.

Quam R.^{a} V.^{a} ad me misit Epistolam 13 Januarii 1701 via Lusitanicâ, accepi, ut et duas scriptas anno 1702, nimirum mense Januario, et mense Decembri, pro singulis gratias ago, et multiplices responsorias misi. Rogo ut inclusam dignetur mittere Gandavum.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu.*
in ejus absentia
R.^{do} P.^{ri} in Christo,
P. DANIELI PAPEBROCHIO *ejusdem*
Societatis Jesu.
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater.
P. C.

Cum Romam eant missi ab imperatore P. Antonius De Barros Lusitanus, et P. Antonius Beauvollier, gallus, notus R.^{æ} V.^{æ} (quia anno 1688 vestitus habitu sæculari Antverpiam venit, ut cum R.^{a} V.^{a} egit) hasce mitto Romam per P.^{em} Barros, ut R.^{æ} V.^{æ} significem, me hodie extradidisse Patri Beauvollier duas capsulas cum foliis *cha*, colligatas per modum unius, unam pro R.^{a} V.^{a}, alteram pro sorore meâ; et aliquot picturas Sinicas char-

taceas; ut omnia Parisios mittat ad R.^{am} V.^{am} Etiam illi tradidi meas litteras, et nova de D.^{no} Patriarchâ, et mandata imperatoris aliqua etc. Mense Januario hujus anni etiam tradidi P.^{ri} Joachimo Bonnet Gallo litteras, et aliquot picturas pro R.^{a} V.^{a}, quia mittebatur etiam ab imperatore cum muneribus ad Pontificem: sed hic Pater non potuit assequi naves Europæas, ideòque hactenus mansit Cantone; sed jam imperator offensus a D.^{no} Patriarchâ revocat P.^{em} Bonnet cum muneribus Pekinum, et mittit duos alios Patres cum querelis ad Pontificem, etc. Spero fore ut Pater Bonnet meas litteras et picturas etiam tradat Patri Beauvollier in Europam ferendas. SS.^{mis} R. V. sacrificiis humillime me commendo.

Pekini 18 octobris 1706.

R.^{æ} V.^{æ}

Servus in Christo,
PETRUS VAN HAMME.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu.*
in ejus absentiâ
R.^{do} *Patri in Christo* P. FRANCISCO VAN CALLENBERGHE, *vel*
R.^{do} P. AURELIANO DE BAENST, *ejusdem Societatis Jesu.*
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Die 15 hujus mensis Octobris accepi litteras a P. Francisco Noel 1) Macao datas 25 julii quibus scribit,

1) Fr. Noël, geleerd en beroemd missionaris, werd geboren in 1651, te Hestrud, een dorp in Henegouwen. Hij trad in het

se Macaum pervenisse 22 julii 1707, seque habere duos libellos a R.ª V.ª acceptos, ad me mittendos, sed litteras suas misit statim per cursorem, inter quas erant etiam litteræ sororis meæ, nullæ tamen erant R.æ V.æ: Judico litteras R.æ V.æ conjunctas esse duobus libellis de quibus scribit. Gratias igitur ago R.æ V.æ pro duobus libellis, licet eos nondum acceperim, et cum accepero litteras R.æ V.æ, statim iterum respondebo.

Optassem hac occasione accipere imagines extremi judicii, et lapsus Angelorum impressas in magna forma, quales aliquando vidi in Belgio, et ab aliquot annis a R.ª V.ª petivi. Nunc iterum mitto R.æ V.æ vasculum repletum foliis *cha*, sed has litteras meas mitto separatim, ut citius et commodius per cursorem mitti possint, et quia nescio, an, et quando perveniet hoc vasculum ad manus R.æ V.æ 21 januarii currentis anni missi R.æ V.æ via Manilanâ aliquas picturas Sinicas, vel potius Tartaricas; nunc iterum aliquas mitto in fasciculo separato. 16ª Octobris anni præteriti etiam misi *cha* R.æ V.æ, et postridie 17ª fasciculum cum picturis. 15ª vero ejusdem mensis scripsi varia nova, et misi aliqua decreta imperatoris in negotio D.ni Patriarchæ, etc. Postea negotia D.ni Patriarchæ eo pervenerunt, ut imperator iratus duos Patres

---

noviciaat der Societeit van Jesus te Doornik, in 1670, en vertrok naar de missiën in China in 1684. Hij is tweemaal gezonden geweest naar Rome voor de zaken der chinesche ceremoniën (zie hiervoren). Zijne laatste levensdagen sleet hij te Rijssel, alwaar hij in 1720 overleden is. Hij heeft onderscheidene werken geschreven en in 't licht gegeven. Zie: *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus.* 1re série, art. Noël.

Soc.[tis] Romam miserit ad Pontificem, et acta inter D.[num] Patriarcham et imperatorem ex Registro Palatii extracta, et anthenticata, et sigillo primogeniti filii sui munita (qnia imperator numquam sigillo utitur) transmiserit, conquerens, imperium suum a D.[no] Patriarchâ perturbari, et Ritus Sinicos impugnari, quos sæpe, sæpius verbo et scripto asseruit esse mere politicos. Cumque post dimissos Patres D.[nus] Patriarcha et ejus sequaces pergerent molesti esse imperatori et aliis, imperator statuit, nt omnes missionarii Europæi e Sinis dimitterentur, qui carerent diplomate Regio. Tunc mense Decembri anni præteriti ego et aliqui alii diploma accepimus, uti perscripsi mense jannario hujus anni viâ Manilanâ. Post hæc D.[nus] Patriarcha falso sibi persuadens jesuitas Pekinenses imperatori persuasisse, ut omnes et singulos missionarios obligaret ad accipiendum diploma, statim Nankini edidit, et 7[a] februarii 1707 pnblicavit unum Decretum (sive Regulam) quo praxes Sinicas prohibet etc, et hanc Regulam observari mandat a missionariis sub pœnâ excommunicationis latæ sententiæ etc; ac deinde voluit, ut singuli (in Sinis permansuri) cum juramento subscriberent, ac jurarent, se inviolabiliter observaturos hanc regulam.

Aliqui subscripserunt et jnrarunt, alii abiverunt Manilam, alii non subscripserunt. Postea imperator recreationis causâ Nankinum ivit, et in via multos Europæos obvios habuit petentes diploma; tnnc eos jussit examinari, an sequerentur praxes ill.[mi] D.[ni] Maigrot 1), Episcopi Cono-

1) Karel Maigrot, geboren te Parijs in 1652, woonde aldaar in het seminarie der buitenlandsche missiën. Hij had den eervollen graad

nensis, an vero Patris Matthæi Riccij 1); cumque aliqui responderent ad mentem D.[ni] Patriarchæ in Regulâ præscriptam, excandescens imperator aliquos clericos, septem Patres Dominicanos, et unum Patrem Franciscanum ex Sinis dimisit Macaum, ut inde datâ opportunitate navis discederent. Mox D.[num] Patriarcham Auctorem hujus Regulæ, et turbarum, et jam Cantonem versus proficiscentem jussu imperatoris, mandavit mitti Macaum, ibique detineri, donec duo Patres missi ad Pontificem redeant

---

van doctor der universiteit van de Sorbonne bekomen, toen hij naar China gezonden werd. Naauwelijks had hij eenigen tijd het ambt van missionaris uitgeoefend, of hij werd tot bisschop van Conon (*in partibus*) benoemd, met den titel van vicarius apostolicus. Maigrot was driftig van aard en ijverig. Hij dorst de handelwijze der PP. Jesuiten af te keuren, de nagedachtenis van hunnen waardigsten medemissionaris P. Mattheus Ricci te honen, en verklaarde de plegtigheden, die bij de begravenis der Chinezen plaats hadden, als bijgeloovig en afgodisch. — Maigrot is later uit China naar Rome vertrokken, waar hij den 28. Februarij 1730 overleden is. Hij heeft een latijnsch werk uitgegeven over het XIX. boek van de *Geschiedenis der Jesuiten* van Jouvenci. Dit werk is in het Fransch vertaald onder den titel: *Examen des cultes des Chinois.* Zie F. X. De Feller, *Dict. hist.* art. *Maigrot.*

Tegen het gezegde *Examen des cultes* &c. mag men gerust het hier voren gemeld werkje *Histoire apologétique de la conduite des Jesuites de la Chine* stellen.

1) P. Mattheus Ricci, geboren te Macerata in 1552, van de Societeit van Jesus, is de stichter van de missie van China geweest. Hij was zeer ervaren in de wiskunde, en had deszelfs studiën gedaan te Rome onder den geleerden Clavius. Hij overleed te Peking in 1610, in den ouderdom van 58 jaren. P. Ricci is de eerste Europeaan, die werken in de chinesche taal geschreven heeft. Deze zijn ten getale van zestien. F. X. De Feller, *Dict. hist.* art. *Ricci.* — Zie ook P. Hazart, *Kerckelyke Historie* 4e D.

cum responso. Itaque quidam Mandarini jussu imperatoris illum deduxerunt Macaum, et ibidem custodiendum tradiderunt Gubernatori Macaensi, a quo etiam petiverunt testimonium in scripto, quod executi essent mandatum Regium, et D.num Patriarcham tradidissent. Gubernator Macaensis constituit milites custodes circa domum D.ni Patriarchæ, quod ipse ægerrimé tulit, hinc alia et alia secuta sunt. Interim ill.mus Episcopus Macaensis jussu Archiepiscopi Goani Primatis Indiæ intimavit D.no Patriarchæ unam Pastoralem, qua dictus Primas Indiæ prohibebat D.no Patriarchæ exercere actus jurisdictionales in omnibus terris Patronatus Regis Lusitaniæ subjectis, sub pœnâ excommunicationis; eo quod neque in cancellaria Lusitaniæ, neque per Indiam transiens Archiepiscopo Goano Primati Indiæ bullas Legationis suæ et facultates exhibuisset, allegans bullas variorum Pontificum id omnino præcipientes etc. Sed D.nus Patriarcha nihil curans, excommunicavit Gubernatorem Macaensem, vicarium Generalem Macaensem, Superiorem Dominicanorum, P. Provincialem Provinciæ Japoniæ Soc.tis Jesu Franciscum Pinto, et unum Patrem gallum Soc.tis Jesu Cantone habitantem. Cumque pervenisset navis Goana (in qua venit Pater Noël) Macaum, et Archiepiscopus Goanus nova; et strictiora mandata mitteret Episcopo Macaensi, omniaque acta jurisdictionalia D.ni Patriarchæ annullaret, tandem Episcopus Macaensis declaravit D.num Patriarcham excommunicatum. Insuper jam scribitur Cantone, quod Episcopus Macaensis appellaverit contra decretum sive Regulam D.ni Patriarchæ, et se jam paret ad iter, ut Romam eat. Etiam ill.mus Epis-

copus Ascalonensis vicarius Apostolicus Provinciæ *Kiam si* in Sinis, ordinis S. Augustini, vocatus D.nus Alvarus de Benevente, similiter appellavit, dicitque se Romam iturum. Putant insuper, Archiepiscopum Goanum etiam iturum esse Romam: sed D.nus Patriarcha Macai manere debet jussu imperatoris, donec redeant duo Patres ab eo missi ad Pontificem. Jam dum hæc scribo, imperator curat iterum describi ex Registro suo unum exemplar actorum eorum, quæ misit ad Pontificem; et dicitur mandasse, ut etiam addantur ea, quæ hoc anno contigerunt, et propediem missurum esse Cantonem, ut iterum mittantur ad Pontificem, casu quo duo illi Patres Romam non pervenissent. Nos hic Pekini confecimus unum diarium latiné, alterum gallicé, et annotavimus omnia minutissimé, quia multa sparguntur a D.no Patriarchâ, et sociis ejus falsissima, et in solis suspicionibus fundata. Etiam confecimus unum compendium diarii, et multa alia scripta Romam mittimus. Hodie agens cum P. Kiliano Stumpf (R.æ V.æ noto) et præcipuo auctore nostri diarii, dixi conveniens videri, ut R.a V.a haberet unum exemplar nostri diarii Pekinensis, idque servaret in suâ bibliothecâ Actuum Sanctorum; quia usui esse poterit etiam post multos annos: itaque R.a V.a posset commendare alicui Patri Romæ, ut curaret dictum diarium, et ejus compendium describi, et authenticari, Antverpiæ deinde servandum. Probat hoc summopere P. Kilianus Stumpf, et rogavi illum, ut eamdem mentem suam perscriberet R.æ V.æ, mihique promisit, se id facturum. Ex his colligat R.a V.a, quis sit præsens status missionis Sinicæ. Multæ ecclesiæ sunt dere-

lictæ, multi Christiani apostatarunt, aliquæ ecclesiæ exspoliatæ a Gentilibus, conversiones solito pauciores, etc. D.nus Patriarcha in sua Regulâ multa habet, quæ improbantur ab aliquibus: loquitur ibi, ac si haberet decretum Pontificium prohibitivum nostrarum praxium; sed sæpius requisitus ab Episcopis, vicariis apostolicis, et nostro patre V. Provinciali, numquam voluit ostendere decretum, etiam usus hoc formali responso: *non tenemur*: Multorum opinio est, illum non habere tale decretum. D.nus Patriarcha vult suam Regulam observari inviolabiliter sub pœnâ excommunicationis, et imperator eam servari prohibet sub pœnâ capitis: sed quia varia imperatoris decreta integra describere hic non possum, decerpam aliqua verba ex illis; mittuntur autem integra Romam. „1° primâ „die lunæ 3æ anni imperatoris 46i (id est 3a Aprilis „1707) Primogenitus imperatoris, et *cham cham chu* hæc „imperatori retulerunt; cujus mandato dictum est Patri, „Bonnet.... Verum quoad eos, qui deinde sequentur praxes „Patris Riccii, nempé quæ non adversantur Sinarum doctrinæ, ipsis permittetur Legem promulgare. Denique qui „non sequentes Patris Riccii praxes se conformabunt „Episcopo Cononensi; id est, qui non reverentur Confu„cium, et adversantur doctrinæ Sinicæ, illis non conce„detur facultas Legis promulgandæ. Quod si Sinæ clam „audiant Episcopi Cononensis placita, reputabuntur veluti „rebelles, apprehendentur, et capite plectentur." — 2do In mandato, sive epistolâ imperatoris propriâ manu scriptâ, missa ad mandarinum *Heschen* Europæis intimanda, quæ Pekinum pervenit Lunæ 3æ die 7a (id est 9 aprilis 1707)

habentur sequentia:..... „Prioribus ita positis, ego impe-„rator decretoriam meam sententiam deorsum misi (quæ „hæc est) si (Europæi) in doctrina *Li ma theu* (id est „Patris Riccii) pergant, adhuc poterunt me protegente „legem prædicare; si autem procedant in Regula *yen tam* „(id est ill.[mi] D.[ni] Maigrot) habeo meos vasallos medii „Regni (id est Chinæ eam sequentes) pro rebellibus, et „edico me penitus prohibere, ne exerceatur." 3° adjungo hic extractum ex edicto Regio, quod datum est primario Præfecto Nankinensi *cum to*, et Pro-Regi Nankinensi coram frequenti cætu Aulicorum præsentibus ipsis Europæis *He Siaen*, et *chi ci gin* (id est, Dominis de Herve, et a S. Georgio clericis) altâ voce intimando promulgatum est die 8ª Lunæ 3ª (id est 10 Aprilis 1707). „Ex quo Si-„nas intravit *Li ma Theu* (P. Mattheus Riccius) id est a „ducentis et amplius annis, quia non positum est impedi-„mentum doctrinæ Sinicæ, ideo permissum est Europæis „in Sinis religiosé vivere. Jam vero vos quod facitis, non „convenit cum consuetudine Patris Riccii, repugnat doc-„trinæ Sinicæ; non honoratis Confucium, omnino non „permittitis sic agere. Si deinceps reperiantur adhuc Euro-„pæi, qui ejusmodi inepta dicant, quotquot fuerint, occi-„dentur..... (et paulo infra sequuntur verba sequentia): „imposterum inter vos Europæos si reperiantur, qui in „prædicandâ lege contraeant doctrinæ Sinicæ, comprehensi „occidentur. Vos (Domini de Herve, et a S. Georgio) „festinanter currite post *To lo* (Dominum Patriarcham), „de hoc ipso certiorem facite; commendate ipsi, ne am-„plius turbas provocet: si deinceps ejusmodi res contin-

„gant, arripietur *To lo*, comprehensus adducetur et occi-„detur." Plures alios textus decretorum Regiorum afferre possem; sed omnia Romam mittuntur, quæ spero R.am V.am consecuturam, si supradictum consilium sequatur. Sed D.nus Patriarcha omnes suos malos successus adscribere dicitur Patribus Soc.tis, præsertim Pekinensibus, ob meras suspiciones, quas format a veritate alienissimas. Scripsit unam epistolam Patribus Pekinensibus injuriis plenam, cujus exemplar R.a V.a fortasse aliquando videbit non sine admiratione: denique tantum fecit D.nus Patriarcha, ut miraculo proximum videatur, hanc missionem Sinicam non fuisse funditus eversam. P. Petrus Jartoux Soc.tis nostræ (qui imperatorem comitatus fuerat Nankinum euntem) Pekinum redux, 25 Junii mihi narravit, se quodam die in illo itinere cum Primogenito filio per duas facilè horas collocutum esse, et Regulum in illo colloquio claré affirmasse, se dixisse imperatori (patri suo) Europæos velle occupare Sinas, sicut occuparunt varias terras extra Europam: venturos milites Europæos, qui cum christianis Sinensibus se conjungant: D.num Patriarcham venisse, ut videret, an esset tempus commodum et sufficiens dispositio: Europæos esse ejiciendos, et Legem christianam prohibendam, sicut factum est in Japoniâ, ubi Japones fatentur, se ab eo tempore (quo expulerunt Europæos) quietè vivere, et antea semper fuisse turbas, nullumque Europæum amplius audere eò ire. Hæc et multa alia fatebatur Regulus se narrasse, et proposuisse imperatori Patri suo. Ut vero R.a V.a consideret, quantum mali attulerit, et adhuc afferre possit Regula D.ni Patriarchæ publicata,

quam sub pœnâ excommunicationis observari mandat, et in qua præcipit sub illa pœnâ *tenere*, *docere* et *respondere ea* omnia, quæ in illâ continentur, mitto R.æ V.æ unum exemplar illius malè scriptum, sed scriptum ab uno famulo domestico, qui ne verbum quidem Europæum, vel characterem intelligit, sed penicillo suo imitatus est characteres Europæos chartæ suæ suppositos: ego jam tempus non habeo aliud describendi. Multa inveniet R.a V.a, quæ huic regulæ opponi possint. Patres Pekinenses, aliique cum aliud nihil possent, rogarunt D.num Patriarcham, dignaretur considerare, se ex meris suspicionibus eò devenisse, ut ruinam missionis acceleraret, atque ideò tantisper recederet, dum posset: sed frustrà. Præterea D.nus Patr.a sub juramento et excommunicatione vult missionarios obligare ad *sentiendum*, *Tien*, et *Xam ti* non significare, aut significasse Verum Deum in Sina; quod nemo hominum Europæorum jurare potest, cum nulli Europæo hoc ita notum esse possit, ut validé et licité juramento se obliget ad hoc sentiendum (licet jurare possit, se ita sentire, quod Sinæ non significaverint Verum Deum per illud nomen, ex probabilibus argumentis, quæ sibi forté aliquis habere videtur) præsertim postquam nunc id longè clarius et evidentius constat, quam umquam aliàs dum imperator testatus est legaliter, se legisse libros P. Matthæi Riccii, in quibus P. Riccius probat, *Tien* et *Xam ti* Sinis olim significasse, et nunc significare idem ac *Tien chu*, per quod Christiani intelligunt Verum Deum; testatus idem est, P.em Riccium in hoc scripsisse veritatem, et neminem ex Europæis melius de Deo, et hoc argumento scripsisse, suoque imperiali definitivo effato totum id confirmavit,

vivâ voce et scripto asserens D.[ne] Patriarchæ, vocem *Tien*, et *Xam Ti* significare Verum Deum, sicut vox *Tien chu* significat, et in linguâ Sinicâ illam melius, perfectius, et sublimius explicare divinitatem ejus: hocque suum testimonium ac definitionem circa sensum vocis *Tien*, etc. in forma legitima appellantis in speciem misit ad summum Pontificem, postquam ill.[mum] D.[num] Maigrot de ignorautiâ convicerat, et ipse ritus et voces Sinicas publicé et legaliter fuerat interpretatus: cumque videret interpretationem suam regiam a D.[no] Patriarchâ respui, illam misit ad Summum Pontificem, suæ Sanctitati integrum relinquens, ut dijudicet, an tales voces conveniant, aut disconveniant cum lege christianâ, simul decernens, si conveniant, legem Christianam servari posse in Sinâ; si disconveniant, ipsum revocare posse missionarios suos, priusquam contra leges patrias agentes punire cogatur. Cum igitur Imperator hæc tam prudenter, moderaté, amanter, et zelanter pro lege Christianâ fecerit (quam dixit, se optare, ut vigeat in suo imperio) et insuper in respuentes huic suo consilio, et respectivé mandato acquiescere pœnas exercuerit, ut videre est in annullatione legationis ad Summum Pontificem, in exilio D.[ni] Cononensis, Mezzafalie, Guetti 1), in comprehensione D.[ni] Appiani, etc. dubitari non potest, quin ipse, et universa Sina tamquam audacter Majestati Sinicæ insultantes habitura sit eos, quotquot ex una parte dexteram ad juramentum tale elevaverint, et sinistram porrexerint ad diploma ab imperatore acci-

1) Guetti, Priester, was een vriend van den Bisschop Maigrot, hier voren vermeld. Zie dezen naam bij F. X. De Feller, *Dict. hist.* in het aangevoerd art. *Maigrot.*

piendum. Accedit, quod D.nus Patriarcha nunc jurari velit in contrarium, quando ex definitione Imperatoris tota Sina quiescit, et libenter admittit, non sine optimo præjudicio S.tae legis nostræ, antiquis et modernis Sinis vocem *Tien* significare Deum verum et vivum, quem Christiani adorant, et errasse interpretes, qui eam atheisticé interpretati sunt. Unde et ipse D.nus Cononensis circiter triduo antequam excederet in exilium, asseruit, se consensurum libenter Imperatori, si definiat, ut deinceps *Tien* et *Xam ti* significent Verum Deum, solummodo consentire se nolle in eo, quod dicat Imperator, etiam Antiquos sub voce *Tien* eumdem Deum cognovisse. Denique D.nus Patriarcha Nankini inveniens sedem vacantem, R.dum P. Antonium da Silva; ab ill.mo D.no, piæ memoriæ, Alexandro Piceri episcopo, statutum vicarium episcopatus Nankinensis, etiam invitum statuit Vicarium Apostolicum ejusdem episcopatus; sed jam pervenerunt litteræ Archiepiscopi Goani Primatis Indiæ, quibus mandat dicto Patri Antonio da Silva Soc.tis nostræ, ut statim dimittat vicariatum Apostolicum in episcopatu Nankinensi sub pœnâ excommunicationis; et missionariis ejusdem episcopatus mandat sub eâdem pœnâ, ne ipsum ut talem agnoscant. Ex his poterit R.a V.a utcumque colligere miserum hujus missionis statum, quem R.a V.a dignetur Deo commendare.

Saluto ex animo R.dum P. Danielem Papebrochium, P. Jacobum Praestium, aliasque mihi notos, et SS.mis R.æ V.æ sacrificiis humillime me commendo. Pekini 16 Octobris 1707.

R.æ V.æ

Humillimus Servus in Christo,

Petrus van Hamme.

Reverendo in Christo Patri,
P. Aureliano de Baenst *Soc.^{tis} Jesu.*
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Gratissimas R.^{æ} V.^{æ} litteras scriptas 9 Nov. 1705 accepi 15 Octobris 1707, sed quas R. V. scribit se misisse 30 Julii 1704, nondum accepi. Macaum pervenerunt Patres Noel et Castner 22 Julii hujus anni; sed dolemus, duos Patres gallo-belgas Antverpiâ revocatos fuisse. D.^{nus} Patriarcha hanc missionem non solùm perturbavit, sed tantum non penitùs evertit ediditque unum decretum, seu regulam sub pœnâ excommunicationis servandam, missionis destructivam. Ejus exemplar mitto P. Conrado Janningo, R.^{æ} V.^{æ} exhibendum, unà cum litteris meis, in quibus scribo quædam de præsenti statu missionis, quam multi missionarii deseruerunt, aliqui sponte suâ, alii ab Imperatore in exilium missi, illorum nominibus per Provincias publicatis, ne umquam amplius in Sinas redire, aut in Sinis latere possint, multisque locis fiunt rigidissima examina a Mandarinis, etc. Cum R.^{a} V.^{a} nunc habitet Antverpiæ, superfluum esset eadem bis scribere, ideòque me remitto ad litteras Patri Janningo scriptas, rogoque R.^{am} V.^{am}, ut annis singulis ad me scribat, ego vero ad omnes et singulas R.^{æ} V.^{æ} epistolas respondebo. Imperator Tartaro-Sinicus jam quatuor ferè menses obambulat Tartariam, sed post paucos dies Pekinum redibit; illum comitantur unus sacerdos, et unus frater coadjutor temporalis Soc.^{tis} nostræ.

Negotia D.ⁿⁱ Patriarchæ (qui jussu Imperatoris Macai detinetur usque ad reditum Patris Barros et P.ⁱˢ Beauvollier) intelliget R.ᵃ V.ᵃ ex iis, quæ scripsi P. Conrado Janningo. Rogo R.ᵃᵐ V.ᵃᵐ, ut Patres mihi notos data opportunitate salutare, meque, et afflictissimam missionem Sinicam in SS.ᵐⁱˢ suis sacrificiis Deo commendare dignetur.

Pekini 20 octobris 1707.

R.æ V.æ

Humillimus in Christo Servus,
PETRUS VAN HAMME.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu.*
in ejus absentia
R.do Patri in Christo,
P. DANIELI PAPEBROCHIO,
ejusdem Societatis Jesu.
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Scripsi R.æ V.æ tres epistolas mense octobri anni 1707 proximè elapsi. Epistolâ primâ (datâ 20 octobris 1707) perscripsi nova Sinica, et præsentem statum hujus miseræ missionis, et gratias egi R.æ V.æ pro iis, quæ ad me misit per Patrem Franciscum Noël, etiamsi ea nondum acceperam. P. Franciscus Noël Macai subsistit, et dubito,

an missionem Sinicam ingressurus sit propter perturbationes et molestias, saltem donec redeant ex Europâ. Patres Antonius de Barros et Antonius de Beauvollier, missi ab Imperatore ad Pontificem cum querelis contra D.num Patriarcham etc. et D.nus Patriarcha interim Macai detinetur jussu Imperatoris, ubi varios excommunicavit, et omnia illius acta declarata sunt nulla ab Archiepiscopo Goano, Primate Indiæ Orientalis etc. Aliqui clerici, et Patres Dominicani ab Imperatore dimissi sunt ex Sinis, quia improbarunt ritus Sinicos, a Patre Matthæo Riccio permissos, etc. uti nuper scripsi R.æ V.æ R.dus Dominus Appiani (qui hic Pekini interpres fuit D.ni Patriarchæ, et christianos perturbavit ac tandem in ipsa navi D.ni Patriarchæ Cantonem versus navigantis jussu Imperatoris captus fuit, et catenis onustus deductus Pekinum, deinde missus in Provinciam *Su Chuen*, in qua antea missionarius fuerat, ibidem examinandus, ac jam denique a Pro-Rege illius Provinciæ examinatus, et Pekinum remissus) hùc pervenit 17 Decembris 1707, ac statim carceri inclusus est. Pro-Rex Provinciæ *Su Chuen* indicavit, ipsum fustibus cædendum esse (more Sinico) nimirum ictibus quadraginta, ac deinde mittendum in exilium ad fluvium *Ula* (hic est locus exilii gravissimi in Tartaria): sed Imperator post aliquot dies mandavit, ut transiret ex carcere ad ædes Patrum Gallorum, et jam ibidem servatur in aliquo cubiculo a militibus; neque illi permittitur cum aliis loqui, sed liber est a catenis, et Patres galli quotidiè illi mittunt prandium et cænam: timemus, ne ita detinendus sit usque ad reditum Patrum Barros et Beauvollier; sed Imperator hactenus nihil certi determinavit

Jam Pekinum pervenit P. Gasparus Castner socius P. Francisci Noël, qui mihi attulit ea, quæ R.ª V.ª tradidit P. Francisco Noël, nimirum duos libellos cum suffragiis Sanctorum, et aliquot minores imagines, etc. pro quibus humillimas gratias ago: sed impressa illa de statu Janseuismi, de quibus R.ª V.ª mentionem facit in suis litteris, non accepi. Gratias etiam ago pro *officio* et *missa de nomine Jesu;* acceperamus tamen Goâ unam similem missam manuscriptam, non vero impressam. Rogo R.ᵃᵐ V.ᵃᵐ, ut deinceps annis singulis (si officia nova mittere non possit) saltem me certiorem faciat de officiis novis, sive de præcepto, sive ad libitum, quia hic dubitatur, et disputatur de aliquibus officiis, an sint de præcepto, et pro tota ecclesia, nec ne etc. V. g. de *desponsatione B. M. Virginis*, de S. *Andreâ Corsino*, de *B. Pio V. ad libitum*, et de aliis quibusdam: ideòque optarem, ut R.ª V.ª mihi mitteret catalogum novorum officiorum, quæ prodierunt post meum ex Europâ discessum. Gratias etiam ago pro parvis imaginibus *quatuor novissimorum;* sed exiguus est illorum usus propter parvitatem: magnas ego petiveram, quales vidi in conventu Patrum Carmelitarum, in portariâ appensas de *extremo Judicio* et de *lapsu Angelorum;* ut eas ego possem in templo appendere.

2ᵈᵃ mea Epistola, data 21 octobris 1707, brevissima fuit, quam misi cum foliis *cha* ad R.ᵃᵐ V.ᵃᵐ 3ª scripta fuit 22 octob. 1707, et cum illa misi R.ª V.ª quindecim picturas Sinicas. P. Franciscus van Callenberghe, monitus a R.ª V.ª de tarditate litterarum, nondum se emendavit, nullas enim ab eo accepi. P. Aurelianus de Baenst mihi scripsit per P.ᵉᵐ Franc.ᵘᵐ Noel, cui respondi 20 octobris 1707. Illos, et alios mihi notos ex corde saluto.

22 Decembris 1707. Pekinum pervenerunt P. Gasparus Castner mathematicus, P. Leopoldus Liebstain Boemus, egregius musicus, et frater Franciscus Stadlin, Helvetus Horologiarius, ab imperatore Macao evocati, qui singuli in sua arte ita placuerunt Imperatori, ut 22 Decembris iterum mandaverit Macao evocari P. Ludovicum Gonzaga italum, P. Romanum Hinderer Alsatam, et fratrem Michaëlem Vieta Lusitanum, Pharmacopolam.

27 Novembris 1707. In turri mathematicâ Pekinensi observarunt cometam, album, mediocrem, sed sine cauda circa initium aquarii cum latitudine boreali. 28 Novembris observarunt illam in gradu 6 min. 20 aquarii cum latitudine boreali graduum 13. Pluribus diebus illam observavi usque ad diem 27 Decembris; sed postea illam non amplius vidi propter lumen lunæ vicinæ, et quia cometa in dies minuebatur, et illius motus retardabatur. Primis diebus apparitionis movebatur motu diurno quatuor circiter gradibus, ultimis vero diebus nequidem medium gradum conficiebat. Ultimo die apparitionis erat circa 46 graduum latitudinis borealis, et 8um gradum aquarii. Unde illius motus erat fere rectà ad polum eclipticæ, nam vix duos gradus confecerat longitudinis tempore unius mensis, et fecerat plures quam 30 gradus latitudinis. Cum naves Lusitanicæ et Anglicanæ jam procul dubio Macao, et Cantone discesserint, hanc epistolam mittam viâ Mexicanâ; nam navis Manilana pervenit Macaum, et mihi scribitur Manilâ, eò advenisse 32 missionarios Societatis pro insulis Philippinis et Marianis, et tres Patres Gallos pro Sinis. Insuper scribitur, Manilam venisse aliquos Japones naufragos, et Hispanos navi aliquâ eos benigné remississe in

Japoniam, et comitatos esse duos sacerdotes, unum R.dum D.num Sidotti 1) clericum italum, qui ex Europâ venerat cum D.no Patriarchâ, et remanserat Manilæ; et unum religiosum Ordinis S.ti Augustini, qui tentabunt, an hâc occasione possint ingredi in Japoniam. Deus det illis bonum successum!

Quia litteræ meæ mense Octobri ad R.am V.am missæ viâ Orientali perire possunt, et has mitto viâ Occidentali, iterum aliqua hic addam de statu missionis Sinicæ. D.nus Patriarcha edidit decretum, sive Regulam contra praxes Soc.tis et aliquos ritus Sinicos (cujus exemplar misi) voluitque, ut omnes missionarii subscriberent cum juramento promittentes se inviolabiliter illud decretum observaturos. Aliqui subscripserunt, alii non. Hoc ejus decretum ita offendit Imperatorem, ut miserit D.num Patriarcham Macaum, cum mandato illic remanendi, donec ex Europâ redeant duo Patres ab Imperatore missi ad Pontificem. Servatur in amplâ domo cum aliquot ipsius Sociis, sed capitaneus generalis sive Gubernator Macaensis constituit milites custodes ante ipsius domum, et prohibitum illis fuit, ne exirent (ne Imperator ægre ferat, si dispareat) R.dus D.nus Herve Clericus gallus contemnens prohibitionem exivit; sed statim a brachio ecclesiastico et sæculari captus fuit, et in arcem militarem deductus, in quâ jam servatur. D.nus Patriarcha excommunicavit Capitaneum Ge-

1) Sidotti, Priester, Siciliaan, van eene aanzienlijke familie, was een kloekmoedig man. Hij vertrok uit Italië naar Japan in 1702. Het blijkt niet wat hij geworden is, maar naar het algemeen gevoelen in de Indië, is hij weldra als Priester erkend en ter dood gebragt. F. X. De Feller, art. *Sidotti.*

neralem, Vicarium Generalem Episcopi, P.[em] Provincialem Japoniæ Soc.[tis] Jesu, unum Patrem gallum Cantone morantem etc. Episcopus Macaensis (jussu Archiepiscopi Goani) omnia acta D.[ni] Patriarchæ declaravit nulla, quia noluit exhibere suas facultates a Pontifice acceptas) neque in Europâ, neque in Indiâ, neque in Sinis: eique prohibuit deinceps Macai exercere ullam jurisdictionem; cumque D.[nus] Patriarcha nollet acquiescere, tandem declaravit D.[num] Patriarcham excommunicatum; etiam hic dicitur quod D.[nus] Patriarcha similiter excommunicaverit Episcopum Macaensem, sed nescio, an hæc omnia omninò certa sint, quia ego tales litteras non accepi, sed audivi ab aliquo Patre narrari. Contra decretum seu Regulam D.[ni] Patriarchæ appellarunt ad S.[tt] Sedem Episcopus Macaensis, Episcopus Ascalonensis D.[nus] Alvarus de Bennavente, et quidam alii. Ultimis litteris Cantoniensibus (nudiùs tertiùs acceptis) scribebatur quod probabiliter in Europam irent Episcopus Ascalonensis, Vicarius Generalis Episcopi Macaensis, et aliqui Patres Societatis: jam navis Lusitanica certo discessit Macao, sed nondum scimus, an illi omnes abiverint, necne. Imperator ex Sinis dimisit varios clericos, partim socios D.[ni] Patriarchæ, partim alios (quia nolebant sequi praxes Soc.[tis] et Patris Matthæi Riccii circa ritus Sinicos) item septem Patres Dominicanos, et unum Patrem Franciscanum Antonium de Frusolone, qui habitabat cum Episcopo Pekinensi. Sunt adhuc aliqui clerici et Religiosi in Sinis, qui nondum acceperunt patentes ab Imperatore, quas nisi accipiant, vel sponte abeant, sine dubio dimittentur. Ex his colligat R.[a] V.[a], in quo statu sit missio Sinica. Mandarini jam clauserent varias

ecclesias missionariorum dimissorum, et ecclesiam Domini Maigrot (qui abiit in Europam) jam tradiderant antiquo Domino, qui ædes suas vendiderat ad faciendam ecclesiam: sed Patres Pekinenses tantum effecerunt apud Imperatorem, ut jam mandaverit Mandarinis, ne ullum damnum inferatur ecclesiis, etiam dimissorum ex Sinis. Imperator hactenus bene tractat omnes missionarios, qui pacificé prædicans S.tam legem, et sequuntur praxes Societatis Jesu. Mense Novembri præterito iterum ad Pontificem Romam misit 2dam *viam*, nimirùm omnia, acta inter se et D.num Patriarcham, descripta ex Registris regiis, et munita sigillis Primogeniti filii sui et aliorum Mandarinorum, quia Imperator nunquam utitur sigillo. Præterea dum Patres Noël, Castner, et illorum socii Macaum pervenerunt, Imperator curavit examinari illorum talenta, et statim Pekinum evocavit P.em Castner tamquam mathematicum, et P. Leopoldum Liebstain Boemum, egregium musicum, et fratrem Franciscum Stadlin, Helvetum, horologiarium, qui 22 Novembris Pekinum pervenerunt, et Imperatori singuli in suâ arte ita placuerunt, ut 2.da Decembris mandatum miserit Macaum, quo evocavit alios tres ex iis, qui recenter advenerunt.

Hæc sunt præcipua, mi Pater, quæ jam scribenda occurrunt. Saluto omnes mihi notos, et SS.mis R.æ V.æ, et aliorum sacrificiis ac precibus me, et hanc periclitantem missionem enixé commendo.

Pekini 9 januarii 1708.

R. V.

Servus in Christo,
PETRUS VAN HAMME.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Soc.[tis] Jesu.*
in ejus absentia
Reverendo Patri in Christo P. DANIELI PAPEBROCHIO
ejusdem Soc.[tis] Jesu.
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Nudiùs tertiùs scripsi R.[æ] V.[æ] statum præsentem hujus missionis, sed illas litteras separatim mittam viâ Romanâ, quæ *videtur esse securior* quam Lusitanâ aut Anglicanâ, propter cursores. Heri scripsi pauca quæ adjunxi vasculo foliorum *cha* mittendo R.[æ] V.[æ]: Hodie compono unum fasciculum picturarum Sinensium similiter mittendum ad R.[am] V.[am], omnia simul mittam Macaum cum sedulâ instructione, ut omnia simul mittantur in Europam navi aliquâ Anglicanâ vel Lusitanâ, prout opportunum erit. Quæ scripsi nudiùs tertiùs, hic non repeto, quia suppono eâdem navi deferenda omnia, et si hæ litteræ non destinentur, multo minùs perveniet ad manus R.[æ] V.[æ] hic fasciculus. Plurimùm saluto omnes Patres mihi notos. Intellexi 15[a] hujus mensis ex litteris Patris Francisci Noel (qui 22 julii Macaum pervenit) R.[am] V.[am] ad me misisse duos libellos quos tamen nondum accepi, neque ullas litteras R.[æ] V.[æ] accepi, adeòque respondere non possum. Humillimè rogo R.[am] V.[am], ut meo nomine salutare dignetur P.[em] Danielem Papebrochium, P. Jacobum Baertium,

P.^{em} Aurelianum De Baenst, aliosque mihi notos, et SS.^{mis} R.^{ae} V.^{ae} sacrificiis humillime me commendo.

Pekini 22 octobris 1707.

R.^{ae} V.^{ae}

Servus in Christo,

PETRUS VAN HAMME.

Reverendo in Christo Patri.
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jèsu.*
in ejus absentia
Reverendo Patri in Christo
P. DANIELI PAPEBROCHIO *ejusdem Soc.^{tis}*
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Post litteras, quas R.^{a} V.^{a} tradidit P. Francisco Noel ad me deferendas (quasque mihi Pekinum attulit P. Gasparus Castner piæ memoriæ) nullas recentiores hactenùs accepi a R.^{a} V.^{a}: sed anno præterito (1709) accepi litteras R.^{ae} V.^{ae}, quas Romæ tradidit tribus Patribus Manilam discedentibus cum controversiâ Carmelitanâ impressâ, et imagine extremi Judicii, quæ in viâ hæserunt annis novem (minùs duodecim diebus). Gratias ago R.^{ae} V.^{ae} pro illa controversia et imagine Judicii; sed imago ob nuditatem figurarum inutilis est. Unum exemplar magnæ illius imaginis Judicii (quam diu desideravi, et petivi a R.^{a} V.^{a}) vidi hic in Sinis in unâ residentiâ, sed media illius pars

superior totaliter destructa erat a gliribus, ita ut nihil remaneret: inventor et pictor imaginis fuit Joannes Cousin, Amstelodami; sculptor fuit Cornelius Dankers anno 1646, et dedicata fuit Ludovico XIIII Galliæ Regi. P. Franc. Janssens Provinciæ Flandro-Belgicæ pervenit in Philippinas, ac ibidem est missionarius: unam mihi scripsit inde epistolam anno 1707, 17a Septembris, quam accepi anno 1709, 3a aprilis, aliam hactenus ab illo non accepi. Litteris R.æ V.æ per P.em Noel missis jam pridem respondi, et post illas acceptas scripsi R.æ V.æ 9a Januarij 1708, via Manilanâ: deinde scripsi 19 novembris ejusdem anni, ac iterum 12 martii 1709. Præterea 3a januarij 1706 tradidi Pekini litteras cum fasciculo picturarum P.i Joachimo Bonnet Gallo (quem Imperator mittebat cum muneribus ad Summum Pontificem eo tempore, quo tam honorifice tractabat ill.mum ac Rev.um D.num Patriarcham; sed Imperator postea offensus a D.no Patriarchâ, et alio D.no Clerico, quem D.nus Patr.a mittebat cum Patre Bonnet, jussit munera Cantone detineri, et revocavit Patrem Bonnet Pekinum. In fine ejusdem anni .1706 Imperator misit ad Summum Pontificem duos PP. Soc.tis Antonium de Barros Lusitanum, et Antonium Beauvollier Gallum cum querelis contra D.num Patriarcham, etc. Tunc Pater Bonnet tradidit meum fasciculum litterarum et picturarum pro R.a V.a Patri Beauvollier, Cantone. Deinde 15a ejusdem januarii 1706, scripsi R.æ V.æ viâ Manilanâ. Postea iterum scripsi R.æ V.æ 22a ejusdem mensis Januarij. Præterea misi R.æ V.æ mense Septembri 1706 per Patres Barres et Beauvollier varias litteras, aliaque decreta Imperatoris contra D.num Patriarcham, contra ill.mam D.num

Carolum Maigrot, et alios clericos; aliqua a nobis Pekini impressa contra D.num Patriarcham, et multa scitu digna de statu missionis Sinensis, ac dedi Patri Beauvollier pro R.a V.a *cha*, et fasciculum picturarum, et 17 picturas pro P.e Francisco van Callenberghe, etc. Sed hæc omnia perierunt in mari, quia ante unum mensem hic intelleximus, Patres Barros et Beauvollier feliciter quidem pervenisse in Brasiliam, et illic securitatis causâ conscendisse duas diversas naves Lusitanicas, sed circa Lusitaniam tantam exortam esse tempestatem, ut triginta naves illius classis (sive flottæ) Brasilicæ perierint: navis in qua erat Pater Beauvollier totaliter fluctibus hausta interiit: navis Patris Barros pervenit in conspectum Lusitaniæ, sed circa littus scopulo impacte periit; hujus navis aliqui nautæ natandi periti vitam suam salvarunt, reliquis omnibus submersis: postea corpus Antonii de Barros a fluctibus ejectum, in littore inventum, et sepultura donatum est. Dolendum est, tot nostra scripta de negotio D.ni Patriarchæ, et D.ni Maigrot, et de controversiis Sinicis, et acta Imperatoris ad Pontificem missa interiisse.

Post hæc 21a octobris anni 1707, iterum scripsi R.æ V.æ via Manilanâ, et misi aliquas picturas Tartaricas, sive repræsentantes homines Tartaros et Tartaras, etc. Eodem anno 1707, mense octobri scripsi R.æ V.æ per P. Antonium Josephum Provana, et per eum misi *cha*, et tradidi illi Pekini 15 picturas pro R.a V.a per hunc Patrem Imperator misit etiam 2dam viam actorum inter se, et D.num Patriarcham ad Summum Pontificem, mandavitque iterum Macai detineri, et a militibus Sinensibus custodiri seu observari D.num Patriarcham donec accipiat responsum

a Summo Pontifice. Præterea duo clerici jussu Imperatoris a Pro-Rege Cantoniense servantur quasi captivi sine ulla communicatione cum Europæis: nullus clericus hactenus obtinuit diploma Imperatoris seu licentiam prædicandi S.[am] Legem: omnes clerici ex Sinis dimissi sunt Macaum, vel in Europam, vel Manilam; sed unus alterve latent in Sinis, qui si deprehendantur, timemus, ne Imperator severe eos castiget, aut etiam omnibus Europæis irascatur. PP. Dominicani omnes, (præterquam quod unus jussus sit manere Cantone, usque ad responsum Summi Pontificis, et unus ex navi, qua Manilam mittebatur, occulté fugerit intra Sinam, et a Mandarinis quæritur) missi sunt Manilam, quia noluerunt accipere diploma juxta mentem Imperatoris. D.[nus] Patriarcha factus est Cardinalis, et viâ Manilanâ venerunt tres clerici, et unus Religiosus Augustinianus afferentes pileum Cardinalitium: quo accepto Emin.[mus] D.[nus] De Tournon 1) scripsit litteras Imperatori, indicans illi suam novam dignitatem, et proponens suos socios, qui recenter advenerant cum pileo, ut possent servire Imperatori, unum enim aiebat esse mathematicum, unum pictorem, et unum musicum. Respondit Imperator mandans, ut veniant Cantonem, et ibi linguam Sinicam addiscant donec veniat responsum Pontificis. Emin.[mus] D.[nus] Cardinalis et Patriarcha perturbavit totam missionem,

1) Z. Hoogw. De Tournon was Patriarch van Antiochië en apostolisch Legaat in China. De Tournon had gepoogd de verontwaardiging van den Keizer tegen Maigrot te bedaren, doch hij mislukte. Van de vier chinesche letters boven 's Keizers troon geplaatst, waarvan hem de verklaring gevraagd werd, kon Maigrot er slechts twee lezen, zonder hiervan eenige opheldering te geven. F. X. De Feller, in het art. *Maigrot.*

multas habuit historias Macai, excommunicavit varios, etc. Denique 8 junij festo Pentecostes mané mortuus est Macai. Scribitur Cantone quasi subito mortuum esse, alii dicunt ex apoplexia, etc. alii addunt in ipsa receptione extremæ Unctionis obiisse, vel statim post acceptam. Denique de circumstantiis illius mortis hactenùs nihil certi possum scribere, quia Domini clerici ejus socii non videntur satis explicare. Creditur ipsius corpus in Europam deferendum esse hactenùs nihil audimus de aliquo illius successore aut substituto cum potestate etc., et sic modo utcumque quiescunt missionarii, saltem donec veniat responsum Pontificis. Ante unum mensem venerunt litteræ Goanæ nuntiantes Regem Lusitaniæ misisse legatum extraordinarium ad Summum Pontificem cum querelis contra D.^{num} Patriarcham; insuper regem Lusitaniæ citare in Europam quatuor Religiosos, nimirum Superiorem Dominicanorum Macaensium, Superiorem Augustinianorum Macaensium, P. Provincialem Japoniæ Soc.^{tis} Jesu Macai morantem (quia obediverunt et faverunt D.^{no} Patriarchæ) et unum Patrem Societatis Nankini morantem, quia coactus a D.^{no} Patriarcha admisit officium Vicarii Apostolici Provinciæ Nankinensis mortuo Episcopo Nankinensi. Sed Pro-Rex Goanus scripsit Regi Lusitaniæ, duos patres Soc.^{tis} se sufficienter purgasse, adeòque non debere ire in Europam: nam P. Provincialis Japoniæ ita postea egit, ut D.^{nus} Patriarcha ipsum excommunicaverit; sed Inquisitio Goana examinato casu respondit, excommunicationem fuisse nullam: et alter Pater Vicariatum Apostolicum Provinciæ Nankinensis jam dudum dimisit cum magnâ offensione D.^{ni} Patriarchæ. Insuper Rex Lusitaniæ convocatis

præcipuis Aulæ suæ theologis, et Superioribns omnium Religionum quæsivit, an posset in suis dominiis, et suis subditis prohibere, ne obediant D.no Patriarchæ, cum ipse tanquam obedientissimus filius scripserit Summo Pontifici, petens, ut D.nus Patriarcha ostenderet suas facultates (sicut moris est, et constat ex variis Bullis Pontificalibus) et hactenùs D.nus Patr.a noluerit eas exhibere neque in Lusitania, neque Goæ, neque alibi. Theologi responderunt Regi, ipsum non tantum posse, sed debere id subditis suis prohibere, propter pacem, et tranquillitatem conscientiæ eorum: et jam Rex Lusitanio omnibus suis subditis severissime prohibet, ne D.no Patriarchæ obediant, et mandat, ut qui illi obediunt, mittantur in vinculis in Lusitaniam. Ita mihi scripsit Pater Lusitanus, qui Nankini habitat. Sed cum D.nus Patr.a jam sit mortuus, jam rerum facies est valde mutata. Nescimus etiam, quid imperator jam facturus sit circa socios D.ni Patriarchæ Macai manentes, an illos sit remissurus in Europam, an detenturus usque ad responsum Pontificis, etc.

Mortui sunt Pekini P. Thomas Pereyra, Lusitanus, imperatori valdi placens, P. Antonius Thomas, et P. Gasparus Castner. Imperator honoravit duorum piorum sepulturam misso argento, serico &c. Patris Castner honoravit aliquo argento. Festinanter scribo; ratio festinanter scribendi est, quia hactenùs expectavi litteras Europæas hujus anni, quia annis singulis navis Goana solet Macaum pervenire mense julio, et inde Goam discedere mense Decembri: hic vero solemus litteras Europæas hâc navi allatas accipere mense Septembri, vel sub initium Octobris, et statim debemus respondere, et litteras Macaum

mittere, ne Macai jaceant uno anno integro, vel etiam pereant, aut negligantur. Cumque hactenùs non intellexerimus, navem Goanam pervenisse Macaum, neque litteras Europæas hic acceperimus, et statim litteræ mittendæ sint Macaum, ut navem Goanam assequantur, idèo hasce festinanter scribo, statim Macaum mittendas. Si postea alias a R.ª V.ª accipiam respondebo via Manilanâ, aut Anglicana, aut quâcumque aliâ. Saluto omnes PP.es ac fratres Provinciæ Flandro-Belgicæ mihi notos, et SS.mis R.æ V.æ sacrificiis humilimæ me commendo. Ex imperio Sinensi 26 Octobris 1710.

R.æ V.æ

Humillimus in Christo Servus,

PETRUS VAN HAMME.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu.*
in ejus absentia
Reverendo Patri in Christo
P. FRANCISCO BAERTIO *ejusdem Soc.tis Jesu.*
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,

P. C.

Missis ad R.am V.am litteris 26 octobris (diebus non plus decem) heri 4ª novembris 1710 accepi duas R.æ V.æ epistolas datas 30 Julij 1704, et 30 Decemb. 1707 missas per P. Philippum Bonannum. Prior detenta fuit in viâ sex annis et amplius. Gratias ago R.æ V.æ pro inclusâ

Synopsi Actorum Tomi 4^{ti} de Actis Sanctorum junij. Prior $R.^{ae}$ $V.^{ae}$ epistola nullum exigit respousum, quæ enim continet, omnia sunt antiqua de bello, et negotio $ill.^{mi}$ Sebasteni. Posteriori suâ $R.^{a}$ $V.^{a}$ me monet, se anno præcedente (1706) prolixissimas ad me misisse, sed ab Hispanis fuisse interceptas: doleo de perdito $R.^{ae}$ $V.^{ae}$ labore, sed pro affectu et bonâ voluntate gratias ago. His decem diebus nihil occurrit superaddendum litteris ad $R.^{am}$ $V.^{am}$ datis, ideòque has statim mittam Cantonem, ut præcedentes assequantur, et hoc anno in Europam mittantur. Heri etiam accepi duas $R.^{di}$ adm. Patris N. epistolas; unâ mihi respòndet ad litteras, quas Pekini tradideram P. Antonio de Barros, qui prope Lusitaniam facto naufragio submersus est. Vehebantur illâ navi 167 homines, ex quibus tantum quinque natando evaserunt.

Litteræ Patris Barros inventæ sunt in littore, et missæ ad P. Procuratorem Collegii nostri, qui illas Romam misit; ideòque meis respondit $R.^{dus}$ adm. P. N., qui summopere gavisus fuit, quia Romæ spargebantur gravissimæ calumniæ contra Societatem, uti mihi scribunt $P.^{r}$ Generalis et $P.^{r}$ Bonannus; nam alii dicebant, $ill.^{mum}$ $D.^{num}$ Patriarcham a Jesuitis fuisse impeditum, ne ad aulam Pekinensem accederet, alii consilio jesuitarum e Sinis fuisse ejectum, alii occisum, etc. sed acceptis, quas ferebat P. Antonius de Barros litteris, etc., cognoverunt Romæ, quomodo imperator tractaverat $D.^{num}$ Patriarcham, etc. Litteræ, (quas accepi a $R.^{do}$ adm. $P.^{e}$ N., et a Patre Bonanno) Romæ datæ fuerunt non multis diebus post acceptas litteras Patris Barros naufragio ereptas; hinc spero $R.^{am}$ $V.^{am}$ etiam posteà accepisse, quas eidem Patri

tradideram pro R.ª V.ª. Salutem plurimam adscribo omnibus Patribus ac fratribus mihi notis, et SS.^{mis} R.^{æ} V.^{æ} sacrificiis humillime me commendo.

Ex imperio Sinensi 5ª novembris 1710.

R.^{æ} V.^{æ}

Humillimus in Christo Servus,

PETRUS VAN HAMME.

Reverende in Christo Pater 1)

P. C.

Jam accepi litteras Nankino, ex quibus intelligo, navem Goanam 13.ª julii pervenisse Macaum, sed nullas omnino pro me litteras esse allatas: insuper ab aliquo tempore in Provinciam Fokien venerunt aliquæ naves Europeæ tum Anglicanæ tum etiam duæ Gallicæ (quæ viâ Peruanâ venerunt in Sinas) quo nova afferant, nondum intellexi. Ex navi Goanâ intelligimus, Summum Pontificem Clementem XI piæ memoriæ obiisse 5.ª junii 1710, et illi successisse Cardinalem Sacripanti ejus anteà Secretarium. Ita ex Indiâ scribunt, se intellexisse per Persiam. A nostris Procuratoribus Sinensibus Romæ degentibus hactenùs nihil litterarum accepimus; an cursur justo diutius hæreat in viâ, nescimus. Ego statim scribo, ut litteræ meæ navim Macai assequantur.

1) Zonder opschrift.

17ª Junii hujus anni accepi litteras R.ª V.æ, datas Antverpiæ 16ª Decembris 1705, quibus me monet de missis ad me per P.em Franciscum Noel, et vix aliud quidquam litteræ continent. Credo illas allatas esse viâ Peruanâ, Mexicanâ et Manilanâ per aliquem Patrem gallum. Duo Patres Galli N. Noel, et N. Casales Manilæ diu substiterunt; sed mortuo Emin.mo D.no Patriarcha voluerunt navi Sinicâ venire Cantonem; Sinenses vero noluerunt eos admittere in navim suam, ne Cantone molestias paterentur a suis Mandarinis, ideòque Manilâ navigarunt in Indiam, et mense julio hujus anni Macaum pervenerunt: nunc agunt cum Mandarinis Cantoniensibus, ut possint ire Pekinum, et petere ab imperatore diploma, sive licentiam manendi in Sinis. Mortem Emin.mi D.ni Patriarchæ festo Pentecostis anni 1710 Macai defuncti nuper scripti R.æ V.æ. Non defuerunt adversarii, qui temeré, et impié dicere ausi sunt, ipsum peremptum fuisse a Jesuitis oblato veneno, sed Deus illis ignoscat: hæc, et similia pro Deo pati debemus.

Duo Patres Societatis, mathematici, unus Germanus, alter Lusitanus (qui anno præterito advenerunt, uti scripsi Ræ. V.æ viâ Minilanâ 14ª januarii hujus anni) circa finem januarii Pekinum pervenerunt (Macao evocati ab imperatore) cum tribus Sociis Patriarchalibus, qui insignia cardinalitia attulerant, et jussu imperatoris Cantone manebant, etiam evocatis, uno Religioso Augustiniano N. Bonjour 1), et Duobus RR. DD.nis Clericis Ripa et

1) Guilielmus Bonjour, geboren te Toulouse in 1670, was Augustijner; hij werd naar Rome ontboden door zijn medepater, den Kardinaal Noris, in 1695. Paus Clemens XI. achtte hem

Petrini, quorum ille est pictor, hic vero musicus; Religiosus Augustinianus est mathematicus; sed Domini clerici ambo in suâ arte obiter tincti: multum tamen imaginationis et audaciæ in illis est. Omnes quinque obtulerunt aliqua munera imperatori, sed Pater Societatis Lusitanus obtulit munera quæ videns imperator dixit, numquam sibi ab ullo oblata fuisse munera tam pretiosa et magnifica: nec mirum videri debet, nam revera erant munera, quæ Rex Lusitaniæ Joannes Patri Lusitano discedenti dederat in hunc finem, ut illa imperatori offerret, et illi sic magis placeret: inter hæc munera erat una pixis tabacaria adamantibus ornata, cujus pretium æstimabatur trium vel quator millium pataconum: erat insuper cellariolum cum duodecim (ni fallor) lagenis plenis selectissimo tabaco regio (quale hic venit 12 patacis et amplius in singulas libras, et Patres singulis annis solent, imperatori aliquod tale offerre, quia summe desiderat): erat etiam cellariolum cum totidem lagenis repletis vino hispanico malacitano. Lagenæ supradictæ erant ex purissimo vitro, quod in Europâ vulgariter etiam vocamus crystallinum, sive crystallum; lagenarum coopercula non erant ex stanno, sed ex argento. Omnia hæc, etc. dederat Rex Lusitaniæ illi Patri mathematico, ut ea offerret imperatori. Quam gratum fuerit imperatori vinum illud Hispanicum, hinc collegi potest, quod a duobus circiter

---

hoog. P. Bonjour heeft aan de Congregatie, die belast was met het onderzoek van den Gregoriaanschen Kalender, geleerde stukken ingezonden. Hij overleed in 1714 in China. Hij was zeer ervaren in de oostersche talen. Men heeft van hem onderscheidene werken. F. X. De Feller, art. *Bonjour*.

annis laborans melancholiâ, palpitatione cordis, etc., usus aliquibus medicamentis, et moderato vino Europæo (quod lætificat cor hominis) quæ Patres illi obtulerant, et suaserant, videns se convalescere ac sanari, miserit edictum publicum ad Mandarinos majores omnium provinciarum, ut si qui Europæi vellent imperatori mittere vinum Europæum, illud Europæus quicumque clausum et bene sigillatum traderet Mandarino cuilibet, et Mandarinus statim illud Pekinum mitteret; et claré addebat in edicto, vinum ab Europæis sigillandum, ne aliquâ fraus subreperet, et addebat, se non fidere vino (etiam Europæo) a Mandarinis sibi offerendo. Quo edicto claré significavit per omnes Provincias, se fidere Europæis, neque suspicari de aliquâ fraude, aut veneno provigendo, secus vero de suis Mandarinis. Illa occasione aliqui Patres Missionarii, quibus supererat vinum non necessarium pro missa, imperatori miserunt per Pro-reges, aut alios Mandarinos Provinciarum, et quidquid vini Europæi a Patribus missum fuit, accepit, et pro suo usu servari curavit. Alter Pater Societatis, Germanus, etiam obtulit imperatori bona munera, sed tres socii Patriarchales valde communia vel ordinaria. Ab illo tempore imperator iterum tractavit Patres nostras cum majori familiaritate et benevolentiâ, quam tractaverat post adventum D.ni Patriarchæ.

Addam hic aliqua de RR. DD.nis Clericis, et de R.do Pe Augustiniano. In primâ audientiâ imperator interrogavis eos, num degere vellent in Sinis jugiter, an redire subinde in Europam? responderunt, ad determinationem Pontificis se mansuros, aut redituros. Nihil subjecit ad hoc Imperator; sed non videtur illi placuisse

responsum, quia se non obtulerunt ejus servitio. Unus Mandarinus, continuò assistens Imperatori, haud dubie subornatus ab Imperatore, quæsivit, ex quâ religione essent? ad quod cum D.^{us} Ripa respondisset unum nomen Sinicum, recenter a clericis excogitatum, ne faterentur se esse clericos, urgere cæpit Mandarinus, quœnam hæc esset religio, diversa ne a *Petolo hoei*, id est a *Congregatione S.^{ti} Petri?* (Clerici enim hactenùs in Sinis se ipsos et suos socios vocaverunt *Congregationis S.^{ti} Petri*) neque suppetebat medium R.^{do} D.^{no} Ripa sufficiens, quo minus se suspectum redderet de responsis non admodum sinceris. R.^{dus} D.^{nus} Petrini musicus videtur esse astutus, et multum de suis rebus retractus et mutus, de aliis vero plurima, imo omnia scire optat, expiscaturque; de se et de suis omnino tacet.

R.^{dus} P. Augustinianus extrinsecùs humilitatem profitetur, et pacem: sed missus hic a Romanis, excollectus ex omnibus, petitus item de nomine a D.^{no} Patriarchâ, nec plura. Exhibuit hic novum calendarium Imperatori, quod per Cardinalem noris (cujus hic frater fuit bibliothecarius) galli mathematici obtulerunt Pontifici Gregoriano substituendum. Et licet a nostris detecti fuerint varii errores, ob quos etiam non in lucem prodiit; præsumpsit tamen frater hoc offerre Imperatori, jactareque se ejus auctorem, cum non nisi in eo adjutor fuerit. Sanè frater videtur hoc fecisse non suo, sed Romanorum consilio etc. En humilitatem et pacem quam profitetur constituendo se contra Patres nostros mathematicos Pekini reformatorem calendarii. Imperator tradidit illud duobus nostris Patribus examinandum, et edoctus super illo, acceptâque censurâ,

fratri restitui jussit: et vix illius operâ uti velle videtur. Postea tamen idem frater videns inscriptiones pro nova nostra ecclesia ab Imperatore compositas et scriptas, multum illas laudavit. De his inscriptionibus infra agam. D.nus Ripa, Pictor in sua arte Imperatori non placet, et vix discipulum unius anni superare videtur; imò aliqui eunuchi, olim discipuli D.ni Gerardini, pictoris sæcularis (qui venit cum patribus gallis Pekinum, et posteà rediit in Europam) nihil discere possunt a D.no Ripa; imo eum excedunt, saltem in perspectivâ. Cum vero P.r Leopoldus Liebstain, Boëmus, excellens musicus (qui P.tri Thomæ Pereyra B. M. Pekini successerat, et Imperatori charissimus erat) a medio circiter anno Pekini obierit, nec habeamus alium Patrem Societatis musicum; jam D.nus Petrini aulam frequentat, et instrumenta concordat etc. Meo tenui judicio, præter alia incommoda, videntur hi non parum nobis obesse in aulâ, dum ingenerant Imperatori opinionem per suum accessum, quod facilé possit habere pro suo servitio ex Europâ homines quotquot libuerit, et sine sumptibus. Hæc de Patriarchalibus Pekini degentibus sufficiant. Cum hactenùs non veniat responsum Pontificis ad querelas contra D.num Patriarcham, et ad defensionem ac explanationem rituum Sinicorum, ab hoc Imperatore missas duabus viis per Patres nostros, nescimus, quo animo futurus sit, cum redierit ex Tartariâ (in qua jam tribus mensibus indulget venationi et recreationi) nam mense Decembri præterito tribus Patribus coram se flectentibus in colloquio ore proprio dixit, si Pontifex Ritus Sinicos controversos (quos Imperator explanavit et defendit) omnino prohibeat, se Europæos ex Sinis dimissurum:

et continuò interrogat, an nondum venerit responsum Pontificis: timemus ne putet se contemni, tamdiu differendo saltem aliquod responsum ad suas querelas. 30ª Septembris hujus anni in Provincia Nankinensi fuit notabilis terræ motus, noctu, horâ 4ª matutinâ.

Cum nova ecclesia collegii Pekinensis nondùm aperiretur defectu alicujus ornatûs interioris, mandavit Imperator tempestivé moneri, ut Patres accelerarent, et ecclesia aperiretur die suo natali (qui in Sinis habetur solemnissimus, et hoc anno fuit 5ª maij). Deinde 24ª aprilis ex suo palatio misit tres inscriptiones propriâ manu et penicillo scriptas, templi frontispicio inscribendas; unam, sive mediam, supra portam majorem (nam quinque portas habet ecclesia in facie anteriori) lapide marmoreo albo, in hunc finem illic ab initio præparato insculpendam, quæ versa in latinum sermonem ita sonat: *Omnium rerum vero principio*, et duas laterales. Inscriptio lateralis pro parte dextrâ ita habet: *Ipse sine principio, et sine fine existens, rerum omnium, quas initio creavit, Verus Dominus. et Gubernator.* Altera pro parte sinistra hæc est: *Ipse immensé bonus, immensé justus illuminat, erigit, liberat cum supremâ auctoritate et æquitate.* Veniant nunc nostri adversarii, et dicant, hunc Imperatorem esse atheum.

Notatu etiam dignum est, quod decies mille unciæ argenti Imperatoris nobis missæ anno 1705, pro fabricâ novæ ecclesiæ, æquivaleant unciis europæis (sive patacis) feré 13700, quia unciæ Sinicæ sunt multo majores europæis. Misit autem Imperator has tres inscriptiones ex palatio suo ad nostrum collegium 24ª Aprilis cum pompâ extraordinariâ. Portæ exteriores palatii sunt tres, una

media (major) et duæ laterales: media aperitur pro Imperatore transeunte, laterales vero, vel alterutra quotidie pro aliis: inscriptiones illæ missæ sunt per portam mediam, comitantibus Mandarinis, et cæteris incorporatis Tribunali Mathematicæ, vestitis suis vestibus aulicis sive cæremonialibus: singulæ inscriptiones portabantur in tabernaculis vel pegmatibus, mirabiliter ornatis: clauserunt plateas et officinas, et omnia impedimenta amoverunt, ac si ipse Imperator transiret; in plateis utriumque quasi per alas dispositi stabant plurimi milites vigiles cum suis Mandarinis militaribus : præcedebant ante inscriptiones multa vexilla flavi coloris (qui proprius est Imperatori) et alia insignia, tubæ, tympana et alia plura, quæ fecerunt hanc functionem gloriosissimam in totâ urbe Pekinensi. Diebus sequentibus multi amici nostrorum Patrum venerunt ad collegium congratulaturi. Superest alia functio gloriosa pro nostra nova ecclesiâ, et pro S.ta lege, scilicet compositio sive elogium, quod Imperator statuit dare nostræ novæ ecclesiæ, ad insculpendum ingenti lapidi marmoreo, qui ad illum finem jam erectus est in atrio publico ante ecclesiam. Patres nostri post acceptas illas inscriptiones obtulerunt Imperatori libellum supplicem cum gratiarum actione in tali libello more consueto quoties nomen Imperatoris exprimitur, inchoatur nova linea litterarum, et hæc inchoatur paulò altius quam aliæ lineæ propter nomen Imperatoris, quod reliquis litteris altius collocari solet (nam lineæ scribuntur deorsum, non vero lateraliter versus dextram, sicut scribunt Europæi). Nos aliquando offerentes libellos supplices Imperatori eumdem

modum servare voluimus cum nomine *Dei (Tien chù)* et ponebamus illud in nova lineâ, et æque altum ac nomen Imperatoris; sed aulici (utpote gentiles) numquam id voluerunt permittere, neque tales nostros libellos supplices voluerunt offerre Imperatori; et sic non potuimus hunc morem hactenus introducere. Hac vice Imperator lecto nostro libello supplice, et viso nomine *Dei (Tien chu)* scripto in medio alicujus lineæ, sponte suâ dixit, et Patribus nuntiari curavit, ut in posterum nomen *Dei (Tien chu)* in suis scriptis ponant in nova lineâ et loco altiori præ cæteris litteris (sicut ponitur nomen Imperatoris) quod idem est ac si dixisset: non debent nomen meum magis honorare quam nomen *Dei.* Quod summopere mirati sunt aulici, et omnes Gentiles. Nunc multi homines graves et magnates desiderant fieri Christiani, sed festinamus lenté propter novitatem et periculum: varii in suis ædibus jam orant, jejunant, et sanctas imagines honorant, etiam nondum baptizati, sed tantum catechumeni; etiam aliqui jam dimiserunt suas concubinas. Duobus Comitibus Pekini jam datæ sunt sanctæ imagines sive picturæ magnitudine etiam similes illi picturæ B.æ Virginis Mariæ, quam Antverpiæ dederunt Domicillæ De Prince, devotæ, Patri Philippo Couplet, et quæ Pekini collocata est in altari majori templi B.æ Virginis, ac omnium spectantium, etiam gentilium, animos rapit in admirationem et laudem. Si R.a V.a Antverpiæ adhuc posset invenire aliquos benefactores vel benefactrices, qui picturas vel imagines, vel res alias vellent mittere pro nova ecclesia Pekinensi, vel aliis, vel dandas christianis, Benefactorum, et R.æ V.æ merces

copiosa esset in cœlis. Memini, me Mechliniæ assistentem Patri Philippo Couplet, piæ memoriæ, tunc ægrotanti, ipsius jussu et nomine scripsisse mense Maio 1684, et respondisse litteris, quas Patri Couplet Antverpiâ scripserant Maria Anna Bernardina Stauthals tunc 13 annorum, et Isabella Theresia Agnes Rosalia Stauthals tunc 8 annorum, tamquam candidatæ missionis Sinicæ, ferventissimé rogantes, ut possent ire nobiscum in Sinas: fortassis etiam jam profitentur devotismum, vel factæ sunt Religiosæ, vel saltem supervivunt: si vivant, rogo ut R.ª V.ª illas meo nomine salutet: ego illarum memor sum, et ferventissimi zeli, quo tunc flagrabant, et Antverpiæ rogarunt Patrem Couplet, ut liceret cum illo ire in Sinas, ac posteà suis litteris Mechliniam missis idem instanter petiverunt. Ego illis litteris respondi, et recordor, juniorem (octo annorum ætatis) tunc scripsisse inter alia, illam cogitationem diù noctùque versari in animo suo, etc. Ego aliquo pro illis oravi. Potest etiam R.ª V.ª illis ostendere, vel explicare, si voluerit inscriptiones Imperatoris, quas hic impressas mitto R.ª V.ª Fortassis etiam ostendent aliquam liberalitatem erga missionem Sinicam, ad quam in tam tenerâ ætate tam ferventer anhelarnnt sine nllo exemplo, nisi forte S.ᵗᵃᵉ Teresiæ (quæ est junioris Patrona) quæ desideravit in Africâ convertere infideles, aut pro Fide mori etc.

Hæc sunt, quæ hâc vice scribere possum R.ᵃᵉ V.ᵃᵉ, et rogo, ut saltem aliqua ex his litteris commnnicare dignetur amicis mihi notis, atque inprimis RR.ᵈⁱˢ Patribus sociis suis Papebrochio, Baertio, etc. PP.ᵇᵘˢ Callenberghe, De Baenst, Colins, Van der Woestyne, Van Hier, et

aliis mihi notis (si commodo possit) quos omnes peramanter saluto. SS.^{mis} R.^{æ} V.^{æ} sacrificiis humillimè me commendo.

Ex Imperio Sinensi 15^{a} octobris 1711.

R.^{æ} V.^{æ}

Servus in Christo,
PETRUS VAN HAMME.

Epistola R. P. PHILIPPI MARIÆ MUSCATI, *data Agadnæ* 12 *maij* 1712, *de laboribus apostolicis R. P.* GERARDI BOUWENS, *Antverpiensis, e Provincia Flandro Belgica Soc.^{tis} Jesu, missionarii per annos* 40 *in insulis Marianis, defuncti in insulâ Seipan die* 24 *Jan.* 1712.

In Insulâ Seipan anno 1712, 24 Januarij, qui tunc fuit dies Dominicus, manè ad medium 7^{æ} placuit divinæ Majestati compensare, et coronare (uti pié credimus) apostolicos labores, et virtutes religiosas R. P. Gerardi Bouwens ætatis anno 78, quatuor mensibus et uno die; Religionis anno 56, Professionis quatuor votorum 40, et totidem circiter missionarii Mariani. Mortem ei attulit peracuta et molesta diarrhea, orta partim ex labore indefesso, quem in ultima expeditione susceperat inquirendi et pervestigandi insulam Carolinam, partim ex dolore,

quem hausit, dum ardentia sua vota frustrarentur spe consequendi tam nobilem partem. Hinc paucis post reditum diebus animam reddidit suo creatori post suscepta tempestivé Ecclesiæ subsidia inter repetitas morientium preces. Mortem ejus excepit communis omnium mæror, tum nostrorum, qui amittebant tam insignem operarium, exemplar et normam apostolici zeli; tum exterorum, qui destituebantur suo Patre, et unico solatio in suis afflictionibus; tum etiam Indorum, qui, etsi omnis sensûs expertes, tamen indoluêre morti sui instructoris, et benevoli protectoris. Unde omnium hæc fuit vox: *obiit Sanctus Pater* (hoc enim illi nomen adhuc viventi pepererant heroicæ virtutes).

Natus fuit P. Gerardus Bouwens Antverpiæ 1633, 23 Septembris. De parentibus et gestis primis annis nihil nobis umquam innotuit, cum sollicité celârit quidquid cedere posset ad suam laudem. Anno 22 ætatis admissus fuit in Societatem, et ingressus novitiatum Mechliniæ. Absolutis studiis dum in Europâ tum docendo, tum laborando pro Gloria Dei et Salute animarum totus occupabatur, evocatus fuit a Deo et destinatus apostolus Insularum Marianarum: cui vocationi et dispositioni divinæ mox paruit, contempto et se privando plausu et honore, quem sua scientia, acri ingenio, et aliis dotibus naturæ gratiæque consequi et mereri potuisset in sua Patria. Appulit ad istas insulas ipso eodem mense, quo vitam et sanguinem pro Chro dederat Venerabilis P. Didacus de Sanbiteres; in quo apparet summa et ineffabilis Dei providentia, qui voluit exsiccare lacrymas istius teneræ et novellæ missionis, destitutæ suo Patre, et 1° funda-

tore, substituendo in ejus locum P. Gerardum, in quo repererunt et animum et affectum vere paternum ipsius missionis, uti reipsâ patuit ex innumeris laboribus quos pro incremento et incolumitate illius sustinuit. Postquam annum commoratus fuisset in insulis Marianis, Superiores, qui noverant insignem ejus solertiam, et spiritum et zelum, adeòque minime dubitantes de felici successu, miserunt eum Manilam, ut ageret et obtineret res magni momenti in bonum missionis. Istic eum invasit morbus valde periculosus, qui dicebatur esse cancer, ex quo sustinuit sine querimonia, summa cum animi patientia, avidus plura pro Deo patiendi, acutissimos dolores, cujus beneficio brevi sibi restitutus est. Anno insequenti navem conscendit, petiturus Acapuleo, itinere 7 mensium et octo dierum; in qua tam longa et tam tetrica navigatione erat solatio sanis, et ægris subsidio et auxilio, quibus diù noctuque aderat instar solliciti medici suppetias tam corpori quam animo ferentis. Hinc transiit ad urbem Marianam, ubi obtinuit a Pro-Rege Archiepiscopo quidquid petierat pro bono et incolumitate Marianarum. Rebus itaque ex voto peractis, reversus est ad suas insulas, ubi reperiit litteras, quibus creabatur Superior. Admisit titulum eo avidius, quo major dabatur occasio omnibus inserviendi, et pro omnibus laborandi, non tantum in spiritualibus, sed etiam in corporalibus. Ipse enim obibat servorum officia, ipsemet suis manibus in sportâ asportabat lapides, terram et alia necessaria ad ædificationem ecclesiæ, quam dedicavit SS.^{mo} nomini Mariæ, non permittens ut aliquis e nostris manum vilibus illis et laboriosis ministeriis admoveret quæ sibi soli reservabat. Majores tamen labores et moles-

tias sustinuit in exortâ seditione aliquorum rebellium, qui diu noctuque ipsum circumstabant mortem minitantes. Inter hæc tædia et pericula unica ei solatio erat Chrus crucifixus, cujus imaginem gestabat inter ulnas, eam ardentibus precibus et suavissimis colloquiis identidem exosculans et interpellans. Huic ejus pietati et fidei attribui debent et tranquillitas, quæ subsecuta est, et victoriæ variæ quas reportarunt Christiani. Hac tempestate jam exigebantur residentiæ pro majori commodo incolarum. P. Gerardus unam absolvit spatio duorum annorum, eamque instituit tum in spirituali, catechizando, baptizando, instruendo, quibus in ministeriis impendebat totam diem, et magnam partem noctis, perfusus sudore, tantisper quiescebat; tum in materiali, uti ecclesia et domo, quæ ædificata ipso die, quo imposita fuit ultima manus, erecta fuit. Non destitit propterea, sed resumptis animis aliam ædificavit quæ cum pené absoluta esset, flammis absumpta est. Cognovit Pater id provenire ex inveterato odio et malevolentia communis hostis modestis progressibus invidentis. Ædificavit itaque tertiam, eludens suâ constantiâ technas et conatus inimici invidentis progressibus novelli gregis. Rebus hic ita stabilitis, missus fuit a superioribus ad insulam de Rota, ubi non minori labore quam fructu idem. præstitit tam in spiritualibus, quam in temporalibus. Interim dum occuparetur in hac insula tum ædificando, tum instruendo, accepit litteras, quibus creabatur Superior totius missionis: in qua mirabili dispositione eluxit divina providentia et miseratio, quæ providit isti missioni opportunum subsidium et solatium in afflictione, quæ ipsi impendebat ex communi conspiratione, quæ accidit anno

sui regiminis. In hoc tumultu tria vulnera accepit in capite, femore et brachio, mox flexit genua, vitam pluribus et repetitis ictibus offerens, et mortem obiisset pro Xto, si ab aliquo christiano vi extractus non fuisset præsenti periculo. Verbis explicari non potest, quid non fecerit et passus fuerit hoc die, et quantâ cum alacritate, oblitus sui et dolorum quos patiebatur, sine metu periculorum, sanguine fluente ex vulneribus, accurrebat ad opem et solatium suorum subditorum, tum sanorum, tum sauciorum, hos adjuvando et curando, illos adhortando, omnes animando ad mortem et constantiam in fide, in amplexu Chri crucifixi, quem suavissimis verbis alloquebatur, et a crucis aspectu oculos numquam avertebat. Elapso hoc primo insultu se subduxerunt ad aliquod fortalitium. In hoc incommodo et stricto receptaculo circumcessi fuêre 20 mensibus, subinde egredientes cum custodia militum ad administranda sacramenta, visendos ægros, et baptismi aquis lustrandos parvulos, quibus in ministeriis primus erat P. Gerardus, qui etiam suam charitatem extendebat ad miseros milites, sublevando eorum labores et vigilias eorum loco subeundo, ut defessa membra tot incommodis attrita aliquâ remissione tantisper conquiescerent. Ex tot laboribus, et loci humidi intemperie, nam aquis insidebat, contraxit morbum valde periculosum, cui proculdubio succubuisset, nisi pietas Gubernatoris providisset de meliori et magis commodâ habitatione. In isto morbo omnis ejus cura erat agere cum solo Deo, in continuâ contemplatione et ardentibus ad cœlum suspiriis præparando se ad felicem mortem. Placuit tamen divinæ pictati ei reddere sanitatem, de quâ omnes despe-

rabant, et continuo dum primum licuit, se contulit ad templum, redditurus Deo gratias pro suâ incolumitate, et in genua profusus ante imaginem Chri Dni, erupit in tantam lacrymarum copiam, et in tot suspiria, ut videretur anima avelli a corpore, et si præfectus sanitatis non intervenisset, et eum amovisset ab eo loco, spiritus succubuisset vi sui fervoris.

Elapsis quatuor annis defunctus est officio, et a successore cum omni submissione et resignatione petiit, ut sibi liceret curam habere epibatarum, quorum salutem in itinere ipse capellanus curaverat, ut facilius conquiesceret ex laboribus tam longæ navigationis. Hinc profectus est in Agadna opem laturus istis incolis, et brevi ejus adventus innotuit vicino pago Tirna: inter quos novellos chrianos excitavit tantum fervorem, et talem amorem erga ea, quæ concernebant fidem, et ita immutavit eorum mores et vitas, ut toti essent in observatione novæ legis, procinendo sacros rithmos et litanias, absque eo quod ab eo pio exercitio etiam non desisterent in itineribus et inter opera quotidiana.

Anno 1695 oblata fuit opportunitas conquirendi insulas septentrionis; hujus autem expeditionis fuit pars non minima P. Gerardus, in qua innumeros sustinuit labores tum mari, tum terra inter præsentissima vitæ pericula. In conquisitione insulæ de Agnignan ipse primus magnâ alacritate conscendit inaccessam et molestam rupem inter lanceas et lapides quæ e superiori parte mittebantur. Conscenco cacumine mox se adjunxit ipsis inimicis, eos protecturus adversus furorem militum, volentium vindicare pertinacem eorum audaciam. Eos tam ferventi sermone

allocutus est, ut statim consecutus fuerit fructum sui laboris et zeli, sacris undis lustrando varios infantes, quos ipsimet parentes ultro offerebant in signum et pignus sinceri sui doloris. Inde transiit in Seipan, et ad alias insulas de Pani, in quibus iisdem laboribus et periculis infra memoratis obtinuit id, quod ex ejus zelo omnes expectaverant, scilicet plenam conversionem. Aquis baptismi infantes intinxit, adultos instruxit, et omnes reduxit ad gremium. S. R. ecclesiæ, quorum omnium curam tamquam providus Pater suscepit, ut hoc pacto in suscepta Fide melius conservarentur, et facilius alerentur sacræ doctrinæ et sacramentorum pabulo.

Ipse vero substitit in Insula Seipan, ubi per aliquot annos solus curam gessit illarum Christianorum magno cum fructu et progressu animarum. Sed ardens ipsius zelus, et desiderium convertendi totum mundum, jam se non continebant intra limites Marianarum, quare ultro sese obtulit ad detegendas insulas Carolinas, et hujus expeditionis gratia, cupidus plura patiendi navem conscendit anno 1711, et post varios errores, et inutiles ad insulam appulsus, tandem vi ventorum delata fuit navis ad insulas Bisayas, quo casu frustrata fuerunt ardentia ejus vota, et corpus debilitatum incommodis tam longæ et periculosæ navigationis. Hinc et multo magis ex mærore, quod differetur conversio tot animarum, redux in Seipan, oppressus fuit molestâ diarrheâ, et licet tunc temporis (prout licuit) allatum ei fuerit aliquod subsidium, tamen distantia loci, impetuositas maris, et venti contrarii obstitêre, quo minus certiora, quæ aliunde adhibebantur adminicula tempestivé adessent, et ei vitam, et nobis so-

latium adferrent. Ex variis indiciis visus fuit præscivisse diem et horam suæ mortis; nam cum reverteretur ex insulâ Biscayas in Seipan, dixit nobis audientibus: *in nidulo meo moriar*, et pridié sui obitûs cum Pater, qui ei aderat, vellet recitare ordinarias agonizantium preces, edixit, nondum est tempus: mané hora 5ª erit tempus; rem eventus probavit: non paululum plus horâ, quam prædixerat, efflavit animam, quam sine dubio cupiebat morientium suffragiis immediatius juvari.

Non sufficeret volumen ad describendas multiplices et eximias virtutes P. Gerardi, multa, quæ fecit, et passus est in istis insulis. Sed ne omnia silentio prætercam, aliqua solummodo attingam ex brevitate, quam epistola exigit. Obedientiam semper suspexit tamquam animam Soc.tis, semper præsto, semper alacer ad minimos nutus Superiorum, sine ulla animi repugnantia, in rebus difficillimis et contrariis indoli, et naturæ imbecillitati, uti erat navi iter conficere, propter nauseam et vomitus, quos patiebatur in mari. Accidit ut aliquis Superior scriberet, ut acceptis iis litteris, quas ad eum destinabat, se statim aliquo conferret; has autem accepit horâ 1ª nocturnâ, et statim se accinxit itineri, et mandatum eâdem horâ executus fuisset, nisi socius, cui non minori animi demissione parebat, obstitisset, benignius interpretatus mentem hujus Superioris. Sui cura, et exterior compositio satis insinuabant et prodebant internam et Angelicam animi puritatem. Nullam noverat feminam de facie, et quando cum illis agere opus erat, semper figebat oculos in terrâ. In expeditionibus numquam se subduxit, aut separavit a consortio et conspectu militum sui custodum, quod attri-

bui debet sollicitudini, quâ vitare nitebatur objecta minus tuta, et periculis magis obnoxia. Paupertas non fuit dissimilis puritati et obedientiæ. Vestitus, breviarium, et pauci libelli, quæ erat tota ejus supellex, erant ex magis attritis et vetustis totius missionis, ita ut post mortem nemo fuerit, qui quidquid ex omnibus appetierit, nisi quia ipsius fuissent. Familiaritas et colloquia cum Deo, quem præsentissimum semper habebat, erant frequentissima; ante diem se dabat orationi, quam protrahebat per totam diem, etiam in itineribus, summâ cum ædificatione incolarum, qui eum semper videbant vel volventem globulos peccatoris, vel lectitantem pios libellos. In expeditionibus, cum subsisterent milites, statim in genua procumbebat sua exercitia prosecuturus, cum vero procederent, incedebat et ipse piè in sacris occupationibus absorptus, et totus unitus cum Deo. Ex hac intimâ unione cum Deo oriebatur ardens desiderium, ut omnes se unirent Summo illi bono, ejusque perfectiones agnoscerent, ferventissimo zelo anhelando ad salutem animarum, et promulgationem Evangelii, sine metu periculorum, nec ipsius mortis. Verba faciebat pro concione tanto cum ardore et energia verborum, vitia denigrans, et excitans ad virtutes, ut locum, in quo concionatus fuerat, sæpissimè repleret spiritu, quo animos, etiam maxime vagos et distractos, colligebat, et ad attentionem cogebat. Tempore, quo solus commoratus est in Seipan (et fuerunt plures anni) mané celebrabat, addebat brevem exhortatiunculam, prælegebat aliquas preces, aures dabat illis, qui ipsum conveniebant, et mox in sudore adibat alteram ecclesiam duabus leucis inde distantem, sæpé terra et per pluvias,

ubi obibat eadem ministeria, quibus non nisi hora 12ª finem imponebat, et hoc (quod mirum est) in tam provectâ ætate, septuagenario major. Constans patientia inter tot tamque graves exantlatos labores fuit stupenda. Invicti certé animi fortitudinem satis ostendit tum in combustione tot ecclesiarum, in tam continuis mortis periculis, in tempestatibus maris, in fame, siti, æstu solis, pluviis et aliis incommodis toleratis; tum in variis itineribus mari confectis, in quibus plurimùm patiebatur ex eo quod aversaretur omnem cibum, nec ad sustentandam vitam aliud alimentum sumere poterat quam paululum vini, et frustulum panis bis cocti; quo parco alimento subinde contentus fuit diebus et noctibus, sedens in scamno naviculæ, totus madefactus a capite usque ad calcem tam ex undis maris, quam ex imbribus cœlo delapsis. Nunqnam æstimavit sua mala, nunquam conquestus est de suis doloribus, cum tamen is, quem patiebatur ex hernia, ex quâ sæpissimé effluebant viscera, esset acutissimus. Quis verbis exprimat auctoritatem et rigorem, quo corpusculum sat aliunde exhaustum morbis et laboribus, tractabat et affligebat. Quotidie se flagris cœdebat; cilicia, quibus utebatur, erant aspera; et tempore, quo vacabat annuis exercitiis, cingebat pectus et scapulas usque ad umbilicum sacco ex hispidis pilis confecto, cujus vel aspectus horrori erat, hunc diu noctuque gestabat, nec eo exuebatur nisi absolutâ sacrâ illâ exercitatione: lectus erant duræ tabulæ, solummodo stratæ mappâ aliquâ stramineâ, et sæpissimé nudum solum, cui pileus pro pulvinari inserviebat. Nunquam vestibus se exuit quietis causâ, quam lasso corpori indulgere tenebatur, nisi obedientia compulsus in infir-

mitate. In penuria et incommodis, quæ per multos annos passa est hæc missio, cum non haberet sedem, præter tempus, quod flexis genibus impendebat in piis commentationibus, in legendis horis canonicis, psalmis pœnitentialibus, officio defunctorum, et recitando magno numero precum, etiam de genibus, multas horas consumebat conscribendis litteris, et expediendis negotiis. Anno 1685 supremus legionis instructor (Sargent major) Don Joseph de Quiroga y Lossada profectus est ad conquirendas insulas de Finian y Seipan, ei comes fuit P. Gerardus, qui pro felici successu hujus expeditionis promisit se nihil cibi aut potûs gustaturum, donec eò appulissent: stetit promissis, et integrum diem et noctem (id enim fuit tempus navigationis) traduxit in rigido jejunio, continnâ oratione, et intimâ cum Deo unione avulsus a reliquis sociis.

Abstinentia, quam totis 4. annis missionis Marianæ constanter tenuit, fuit singularis et sine interrnptione. Nam exceptis ultimis annis, idque obedientiâ compulsus, mané nihil sumebat; cæna autem erant crudæ radices, vel aliqui terræ fructus, et quando plusculum sibi indulgebat, elixæ herbæ: totis item 40 annis abstinuit vino, aquâ vitæ et simili potu, nec adduci poterat, ut eo uteretur, nisi in mari, idque parcé, quando aliud alimentum sumere non poterat.

Charitas tum erga nostros, quam externos, fuit stupenda, quæ potissimùm se effundebat erga ægros, in quorum gratiam buccellam, ut ita dicam, ex ore proprio detrahebat, et conferrebat in eos, se libenter privando omni eo, quod sibi ad vescendum concessum fuerat; hos

sæpius invisebat, paternè solabatur, et benigné curabat omni, quo poterat, modo.

Non dubito quin pientissimus Deus præmium et coronam martyrii jam concesserit in cœlo ei, qui suam vitam toties et tam libenter obtulit coram et in consortio eorum, qui suam profuderant pro Christo. Nam præter pericula et labores suprà memoratos, præter varia vulnera, uti jam diximus, in odium Fidei suscepta, sæpissimé expositus fuit præsentissimo mortis periculo, quam etsi non subiit, voluntas tamen non defuit, sed unicé id attribui debet affectui et amori quo eum prosequebantur Indii uti patuit in aliquâ occasione, dum iter faceret duobus militibus stipatus. In viâ eis occurrit turma barbarorum lanceis armata, quæ irruit in socios, eosque confodit, admonito prius Patre, ut recederet ab eis, ne eorum periculo involveretur, cujus mortem non intendebant. Iis peremptis, ipse collegit eorum arma et exuvias suis humeris impositas retulit ad præsidium tristis infortunii..... Prætereo profundam ejus animi demissionem, ejus constantiam tot annis probatam, in uno eodemq. modo et tenore vitæ inter tot molestias et austeritates; hæc et similia prætereo, ne nimis longus sim, conservans in aliud tempus magis particularia, prout sibi vindicant religiosæ viri virtutes, et quamvis propter ea quæ hactenùs dicta sunt, mihi persuadeam, eum jam frui præmio, quod ei promeruêre tot facta veré apostolica, tamen rogo R.am V.am, dignetur solito Soc.tis nostræ suffragia indicere in suo sancto collegio, et meî meminisse in SS.mis suis sacrificiis.

Agadna 12 Maij 1712.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Soc.tis Jesu.*
in ejus absentia
R.do Patri in Christo,
P. DANIELI PAPEBROCHIO *vel P.ri* JACOBO BAERTIO,
ejusdem Societatis Jesu.
Antverpiam.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Litteras R.æ V.æ scriptas 10a Januarii 1712, accepi 1a Sept. 1713. Scribit R.a V.a, sub pontificatu Clementis XI prodiisse commemorationem de S.to Liborio Ep: Conf. faciendam..... (1). per orationem *da quæsumus* de communi Ep: Conf; sed ante aliquot annos hic intellexi illam commemorationem faciendam esse festo..... (2); et in Martyrologio Romano invenio festum vel diem..... (3). Optarem intelligere certitudinem de hac re. Jam multis annis oblitus sum proponere aliquod dubium R.æ V.æ, nimirum, an liber Theologiæ Patris Arsdekin sit prohibitus, et quomodo? Quia socii Emin: D.ni de Tournon in Sinas pervenientes hic dixerunt, librum Patris Arsdekin esse prohibitum; unus tamen addidit, prohibitum esse sub his terminis: *donec corrigatur.*

Quod R.a V.a mihi scribit, Patrem Provana Romæ accepisse benedictionem a Pontifice 18 Decembris 1711, et licentiam redeundi in Sinas cum suo Aloysio, statim communicavi R.do P.ri Provinciali, qui mihi respondit, se hactenus illud non intellexisse; se tamen jam accepisse litteras a Rege Lusitaniæ, mense Aprili 1712 scriptas,

sed nullam in iis fieri mentionem de tali rei quia tamen hæ litteræ allatæ sunt navi Goanâ, et diutius in viâ hæserunt, speramus, Patrem Provana (siquidem favorabile responsum Pontificis adferat dandum Imperatori) intra unum mensem posse pervenire (vel jam pervenisse) Macaum viâ rectâ ex Lusitaniâ. Imperator valde avidé expectat Pontificis responsum: et jam venationi indulgens in Tartariâ, bis terve jussit interrogari PP.es Pekinenses, an nondum pervenissent nova Europæ? Anno præterito scripsi, quomodo DD.ni clerici obtulerint Imperatori Breve Summi Pontificis, etc., et ortas difficultates circa nomen Sinicum, quo illud appellarent; quia Mandarini dicebant, neminem omninò posse scribere *epistolam* Imperatori Tartaro-Sinico: quia *Epistolæ* scribuntur inter æquales, et neminem æquari posse dicunt Imperatori in toto mundo etc. Tandem Imperator 16a Decembris 1712 evocavit aliquos ex Europæis ad se, et dedit aliquod decretum propriâ manuscriptum, et jussit, ut aliqui Europæi (ac nominatim tres socii Emin.mi D.ni de Tournon Pekini jam commorantes) manu propriâ subscriberent, ut Romæ fides adhiberetur. Deinde jussit mitti in Europam: cumque PP.es dicerent, navem Lusitanicam Macao solere discedere intra mensem Decembrem, et jam esse diem 16am illius mensis, adeòque non posse mitti hoc anno, nisi sua Majestas mitteret per cursorem (quem Sinenses vocant *volantem*) et tali casu adhuc esset dubium; statim Imperator jussit expediri talem cursorem (qui solet octo dierum tempore Pekino pervenire Cantonem, itinere fere 500 leucarum belgicarum). Hinc factum, ut ego illo tempore non potuerim hæc nova scribere, multo minus unum exemplar illius Decreti mittere.

Postea Cantone scriptum fuit, cursorem assecutum esse navem Lusitanicam, et illâ navi missum esse directe ad Regem Lusitaniæ. Suppono illud jam dudum innotuisse R.æ V.æ, tamen pro majori certitudine, hâc 1ª vice quâ scribo post illum casum, mitto hic unum exemplar a me descriptum.

Notandum est Imperatorem *Breve* Pontificis vocare *Epistolam* honoris causâ; sed nolle accipere tamquam *Epistolam* sibi scriptam, ut servet suam consuetudinem, a nemine accipiendi *Epistolas;* ideoque de industriâ ait esse *Epistolam* Emin.° D.no de Tournon scriptam: et sic respondet non directe Pontifici per modum Epistolæ responsoriæ; sed edit quasi Decretum vel declarationem etc.

Duo filii natu maximi Imperatoris adhuc manent captivi: anno præterito sparsus fuerat rumor, Principem hæredem in carcere obiisse; sed posteà innotuit, utrumque adhuc vivere, et in stricto carcere detineri: neque hactenus Imperator declaravit, quis filiorum (habet enim adhuc septemdecim declaratos suos filios, et unus minor mortuus est) futurus sit hæres Imperii, licet hoc anno celebraverit diem natalem anni 60mi ætatis suæ. Quia vero judico non ingratum fore R.æ V.æ, solemnitatem natalis Sexagesimi Imperatoris (qui fuit anno 52º Lunæ 3ª die 18ª ipsius imperii, æræ vero christianæ 12ª Aprilis 1713) breviter hic describam. Certarunt omnes ordines illum reddere celebriorem, quem Tribunal Rituum (quod est primarium omnium Tribunalium, quæ Pekini multa sunt) voluit esse similem novo anno, suspendendo per tribunalia omnes executiones pænales, et tribuendo facultatem diù noctùque obambulandi plateas cum laternarum varietate etc. Hæc

libertas opportuna accidit sexui femineo; nam multæ, quibus frigus novi anni infert necessitatem manendi domi, hoc veris favore allectæ prodierunt, ita quidem, ut canæ et tripedes opplerent vicos, quin et campos, ibique suam satiarent curiositatem, et dapsiliter convivarentur.

Pridie sui Natalis Imperator, sumpto prandio in villâ suâ suburbanâ, duabus circiter leucis Pekino distante, versus civitatem movit. Totâ viâ usque ad palatium continuatis theatris et scenis ornatâ, ac omni Mandarinorum ordine per transitûs seriem flectente (plurimi enim ex omnibus Provinciis Pekinum convenerant sexagesimum Imperatoris Natalem illustraturi) celebrior fuit pompa, quod singuli Reguli parassent mensas centum; singula vero tribunalia (non solum sex magna, quæ vocantur *pu*, sed omnia his sex subordinata, quæ sunt plurima) sigillatim mensas quadraginta pro populo spectatore; nam omnis populus ad spectaculum admissus est. Circa horam 11^{am} antemeridianam prægressa est imperatrix vidua, seu mater (scilicet quam Imperator sibi adoptavit in matrem, mortuâ matre propriâ: uti moris est, ut Imperator honorando illam sicut matrem exemplum præbeat suis subditis honoris et obedientiæ debitæ parentibus). Horâ 12^{a} secutæ aliæ Reginæ, Eunuchis trahentibus rhedas, amotis equis; nam edictum prohibuerat in campum exire in equo, aut curru, ne curribus et equis in tam innumerâbili multitudine hominum multi occiderentur, sicut prioribus diebus aliquos occisos dicunt: et quamquam hoc periculum non erat quoad rhedam Imperatricis et Reginarum, noluerunt tamen adhibere equos, tum ut commune mandatum servaretur earum exemplo, tum ne illarum equi spectaculorum

fulgore territi minùs compositè Dominas veherent. Horâ ferme 2da venit Imperator in sellâ apertâ portatus ab Eunuchis sibi succedentibus, stipatus a latere paucis Primoribus armatis, pone sequentibus, et pedibus incedentibus filiis Regiis, filiisque Regulorum, quorum aliqui Ephéborum instar gestabant, aut aliquid vestium, aut pulvinar sedile, aut aliquid simile utensilium Imperatoris, sexûs nepotuli septuaginta ad Imperatorem adducti sunt) concinnè et jucundè equitantibus.

Convenerant tunc in palatio P. Kilianus Stumpf Præses Tribunalis Mathematicæ, et P. Franciscus Cardoso, et P.' Vincentius de Tartre (qui duo ultimi eo ipso die ab expeditione geographicâ reversi erant) expectantes adventum Imperatoris. Multis occupabatur Imperator: paulò ante 6^{am} tamen admisit nuntium de reditu Geographorum; responditque more suo solito: *jam scio:* et ex cænâ suâ tres lances aureas cum cibis misit Patribus, et quæsivit, an lunâ 5^{a}, aut 6^{a} (hoc est Junio vel Julio) sperari possint multa Europea?

Ipso die natali ante solis ortum Patres Europæi iverunt ad palatium undequaque apertum, licuitque ingredi populo. In atriis versus austrum congregati erant senes tum Pekinenses, tum ex singulis Provinciis ad gratulandum missi, singuli cum vexillis ex serico flavo et inscriptione Intentio autem Mandarinorum tot senes congregantium fuit, ut hoc spectaculo Imperatorem recrearent, et ab eo removerent quam possent maxime metum appropinquantis mortis, etiamsi attingeret jam 60um ætatis annum.

Mandarini primo novies adorarunt in atrio exteriori; tum in interiori postquam Imperator in Aulam suam pro-

gressus erat. Finitâ hâc cæremoniâ, Imperator genuflexionem exhibuit matri suæ; tum accessit ad prandium; ipsoque tempore quo dapes inferebantur, Europæi in atrium superius deducti, coram domicilio Imperatoris consuetâ cæremoniâ functi sunt. Cumque Imperator eodem die statuisset redire in villam suam suburbanam, Patres Europæi in viâ, quæ ducit ad portam civitatis, expectaverunt transitum ejus. Post horam circiter illuc venit Imperator, jam in reditu ad villam constitutus. Patres flexerunt genua: at ille eos conspicatus, benigné quæsivit, qui sint reduces ab expeditione geographicâ? iisque ostensis, transiit, ex ordine et pompâ, qua pridiè ingressus fuerat, in silentio, quale in Europâ credi non potest, omnium oculis, et corde in suum Imperatorem intentis. Utinam talis reverentia vigeret in omnibus ecclesiis Europæis!

In Provincia Nankinensi a die 6 Octobris 1712 usque ad finem Augusti hujus anni 1713 fuerunt innumerabiles terræ motus, præsertim in una civitate, bidui itinere Nankino distante: sed tantùm tres vel quatuor fuerunt magni, qui valdè notabiles fuerunt in multis civitatibus ejusdem Provinciæ, nimirum die 6^{a} Octobris fuit valdè magnus manè post horam 10^{am}, die 11^{a} Decembris etiam magnus fuit noctù circa 11^{am}, 23^{a} Decembris hora 1^{a} post mediam noctem fuit maximus, et die 24^{a} Decembris fuit etiam valdè magnus: reliqui fuerunt innumerabiles, sed minores, et multi valdè parvi. Multis diebus in illâ dictâ civitate interdiù noctùque fuerunt facilè decem, aut viginti terræ motus minores: sed quod magis mirum est, in quibusdam civitatibus huic vicinioribus etiam multis diebus fuerunt terræ motus, vel tremores exigui, planè continui

diù noctùque: in illâ vero civitate a die 7 Decembris 1712 usque ad 14^{am} Februarii 1713 saltem fuit ille exiguus terræ tremor ita continuus, ut numquam omninò videatur planè cessasse (præter innumeros ferè quotidiè paulò majores terræ motus interrumpentes); analogiam habemus in homine laborante duabus febribus, unâ minori continuâ et alterâ majori interrumpente. Postquam cessavit ille tremor continuus, adhuc fuerunt plurimi parvi terræ motus, ferè quotidie saltem aliqui usque ad finem augusti circiter.

Ego quidem causam tam diuturni tremoris continui judico fuisse ignem subterraneum accensum; et aliquoties auditus fuit etiam aliquis sonus subterraneus, sed raro. Tales terræ motus non audent Imperatori indicare, ne ipsum affligant, præsertim his temporibus auxium, ne quid eveniat, quod laxet ora populi in ominosos sermones: et licet incerta sint, prognostica ex terræ motibus, certum est Imperatori displiciturum tale nuntium. Ille quidem semper horret audire, sive terrestria, sive cælestia phænomena, non quod ejusmodi fidem adhibeat, sed quod doleat, populum tum ejusmodi terreri, tum istorum occasione culpam tribuere Regentibus, et a Regentibus requirere, ut more priscorum Regentium pœnitentiam agant, et abstineant ab iis, quæ deliciarum excessum ministrare videntur. Imperator verò, nunc multis oppressus curis ob duos majores filios missos in carcerem, etc. quærit, quo divertat animum, et sexagenariam ætatem, in juvenilem vigorem, si possit, reducat. Interim valdè urget PP.^{es} Geographos, ut cito absolvant delineationem reliquarum Provinciarum Australium; nam sex provinciæ boreales

absolutæ sunt, uti et *Leao Tum*, et Tartaria. Hujus festinationis causam non tam tribuimus accrescenti ipsius ætati, quam mysticis quibusdam arcanis, quæ animo volvit, et celat, donec accipiat responsum Summi Pontificis circa Ritus Sinicos.

Post ultimas meas R.ᵐ V.ᵉ scriptas, accepi 19ª Januarii præsentis anni litteras a P.ᵉ Petro Cruydolf Gaudensi, scriptas mihi ex insulis Marianis die 13ª Novembris 1711, in quibus mihi scribit sequentia: „In hasce autem Marianas veni a biennio. Ad Philippinas, vel potius Palaos „dictas, cum uno Flandro et quatuor Gallo-Belgis sociis „me destinaverant Superiores. Huc appulsi, audivimus, „insulas Palaos nondum esse detectas (nam anno dumtaxat proximè elapso a sociis meis Jacobo Duberon gallo „et Josepho Cortijl Flandro-Belga Belliolano sacerdotibus „una ex Palaos inventa est, inventoribus, ut communis „opinio est, perditis. De hisce ad R.ᵃᵐ V.ᵃᵐ procul dubio „P.ʳ Gerardus Bouwens) quare Superior meus P.ʳ Andreas „Serrano vir insignis inopinatò, attonitis omnibus, me „monuit, in hasce Marianas me reciperem. Feci promptus „et alacer. Eodem die jussu ejusdem P.ⁱˢ Serrano tres alii „me secuti sunt sacerdotes, ex quibus unus Gallo-Belga „P.ʳ Josephus Bloart, eo fine ut ego, quod mox ad me „relatum est, ad Carolinam mitterer. Carolina prægrandis „insula est hic vicina, quæsita sæpe, visa subinde, occupata numquam. Ergo nova hoc anno adhibita est diligentia: ivit ipsemet P. Gerardus Bouwens; dolendum! „nihil. A mense redux mecum hic iterum Zeypanenses..... „Spes de Carolina aucta potius quam abjecta. Fortunes „Deus! Hactenus P. Petrus Cruydolf."

De PP.[bus] Jacobo du Beron et Josepho Cortijl multa scripsi anno præterito, quæ acceperam Manilâ ex litteris P.[is] Francisci Janssens et aliorum. Sed hoc anno 19[a] Januarii accepi partim ex Marianis, partim ex Philippinis varias relationes de recenti detectione Insularum Palaos, etc. 1). Sed nihil hactenùs rescire potuerunt de duobus PP.[bus] Belgis cum aliquot sociis Hispanis in unâ illarum insularum nuper relictis. Dictæ relationes valdè fusæ sunt, et omnes idiomate Hispanico conscriptæ, ideò illas non mitto. Scribam tamen aliqua, quæ P. Philippus Bernardus Mesna, Soc.[tis] Jesu Manilâ mihi scripsit 25 Junii 1712, et accepi 19 Januarii hujus anni 1713. Hic Pater officio sacellani functus fuit in illo navigio Manilano, quo detexerunt multas insulas ignotas, et tamquam testis oculatus mihi scribit valdè fusè.

Prætereà accepi mappam, in qua delineatæ sunt quadraginta quinque insulæ majores, propriis nominibus distinctæ, propter multas alias, quibus nomina non sunt apposita. Hæc navis Manilana sub finem anni 1711 Manilâ solvit in insulas Marianas; cumque P. Gerardus Bouwens Antverpiensis quæsitis insulis Carolinis, et non inventis vi ventorum dejectus fuisset in unam ex insulis Philippinis, et hanc navem in Marianas navigantem inveniret, Manilam (licet non multum distaret) pergere renuit,

1) Palaos of Peljoe-eilanden, maken een groep van 26 australische eilanden uit, door vele klippen omringd. Hoewel er in dezen brief gewag gemaakt wordt van de ontdekking dezer eilanden, zouden dezelve echter in 1783 ontdekt zijn door Wilson, en zulks bij eene schipbreuk. Zie *Aardrijkskundig Woordenboek* door J. van Wijk, art. *Palaos*.

et hanc occasionem nactns charissimam suam missionem Marianam repetiit; qno dum pervenit, paulo post ægrotare cæpit, partim ex laboribus in illis navigationibus toleratis, partim ex magnitudine zeli apostolici, et vehementi dolore concepto, quod insulam Carolinam non invenisset, et illorum gentilium conversionem differri videret; ac tandem placuit Deo coronare (uti confidimus) labores ipsius apostolicos 24ª Januarii 1712, ætatis anno 79, ingressûs Societatis 56°, Professionis 4 votorum 36°, et missionis Marianæ 40°. Socius illi a Superiore Marianarum assignatus erat P. Petrus Cruydolf. Elogium P.is Gerardi Antverpiensis (manu ipsius Superioris Marianarum mihi amicissimi conscriptum, et ad P.rem Provincialem Philippinarum missum) mihi posteà transmissum est, quod non mitto, qnia amplum est, et linguâ Hispanicâ conscriptnm: tantùm hic exprimo verba pauca in eo contenta, quæ sunt sequentia: *nimis breve esset magnum volumen ad describendas tam multas et excellentes virtütes Patris Gerardi, et tot tantaque, quæ passus est et egit in his insulis. etc.*

Redeo igitur ad Epistolam P.is Philippi Bernardi Mesna sacellani, qui perscriptâ etiam morte P.is Gerardi, transit ad sequentia: et quia (inquit) non dubito, quin notitia detectionis insnlarum Palaos allatura sit magnum solatium zelo apostolico R.æ V.æ, et tenero ejus amori erga Matrem nostram Soc.tem Jesu, non erit extra propositnm indicare R.æ V.æ, quomodo 30ª Januarii 1712, redenntes ex Marianis ad Philippinas, nono scilicet Rhombo minoris latitudinis borealis (animo quærendi insulas Palaos) Deo dante, die 6 Februarii 1712, octava die navigationis

nostræ detexerimus archipelagum triginta et aliquot insularum, quas ex navi nostrâ conspicati sumus, et numeravimus trium vel quatuor dierum tempore, quo inter illas navigavimus. Pleræque sunt valdè parvæ; aliquæ diametraliter continent tres quatuorve leucas; omnes tamen sunt incolis plurimis refertæ, densisque arboribus coronatæ. Sitæ sunt in latitudine boreali 10 graduum, distantque tribus circiter gradibus longitudinis a meridiano Insulæ Guajan (quæ est capitalis Marianarum) versus Occidentem. Unus ex plurimis Indis, qui conscenderunt navem nostram, nos comitatus est Manilam. In 8° gradu latitudinis vidimus multa signa terræ vicinæ, videturque illàc protendi series insularum. In 7° gradu cum dimidio latitudinis, et 7° longitudinis (sive distantiæ occidentalis a dicto meridiano Guajan) invenimus magnam et altam insulam die 15ª Januarii: prætervecti sumus a parte orientali, ejusque latus extenditur ad 18, vel 20 leucas circiter: unus ex plurimis ejus incolis barbaris nos etiam comitatus est Manilam. A parte Africi et Zephyri istius insulæ succedunt continuæ insulæ, et multæ, quarum aliquæ sunt prægrandes; sed neque numerare eas potuimus, neque finem videre tam extensæ, habitatæ et montosæ terræ, quam constituunt illæ insulæ; a parte occidentali vidimus bonos portus, sed non sumus ausi ingredi, ne navem alicui periculo exponeremus. 19ª Februarii in 5° gradu latitudinis deteximus duas parvas insulas S.ti Andreæ (sive Sonsonrol) detectas 30ª Nov. 1710 1); sed

1) Andreas-Archipel, zie in gemeld *Aardrijkskundig Woordenboek* art. *Carolinnen.* — De Carolinnen, of nieuwe Philippijnen,

tam infelices fuimus, ut propter magnum ventum, et maris fluxum ejicere anchoram non potuerimus, neque in terram descendere, ut succurreremus nostris fratribus, P.ri Jacobo Duberon, et P. Josepho Cortijl Gallo- et Flandro-Belgis, qui cum 12 vel 14 sociis sæcularibus remanserunt derelicti in illis insulis, quando fuerunt detectæ: nec scivimus, an etiamnùm vivant, vel eos comederint barbari, quia neque ullus ex insulis ad navem nostram venit, aut venire potuit, ut informationem acciperemus. Itaque Manilam redivimus cum summo animi mærore, quod consequi non potuerimus præcipuum finem, propter quem hoc Rhombo navigavimus. Denique mense Aprili, Deo dante, Manilam pervenimus post multos labores, ac naufragii pericula centum et aliquot personæ, qui illo navigio vecti fuimus. Hactenùs Pater Mesna. Hæc sufficiunt pro hâc vice: si tamen adhuc alia notatu et scriptu digna occurrant, statim scribam: et sine dubio (si Deo placuerit) viâ Manilanâ scribam iterum mense Januario proximè sequenti. Humillimam salutem adscribo RR.dis Patribus Papebrochio, Baertio, Callenberghe, De Baenst, cæterisque mihi notis. Heri vidi epistolam ex Germaniâ scriptam, in quâ legi, omnes Religiosos sacerdotes ex Hollandiâ ejectos esse, non tamen clericos; et ill.mum Sebastenum (olim Vicarium Apostolicum) in Hol-

ook wel de *Archipel van Barnabas* of *van Andreas* genaamd, zijn eene groep van 90 eilanden in den Stillen Oceaan, ten oosten der Philippijnen, tot Australië behoorende. Zij werden door de Spanjaarden in 1696, onder de regering van Karel II., naar wien zij genoemd zijn, ontdekt, die er eenige Missionarissen hebben gezonden. Uit dezen brief blijkt dat er in 1710 nog twee kleine eilanden van dien naam ontdekt zijn.

landiâ obiisse pertinacem in suâ hæresi Jansenianâ. Goâ etiam scribitur, duos clericos Romæ incarceratos esse in castello S.ti Angeli 1) propter Jansenismum, et ill.mum D.num Carolum Maigrot ante incarcerationem cum illis valdè frequenter et cum magnâ cautelâ et secretò egisse. SS.mis R.æ V.æ sacrificiis humillimè me commendo.

Ex Imperio Sinensi
10 Octobris 1713.

R.æ V.æ
Servus humillimus in Christo,
PETRUS VAN HAMME.

---

1) Het kasteel St. Angelo, te Rome, is van zijnen oorsprong de prachtige grafstede van den romeinschen Keizer Adrianus geweest, bekend onder de benaming van *moles Adriana.* Deze grafstede heeft in verloop der tijden aanzienlijke veranderingen ondergaan, en is thans een bolwerk, dienende tevens tot gevangenis. Het wordt kasteel St. Angelo of des Engels genaamd, uithoofde van het standbeeld van den H. Aartsengel Michaël, hetwelk er bovenop staat, eertijds in marmer gebeeldhouwd door Raphaël de *Monte Lupo*, doch later, op bevel van Benedictus XIV. volgens de teekening van Vanchefeld, door een bronzen standbeeld vervangen.

Te dezer gelegenheid schrijf ik uit mijn dagboek, *Reis van Italië*, art. *Rome* de volgende aanteekening:

« Rome, 5 Januarij 1840, zijn wij (de eerw. heer O. Andries, Kanonik te Brugge, en de heer Aloysius Legrelle, van Antwerpen, mijn oud-leerling, thans Priester van de Societeit van Jesus) het kasteel St. Angelo gaan zien tot 12 ure. Wij hebben alles naauwkeurig in oogenschouw genomen. Hier zagen wij, wat men noemt de schatkamer, dáar de plaats waar men ons zegde dat voortijds eene galg gesteld stond ; aan dezen kant was de kamer waar de eerw. Pater Lorenzo Ricci, Generaal der Societeit van Jesus, met velen zijner gezellen, onder Paus Clemens XIV., gevangen gezet is geworden, en waar hij den 24 November 1775 overleden is. Hooger op was de kamer waar de graaf Alexander

Oblitus fueram scribere, quod Pater Joannes Arnoldus Arnedo Hispanus Soc.^{tis} Jesu (qui per aliquot annos in Sinis Missionarius fuit, ac deinde ab annis circiter 18 ivit in Cochinchinam, ubi est Præses Mathematicæ, et Regi charissimus) sub finem anni præteriti a Rege Cochinchinæ titulo *Legati* missus fuerit Macaum, ut nomine Regis invitaret Macaenses ad exercendum publicum et

---

Cagliostro, beroemde gelukzoeker der XVIIIe eeuw, ter dood veroordeeld, gevangen gezeten heeft, doch wiens doodsvonnis in eene eeuwigdurende straf is veranderd geweest. Hij is in de gevangenis van S^{t}. Leo in 1725 overleden. Omtrent dezelfde kamer traden wij in eene fraaije zaal waar wij boven aan den balk een ijzeren ring vastgemaakt zagen, aan welken men ons, bij overlevering, zeide, dat de Kardinaal Caraffe opgehangen was geworden, tusschen de jaren 1559—1560. « Pie IV, zegt De Feller, ne crut pas devoir user de la même clémence envers les neveux de Paul IV (son Prédécesseur) que ce Pape avait chassés de Rome, parce qu'ils avaient abusé de leur autorité, contre les lois de la justice et de la Religion ; car il fit étrangler le cardinal Caraffe au chateau Saint Ange, et couper la tête au prince de Palliano, son frère ; jugement qui fut annulé sous le Pontificat de Pie V. »

Het kasteel S^{t}. Angelo is als een volslagen bolwerk. Men kan van 't paleis van het Vatikaan, tusschen twee hoogverhevene muren, die eene bedekte gaanderij zijn, in gemeld kasteel komen, zonder gezien of ontdekt te worden. Ook in tijd van nood of vervolging bedienen de Pausen zich van dit redmiddel. Men gaat naar beneden, waar voortijds de ingangpoort tot de prachtige grafstede was; men moet fakkellicht hebben om de nog aanwezige benedenplaatsen te doorwandelen. »

Men vergelijke mijne *aanteekening* met hetgene F. X. De Feller, in zijn *Dictionnaire* zegt aan de artikelen: *Ricci* — *Cagliostro* — *Caraffe* (zie art. Pie IV.); men leze ook het zeldzaam werkje: *Procés geëntameerd tegen den Priester Lorenzo Ricci*, *Generaal der Societeit Jesu*, door Paënsi, Pr. eerst in het Italiaansch, daarna in het Hoogduitsch, en later in het Hollandsch vertaald, Amsterdam, bij F. J. Sundorff, op het Rockin, 1776.

liberum commercium cum Regno Cochinchinæ etc. Pater Macai tractatus fuit valdè honorificè tamquam Legatus Regis, et initio hujus anni Macao iterùm rediit in Cochinchinam cum muneribus.

In Regno vero Tumkinensi a duobus annis orta est magna persecutio contra Christianos.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu.*
in ejus absentia
Reverendo Patri in Christo,
P. DANIELI PAPEBROCHIO, *vel* P. JACOBO BAERTIO
ejusdem Soc.tis
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Numquam longiores litteras scripsi R.æ V.æ, quam postremas meas 10a Octobris anni proximè elapsi (1713) viâ Lusitanicâ missas, quas cum sperem feliciter ad manus R.æ V.æ perventuras; quæ tunc scripsi, hic non repeto; sed hasce breviores viâ Manilanâ mitto. Non ita pridem Cantonem pervenerunt tres naves Anglicanæ, quarum duæ mense Januario anni 1713 ex Europâ discesserant. Asserunt Angli, pacem conclusam esse inter Reges Hispaniæ et Galliæ ab unâ parte, et Regem Lusitaniæ, Reginam Angliæ et Ducem Sabaudiæ ex alterâ; nondum tamen in pacem consensisse Imperatorem, et Statûs Hollandiæ; adduntque, Gallos iterùm intercepisse Tornacum

et Gandavum. Nescimus, an vera sint, quæ illi narrant, nec ne; quia litteras pro nobis non attulerunt: attulerunt tamen magnum fasciculum litterarum Europearum pro Dominis clericis, qui fasciculus (cum ex navi Anglicanâ Cantonem mitteretur navi aliquâ Sinicâ) a latronibus interceptus est, quia naviculam illam Sinicam latrones invaserunt, et litteras cum aliis rebus circa urbem Cantoniensem. Affirmant etiam Angli, sex Sanctos esse canonizatos, et inter eos esse S.tum Stanislaum Kostka 1); et

1) Dit kan enkel verstaan worden van de *gelukzaligverklaring* van den H. Stanislaus. De H. Stanislaus Kostka werd *gelukzalig* verklaard door Paus Clemens VIII. in 1604. Hij is *heilig* verklaard onder Paus Benedictus XIII., 1726, tenzelfden tijde met den H. Joannes Nepomucenus en anderen.

Te dezer gelegenheid kan ik niet nalaten uit mijn gemeld dagboek (zie hier voren *Aanteekening*, bl. 120) het volgende neder te schrijven:

« Rome, 15 December 1839 heb ik in het noviciehuis der eerw. PP. van de Societeit van Jesus, bij de kerk van den H. Andreas *de Monte Cavallo*, het H. Misoffer opgedragen in de kamer waar de H. Stanislaus Kostka gestorven is. Deze kamer bestaat, om zoo te zeggen, uit vier afdeelingen, namelijk eene kleine voorkamer, de plaats waar het marmeren beeld van den heiligen jongeling rust, en twee kleine bidplaatsen, de eene over de andere. De kamer is schitterende van schoonheid en rijkdom; zij is geschilderd door Chiari, het gewelf rondom is verguld. Het beeld van den H. Stanislaus, gebeiteld door Le Gros, ligt op een praalbed, omringd van een fraai verguld traliewerk. Het hoofd, de handen en voeten van het beeld zijn van wit, de toga is van zwart, de kussens zijn van geelkleurig, en de matras of het bed van donkerbruin marmer. Wij hadden tot dusverre niets zoo hartroerends aangetroffen. Daaromtrent, onder een klein altaar, verrijkt met een fraai portret van den heiligen jongeling, rust een nog ongeschonden ligchaam van eenen H. Martelaar. Het gezigt, de wenkbraauwen, het haar, de nagels der

unum Jesuitam Italum factum esse Cardinalem in creatione 18 cardinalium. Macao nobis scriptum est, duas naves gallicanas piraticas per Peruviam venisse Manilam, et mense Aprili præterito Manilâ discessisse, ac deindè non tantum intercepisse unam Macaensem navem, sed postea etiam aliquas Sinicas, quæ res si ad aures Imperatoris perveniat, multùm nocere poterit non tantùm mercatoribus Europæis, sed etiam Missionariis, præsertim PP.[bus] Gallis. Jam scribunt, unam ex illis duabus piraticis passam esse naufragium circa Manilam. Plura adhuc scribunt particularia de his piraticis Gallicanis navibus, quæ hic non attingo, quia mihi adhuc aliqua apparent incerta. Hoc tamen certum est (quod unus Pater Soc.[tis] ex pro-

---

handen zijn nog zoo frisch, zoo levendig, alsof zij geschilderd was waren. Men onderscheidt het gebeente der handen, waarvan het vel gedeeltelijk vergaan is, om welke reden de handen met een gaas bedekt zijn. Ziehier het opschrift hetwelk op den grafsteen dezer Heilige gevonden werd, en haren naam bekend gemaakt heeft:

MERENTIUS RUFINE FECIT
CONJUGI SUE BENEMERENTI
VIXIT ANNOS XXXIII
IN PACE.

Dit opschrift staat thans verheven boven het ligchaam.

« Onder het altaar, regt hierover, ziet men ook het ligchaam van eenen anderen, zeer jongen Martelaar. In de sacristij, boven het altaar, berust een schat van reliquiën. Men bewaart er ook een eigenhandigen brief van den H. Aloysius, brieven van den Kardinaal Bellarminus, portretten van beroemde Heiligen van de Societeit van Jesus, en een zeer wel gelijkend portret van den H. Aloysius.

« Na onze godsvrucht voldaan te hebben, werden wij bij den eerw. P. Overste van het noviciaat ten ontbijt ontvangen, die ons ten zelfden tijde een fraai afbeeldsel van den H. Stanislaus ten geschenke gegeven heeft. »

vincia Fo Kien scripsit R.do P.ri Provinciali, et ego illas litteras legi) quod illi piratæ Galli, postquam interceperant unam navem Macaensem, occurrerunt uni navi Sinensi, et Lusitanos sive Macaenses violenter imposuerunt navi Sinicæ, volentes, ut navis Sinica illos veheret Macaum, et navem Macaensem abduxerunt: sed Sinenses post discessum piratarum ingressi sunt aliquem portum Provinciæ Fo Kien, et illic exposuerunt dictos Macaenses: at Pro-Rex Provinciæ Fo Kien (amicissimus Patri Missionario (Societatis Jesu) illarum partium) mandavit benè tractari Macaenses, et dato aliquo viatico Macaum mitti. Denique illi piratæ Galli multum turbarunt maria hic vicina, et civitates aliquas maritimas: et quidem Cantone scribitur, plebem, et mercatores Cantonienses jam tumultuari contra aliquot Gallos mercatores Cantone commorantes. Alius hic spargitur rumor (nescio an verus sit) nimirum quod una navis Lusitanica in Sinas veniens, intercepta fuerit a quatuor navibus Gallicis, quodque posteà in viâ Lusitani iterùm rebellaverint, et 30 Gallos occiderint; adduntque, posteà illam navem iterùm fuisse captam a Gallis, et in eâ 80 Lusitanos a Gallis suspendio necatos fuisse. In Provincia Nankinensi a 6a Octobris 1712 hùc usque fuerunt multi terræ motus parvi, sed tantum quatuor vel quinque magni: et hoc mense Januario præsente iterùm ibidem fuit unus magnus. In ultimis meis litteris R.æ V.æ exemplar Decreti Imperatoris, quod manu propriâ scripsit post expositionem Brevis Pontificii, quod DD.ni Clerici Macao ad illum miserunt. Mirari et laudare satis non possumus Dei benignitatem et providentiam erga Missionem Sinicam, quod tam diù conservet patientiam Imperatoris

gentilis tam patienter et avidè expectantis responsum Romanum circa Ritus Sinicos.

Hæc sunt præcipua, quæ scribenda occurrunt post ultimas meas longissimas viâ Lusitanicâ missas. PP.es Galli præproperè festinantes, quatuor PP.es Gallos, et duos Belgas (qui Manilâ Cantonem venerant) Pekinum miserunt, ita volente eorum superiore; sed cum jam medium iter emensi essent, PP.es Galli Pekini scrupulo tacti, quod prius non petiissent licentiam ab Imperatore, monuerunt illos socios, ut in viâ subsisterent, donec ab Imperatore peterent licentiam ut Pekinum veniant accepturi diploma: quod cum Imperatori proponerent PP.es Galli, Imperator severé respondit, velle se, ut Europæi Missionarii expectent Cantone, donec veniat responsum Romanum: et mox sex illi Patres Cantonem retrocesserunt; unde jam mihi scripsit P. Philippus Cazier, se Cantonem pervenisse, et dilatam esse spem invicem amplectendi, et Flandricè colloquendi: scripsit mihi etiam P. Josephus le Guesne ejus Socius. etc.

SS.mis R.æ V.æ sacrificiis humillimè me commendo.

Ex imperio Sinensi 26 Januarii 1714.

R.æ V.æ

Servus in Christo

Petrus van Hamme.

Salutem humillimam adscribo omnibus Patribus mihi notis.

Reverendo in Christo Patri,
P. Conrado Janningo *Societatis Jesu.*
in ejus absentia
Reverendo Patri in Christo,
P. Danieli Papebrochio *vel P.* Jacobo Baertio,
ejusdem Soc.tis
Antverpiam.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Videns hoc anno elabi tempus accipiendi litteras Europæas, et nullas afferri, et instare tempus discessûs navis Goanæ, scripsi R.æ V.æ 19ª mensis præteriti litteras amplissimas, easque dimisi Macaum: nunc vero solito tardius accipio litteras R.æ V.æ scriptas die 31 Decembris 1712, quibus statim respondeo, et has meas responsorias mittam Cantonem ad aliquem Patrem amicum meum Josephum Monteyro illi commendans, ut (si navis Goana discesserit) has meas mittat aliâ quâcumque navi, vel saltem Manilanâ, quæ solet discedere circa mensem Martium. Quæ mense præterito scripsi, hic non repeto, sed tantum respondeo ad aliqua puncta epistolæ R.æ V.æ, quam jam accipio; neque aliud quidquam se offert solvendum, cum a tam brevi tempore scripserim R.æ V.æ Tempore R.di P.is Caroli Turcotti piæ mem.æ (qui hic visitatorem egit, et a Summo Pontifice fuit statutus vicarius Ap.licus, et Episcopus Andrevilensis; sed numquam consecrari voluit, et ab aliquot annis Cantone obiit) habebamus optimam occasionem scribendi per Bataviam et Hollandiam; quia Pater Turcotti habebat in Bataviâ ami-

cum fidelissimum (scilicet ministrum Hollandicum, nominatum D.num *Sas*) qui non tantum nostras litteras ultro citròque mittebat fidelissimè, sed etiam quotannis mittebat Patri Turcotti gazettas Hollandicas recentissimas, quæ aliquando mittebantur ad me, utpote Flandriæ, ut ex illis acciperem substantiam præcipuam, et in aliam linguam verterem in gratiam aliorum Patrum Missionariorum. Post mortem vero Patris Turcotti cessavit hoc commercium litterarum; et credo, non paulo post etiam obiisse D.num Sas. Ego jam tantum possum meas litteras mittere Cantonem, et alicui Patri commendare, ut illas mittat viâ Goanâ, vel Manilanâ, vel quâcumque aliâ obviâ. Gaudeo supervivere etiamnum Antverpiæ RR.dos PP.es Papebrochium, et Callenberghe, quos humiliter saluto. A P.e Francisco van Callenberghe ultimas accepi 30 Sept. 1704, scriptas Romæ 10 Octobris 1702: ab eo tempore frustrà expectavi, et desideravi recentiores. In præteritis meis mense præcedenti scripsi, mirum non videri, quod adversarii nostri in partibus tam remotis, uti Romæ, et in aliis Europæ regnis spargant calumnias contra Missionarios Sinenses, et Societatem: quia aliquis P.r Franciscanus (Bonaventura di Româ) Romanus, vir bonus, zelosus, ac sanæ doctrinæ, qui etiam ab Emin.mo D.no de Tournon multa passus est, negotii causâ Manilam ivit, et a paucis mensibus inde rediit, attulitque litteras R.di P. Provincialis Soc.tis Jesu, quibus scribit, per totam insulam Manilanam sparsas fuisse horrendas calumnias contra Missionarios Sinenses Soc.tis Jesu; sed P.em illum Bonaventuram efficacissimis ac veracissimis rationibus abstersisse, ita ut neque Dominicani, neque Augustiniani, neque alii

se auderent opponere Patri Bonaventuræ. Nos autem consolatur exemplum Magistri nostri Christi, qui dixit: *beati estis cum maledixerint vobis*, et cætera sequentia Matthæi 5 cap. et Lucæ 6 cap. Ait R.ª V.ª, nos ambos senescere, et verum est: ego quidem ætate proximus sum nostro Decano Societatis Jesu in missione Sinensi, unicus enim me senior est, R.dus P. Josephus Monteyro Lusitanus, a rege Lusitaniæ Summo Pontifici propositus pro episcopatu Nankinensi, quem tamen Pontifex hactenùs noluit confirmare. Vale, mi Pater, meique im SS.mis tuis sacrificiis vive memor, uti et ego tuî. Ex imperio Sinensi 12 Novembris 1715.

R. V.

Fidelis amicus, ac servus in Christo,
PETRUS VAN HAMME.

Penè exciderat gratias agere R.æ V.æ, quod dignata sit Romam mittere tabulam repræsentantem extremum Judicium per viam Lusitaniæ ad me promovendam: nihil hactenus de eâ aliunde intellexi: si perveniat, spero fore hic non inutilem.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Ultimas meas scripsi R.æ V.æ 12ª Novembris præcedentis anni. Nunc pervenerunt litteræ viâ Goanâ, sive Lusitanicâ hoc anno allatæ, inter quas nulla fuit Epistola pro me. Speraveram tamen accipere litteras et imagines Judicii, et lapsûs Angelorum, quas inventas esse, et a R.ª V.ª Romam missas intellexi ex litteris R.æ V.æ anno

præcedente acceptis, quibus tunc respondi. Patres Galli multo tempore occulté egerunt apud Imperatorem, et nunc palàm agunt, ut Astronomiam ab Europæis introductam, et in tribunali mathematico tam diù receptam, et cum tanto rei Christianæ emolumento usitatam, liceat ipsis reformare juxta suam Astronomiam in Galliâ fabricatam, in quem finem quinque libros (clam aliis Patribus) scripserunt, et triennio integro per partes occulté obtulerunt Imperatori, qui omnia illa scripta tradidit 3° suo filio qui jam ultra 4 annos habet suam academiam artium. Denique cum nullum adhuc viderent scriptorum suorum effectum, Pater Foucquet (præcipuus illorum scriptorum auctor) datâ occasione ostendit Regulo, se post absoluta ea, quæ ad solem, lunam, eclipses, etc. spectant, non posse magno animo pergere ad ea, quæ concernunt cæteras planetas et astra, nisi appareat, hactenùs scripta usui futura. Ideò Regulus rem proposuit Imperatori. Imperator mandavit, ut R.dus P. Kilianus Stumpf, et alii patres consilio inito responderent, an ista noviter compilata in usum deducenda essent. Hoc mandatum datum est 20ª Februarii currentis anni. Quoniam verò alii Patres nihil adhuc istorum scriptorum viderant, opus fuit ea petere; et P.r Foucquet fecit describi unum exemplar, quod mense Maio absolutum fuit. Cumque Imperator iter pararet in Tartariam, valde institit P.r Foucquet, ut daretur Imperatori responsum, ac tandem exeunte Julio Regulus nomine Imperatoris scribens ex Tartariâ responsum petiit. Habito jam mandato de responso, et collectis a R. P. Visitatore Kiliano Stumpf jam pridem sententiis, procedendum erat ad rem. Nolebant patres Galli quemquam

loqui contra astronomica principia recepta Parisiis. Non judicarunt alii fieri posse cum bono Religionis et decoro Europæorum, ut ipsi Europæi improbarent Astronomiam, quam Europæi introduxerant. Ideò patribus in palatio congregatis R.^{dus} Pr Visitator aperte dixit, viderent quid vellent responderi: ab Imper.^{re} quidem peti unum responsum, sed numquam fore ut unum fiat, si prætendatur, ut antiqua projiciatur astronomia. Quamquam et in hoc consensurum se diceret, si ea, quæ substituenda dicebantur, essent certa, et non indigerent correctione: incerta autem pro incertis permutare non convenire, nisi priùs ostenderetur, ubi his annis tribunal aberraverit in eclipsibus, etc. Item dixit, se pro tribunali numquam recepturum tabulas de la Hire (Galli) nisi priùs postulaverit ab Imperatore, ut juxta eas calculari faciat 50 eclipses præteritas, in quam rem se præparasse aiebat eclipses observatas a tempore Imperatoris *Van Li* ultra centum annos; et siquidem tabulæ cum observatis congruant, judicium fieri posse, illas etiam pro futuris usui esse posse. Ad hæc Pater Foucquet manebat immotus: Patres Jartoux et Bouvet propiùs accedebant, fatendo, quod istis annis Tribunalis calculus non erraverit, et hoc ipsum dici posse coram Imperatore; atque ideò non videri absoluté necessariam reformationem. Demùm cessit aliquousque Pater Foucquet, petiit tamen explicari mentem suam, et dici, quod priores astronomi aliquantulùm aberraverint a cœlo: prout posuit in suis scriptis. Negavit P. Visitator absoluté, se umquam consensurum, ut tota accusatio contra patres nostros, per astronomiam de re christianâ tam bene meritos, in tam malignum compendium contraheretur; eo

quod hæc accusatio plus nobis et Religioni nocitura sit, quam hactenùs nocuerunt omnes Sinæ, et Mahumetani contra astronomiam Europæam erecti. Sic cessit Pater, et assensit, ut etiam ipsius nomine scriberetur ad Imperatorem, non videri aliquid mutandum, sed procedendum ad ulteriores et accuratissimas observationes. etc. Sic responsum est 5ª Augusti 1716. Nihil autem scimus, quid determinaverit Imperator in Tartariâ, nisi quod ibi ferveat Academia Reguli. Deus disponat omnia ad suam Gloriam! Ex his satis colligitur, quâ intentione venerint PP. Galli in Sinas a tempore P.is Joannis de Fontaney; et P. Joachimus Rouvet (qui cum illo venit) semper clam prosequitur scopum suum. etc.

In aliquâ civitate (bidui itinere Nankino distante) die 10 et 11ª Martii currentis anni fuerunt duo terræ motus, ita moderati tamen, ut vix intulerint damnum aliquod ædificiis: posteà adhuc unus fuit similiter parvus. Mense vero Septembri præsentis anni in eâdem civitate (et in duabus aliis vicinioribus) per decem circiter dies ferè quotidiè vesperi post solis occasum auditus est in aëre aliquis mugitus vel sonitus (quasi aquarum multarum ex altiori loco decidentium) et aliquibus diebus audiebatur per integram horam et amplius a quolibet attente observantè: fuitque dies, in quo per quatuor horas valde distinctè auditus fuit. Sinenses audientes, aliqui dicebant: *Cælum sonat*, alii dicebant: *cælum clamat;* alii denique: *cælum plorat.* His verbis sinicis illi se explicabant: et multi aiebant esse signum secuturæ revolutionis etc. Uno verò die magna pars terræ absorpta est a terræ voragine, succedente aquâ subnigrâ, ac multùm fœtente, et luto

quasi ebulliente etc. Pars illa terræ absorpta, dicitur extendi in longitudinem ad duas circiter leucas belgicas, in latitudinem vero ad dimidiam circiter leucam. Terra illa absorpta, ne dimidio quidem milliario italico distabat ab illâ civitate, in quâ fuerant prædicti terræ motus, et sonitus....., eratque sterilis, et in eâ crescebant solæ arundines, quæ annue vendebantur ad comburendum; ac sita erat illa terra secus ripam magni fluvii (qui vocatur *Kiam*) jamque locus ille submersus, fluvio conjunctus est: dicuntur tamen simul absorptæ esse pauculæ domus, et ultra 20 homines. Benedictus sit Deus, qui non permisit absorberi integram civitatem tam parùm distantem!

Jam suppono, notum esse R.æ V.æ (quod anno præterito scriptum fuit) quod anno jam proximè elapso (1715) Rex aliquis Tartarus, stirpe chaldan (consanguineus Chaldani, qui ante annos 20 circiter ab Imper.e Tartaro Sinico Cam Hi extinctus fuit) nomine Zuong-raptan, descendens ex familia Tamerlanica, et regnans in Samarcandia, Tamerlanis patriâ, lacessiverit hunc Imperatorem Tartaro-Sinicum, faciendo excursiones hostiles usque ad ultima confinia imperii Sinici. Jam addam aliqua de praesenti statu illius belli. Ac primò quidem sciendum est, quod Regnum illius Regis sit directé supra Mogor versùs Boream, inter Mogores et Moscos a gradu latitudinis 45 circiter versus 50. Non quod totus ille terrarum tractus, qui vulgò Samarcandia dicitur, sit illius Regis Tartari, qui inimicum se exhibet Imperatori Cam Hi, sed quod sit ibi regnantium maximus. Imperator itaque lacessitus anno præterito, decrevit bellum ducere in Samarcandiam, et in fine anni præteriti, belli apparatus bene magnus

cum parvo strepitu factus est. Sub initium præsentis anni 1716 Imperator misit exercitum ultra desertum arenarium, ut cum primum tempus vernum permitteret, moveret versus Samarcandiam Tamerlanis patriam, et regionem propriam hostis Zuang-raptan ex Tamerlanicâ familiâ descendentis. Quo cum eventu, novit Deus: certum enim est, expeditionem hanc, in tam longinquâ regione susceptam, esse difficillimam et incertissimam. Argentum, et multitudo hominum hic non deest; sed iterum longitudo, atque asperitas in immensum auget incommoda. Nostrum est diligenter orare pro Imperatore rei Christianæ tam benevolo. Sane vix sperabile quemcumque ex filiis successorem nobis, et rei Christianæ tam propitium fore. De bello hoc valdè parùm hic scitur, nec audent palàm loqui: et nuper cum Pro-rex Provinciæ Queicheù imperatorem oblato libello dehortatus fuisset, jussit imperator, ut ipse iret ad exercitum, et hoc viso, rediret ad informandum, quo multos terruit. Expeditio hæc verè est magni moliminis, et filios ab omni consilio exclusos, valdè sollicitos tenet, præcipuè, quod nullum Judicium haberi possit, quem, et quando Imperator regni hæredem sit instituturus.

Mercatores Mosci (qui singulis annis solent venire Pekinum magno numero, et aliquem sacerdotem conducere viæ comitem ac patrem spiritualem) anno præcedente dixerant, se 1ma vice redeuntes adducturos esse Episcopum: et videntes, chirurgos Europæos esse tam gratos Imperatori, hâc vice unum adducebant ex Moscoviâ, qui mortuus est in viâ. Nunc scribitur ex Tartariâ, alium chirurgum in locum defuncti ex Moscoviâ cum medico propediem adfuturum (quod nobis non placet) interim ex alterâ parte

nostros benè tractari ab Imperatore. Hoc anno non venit Episcopus (uti Mosci venturum dixerant) sed 1ª Februarii hujus anni Pekinum pervenit loco Episcopi Abbas infulatus. Vocatur Hilarion, Basilitanus est, abbatiam habet in Jakoustki ad gradum latitudinis 68. Fuit etiam Pekini ante septennium, dixitque tunc P.ri Kiliano Stumpf, se esse catholicum Romanum, et natione non Moscum. Adduxit presbyterum, diaconum et subdiaconum in habitu monachali ingressos: habet secum alios sex familiares, quos discipulos coram Sinis vocat. Habet pridem licentiam ædificandi ecclesiam in loco ubi hactenus habitarunt Mosci olim captivi; et dixit Mandarinis, se pro fabricâ attulisse decem millia unciarum Sinicarum argenti (unciæ autem Sinicæ sunt paulò majores scutis Romanis). Dubium non est, quin et hoc, et plus argenti habeat. Sed nec dubium, istorum hominum præsentiam nobis molestias creaturam, eòque majores, quò Imperator magis optat habere amicos, si non socios istius belli. Deus tot inter adversa nos, et rem Christianam servet!

Anno præterito festo S.ti Thomæ Apostoli Pekinum incolumes pervenerunt duo coadjutores nostri Josephus a Costâ chirurgus, annorum 36; et Josephus Castiglione, pictor, annorum 26: ambo itali. Mandatum fuerat ab Imperatore, ut rectù ad suam ma.tem adducerentur, sicut adducti sunt, constitutis interpretibus duobus patribus: uterque, ferè ultra vires, occupantur, sed benevolé habentur. Insuper Imperator nostris patribus bene utitur. Ipsius mandato 1ma Januarii P. Josephus Suarès, Lusitanus, et P. Franciscus Thillis, Germanus abierunt ad murum magnum, ejusque portam dictam *gu yn quam:* ut

ibi ingentes rupes, quæ æstate præcedente, ex monte intùs portæ opposito proruentes portam obstruxerant, trochleis etc. removerent. Cæterùm sicut Imperator benignum se præbet in multis; ita se durum exhibet in reserandâ missionariis portâ. Initio Decembris anni præcedentis dederat mandatum novum Romam mittendum, ceû firmæ suæ voluntatis testimonium; sed in executione moram dedit R.do D.no Pedrini clerico, præcipuè, quod speraret, se propediem a fratribus nostris, in itinere positis, certum aliquid de rebus Romanis cogniturum. Et prima quæstio, quam iis proposuit, fuit, quid haberent Romanorum nuntiorum. Responderunt, se nihil aliud scire, quam quod legatus Lus: sit Romæ, et Ulissiponem scripserit, se ibi audiri, ac spem esse, ut Summus Pontifex re ad trutinam revocatâ concedat christianis ritus patrios peragere.

Sub hæc cum R.dus P. Kilianus Stumpf esset coram Imperatore, quæsivit an diligenter examinasset fratres, et respondente P.e Kiliano Stumpf, se facto examine nihil aliud invenisse, quam quod pridem scripto retulerat coram suâ M.te, et ipsi fratres ante triduum responderant. Imperator statim subjunxit: in hoc firmiter standum est, neminem prædicare posse in Sinâ absque *piao* (id est licentiâ, impressâ et sigillatâ ab Imperatore datâ) et neminem ad *piao* admittendum ante allatum ex urbe responsum. Ita illi decem, qui his annis appulsi sunt Cantone, ingredi non permittentur. Dixit P. Kilianus, non esse decem, sed 25, qui ibi expectant. Attamen Imperator: „non refert quotquot fuerint, pro nemine potest..... et in hoc negotio *ya pa te ni men* (quod non dependet a vobis, meum negotium, meum verbum)". Alio deinde die videns

P.em Kilianum anxium dixit illi: quid angeris? Sine venire illum hominem Româ: ego statim ei dicam, ut, si circa ritus nostros mutandos agere velit, sibi sumat suos Europæos, et Romam revertantur; neque enim aliter fieri potest. Videt R.a V.a quale ipsi solatium ad solvendas angustias suggesserit Imperator; quod nempe diuturnos angores ageret. Sollicité igitur instandum apud Deum, ut sicut D.nus Pedrini (clericus) clam nobis jam dedit notitiam de venturo visitatore novo, ita Deus dirigat cor Imperatoris, ne novæ, et prioribus grandiores turbæ oriantur cum extremâ missionis ruinâ. Saluto omnes RR. PP. mihi notas, quibus opto hanc meam epistolam esse communicandam.

SS. R.æ V.æ sacrificiis humillime me commendo. Ex Imperio Sinensi 26 Sept. 1716.

R.æ V.æ

Servus in Christo
PETRUS VAN HAMME.

Reverendo in Christo Patri,
P. Conrado Janningo *Societatis Jesu.*
in ejus absentia
Reverendis PP.bus in Christo,
P. Danieli Papebrochio *et* P. Jacobo Baertio,
ejusdem Soc.tis Jesu,
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Ultimas meas R.am V.am scripsi viâ Lusitanicâ 26 Septembris anni 1716 proxime elapsi, quo tamen integro nullas accepi a R.a V.a, licet illo anno in Sinas venerint 15 naves Europææ, qualis numerus annis præcedentibus numquam hic visus fuit. Venerunt novem Gallicæ viâ Americanâ, duæ Lusitanicæ (quarum una venit viâ Goanâ ordinariâ, altera mense Martio discessit ex Lusitaniâ, et in principio Augusti pervenit Macaum, et aliquæ Anglicæ, etc. Nunc demùm etiam pervenit navis Manilana, per quam 11a currentis mensis Januarii accepi duas epistolas ex insulis Marianis, sed nullas Mexicanas vel Europæas. Ex Marianis mihi scripsit aliqua de nostrâ Provinciâ Flandro-Belgicâ P. Petrus Cruydolf, quæ mihi fuerunt gratissima, præsertim quod nullas illo anno acceperim a R.a V.a. Scripsit mihi adhuc aliqua nomina Patrum, qui obierunt, inter quæ tamen non invenio nomen R.di P. Papebrochii, adeòque illum spero adhuc vivere, ac laborare in imprimendis *actis Sanctorum.*

Insuper magno cum gaudio suo, ac meo scribit etiamnum vivere R.dum P.em Libertum de Pape, qui solebat

habere commercium litterarum cum R.do P.e Gerardo Bouwens B.æ M.æ in insulis Marianis defuncto, et dictus R. P.r Gerardus aliquando mihi mittebat litteras R.di P.is Liberti legendas. Hisce etiam humillime saluto R.dum P. Libertum, ac rogo, ut hasce meas R.a V.a illi communicet. Ex litteris P.is Petri Cruydolf etiam intellexi duos Patres Flandro-Belgas pervenisse Mexicum, duos missos esse ad missionem Chilensem, ac totidem ad Paraquariensem, (Deo sint gratiæ)! Denique scribit mihi Pater Cruydolf, P.em Franciscum Janssens Gadibus in P.is Cornelii Bodri haud pridem tum defuncti locum suffectum esse; ideòque has viâ Manilanâ et Mexicanâ Gades ad ipsum mittam, rogans ut eas transmittas ad R.am V.am; tentabo hanc viam; et si quidem hæ pervenerint ad manus R.æ V.æ, poterit R.a V.a etiam quotannis eâdem viâ mihi scribere: nam annis singulis naves aliquæ Gadibus discedunt versus Mexicum, mense Junio vel citius. Quæ scripsi 26 Sept. anni præteriti, hic non repetam, sed tantùm scribam præsentem missionis Sinicæ statum verè miserrimum. De constitutione Apostolicâ Romæ publicatâ 20 Martii 1715, ac de juramento a missionariis præstando frustrà scriberem, cum non dubitem, quin exemplaria illius constitutionis, impressa, disseminata sint per Belgium, atque per totum mundum.

Inter prima nova Europæa anni 1716, proximè elapsi intelleximus, duo Decreta (anni 1704, et anni 1710) contra Ritus Sinicos erecta esse in constitutionem Aplicam, quæ contra omnem conatum Legati coronæ Lusitaniæ publicata est Romæ 20 Martii 1715, et pervenit Cantonem navi Anglicâ in multis exemplaribus authenticis

ad R.[dum] D.[num] Cerru clericum Cantone commorantem. Hic D.[nus] verbo eam notam fecit nostris 13 Augusti. Die sequente misit exemplar. Nostri se habuerunt pro suspensis, donec ab Episcopo et Superioribus Macao responsum acciperent. RR.[di] PP.[es] Franciscani dicuntur eam acceptasse et jurasse; nihilominus habere se pro suspensis; causa non explicatur: fortassè redire volunt Manilam, vel sic volunt expectare, donec Episcopi, vicarii Aplici, etc. statuant aliquod communi consilio circa cavendas ex promulgatione turbas; forte sine his non audent prodire, ne cooperentur ruinæ missionis nimis probabiliter cognitæ. Verum quidem est, etiam pervenisse litteras Regis Lusitaniæ, quibus prohibet Episcopis, etc. illam novam constitutionem Pontificiam (si in Sinas venerit) publicare, donec ab ipso Rege ulteriores litteras accipiant, propter novam supplicationem præsentatam Summo Pontifici, (et ego ipse hic legi in Gazettis Ulissipone impressis, Legatum Lusitaniæ de novo bis admissum fuisse a Summo Pontifice ad longam audientiam super ritibus Sinicis, nimirum die 7[a] Octobris anni 1715, et die 16[a] Nov. ejusdem anni; et iterùm habitam fuisse congregationem Cardinalium) sed quid sperari potest in hâc causâ, a quâ Summus Pontifex Regem Lusitaniæ Patronum exclusit, et in ipso tenore constitutionis excluditur omnis intercessio, etiam Regia facta, aut facienda pro morâ, ulteriori examine, suspensione, etc. et expressis verbis derogatur (pro hâc vice) juri patronatûs coronæ Lusitaniæ.

Interim Imperator Cam Hi (cujus patientia in expectandis responsis Romanis, Christianis Principibus admirationi et exemplo esse posset) venationi indulgens in

Tartariâ, die 9ª Lunæ 7ª (id est 25 Augusti 1716) ex Tartariâ, nostris nihil dicens, misit aliquem Mandarinum Tartarum, ut magnis itineribus pergeret Cantonem, et in navibns Europæis adventuris diligenter examinaret, an, et quæ nova Romana afferrentur, et an aliqui missionarii novi veniant, quorum servitium Imperatori posset esse utile; mandans, ut de omnibus Imperatori scriberet informationes. Misit autem Imperator hunc hominem Cantonem, quia rem subodoratus erat propter illa, quæ R.dus D.nus Pedrini clericus (de quo infrà scribam) multa dicit clauculum Imperatori. Posteà Imperator ex illo Tartaro (quem Cantonem emiserat) intellexit determinationem Romanam, et ea quæ Cantone fiebant, etc. Insuper cognovit advenisse tres Patres Societatis nostræ mathematicos (duos germanos, et unnm Italum, præter alium insignem mathematicnm Germanum P.em Josephum Pigdler in itinere mortuum) quorum trium unus est etiam peritus musicæ. Mandavit Imperator dicto Tartaro, ut re Cantone absolutâ, Pekinum rediens secum adduceret tres illos Patres mathematicos: et statim ex Tartariâ Pekinum misit alium nomine *choa cham* (qui solet tractare negotia Europæorum, et omnia negotia D.ni Patriarchæ, dum erat Pekini, tractaverat) tradiditque illi unum novum Decretum Imperiale, mandavitque ut Pekini convocaret omnes Europæos tunc ibi præsentes (nam aliqui aberant comitantes Imperatorem in Tartariâ, et aliqui jussu Imperatoris in Provinciâ Hu Quam delineabant mappas Geographicas) et cum illis verteret hoc novum Decretum Imperiale in linguam Europæam; et factâ versione Europæâ, curaret ab omnibus Europæis illic præsentibus subscribi, ac imprimi tribus

linguis (nempe Tartaricâ, Sinicâ et Europæâ) et multa centena exemplaria statim mitteret ad Proregem Cantoniensem, qui illa, suo sigillo munita, mercatoribus ac nautis multis distribueret in navibus Europæis, ut illa secum ferrent, et per totum mundum divulgarent, suspicans, Romæ non dari fidem suis mandatis, missis per PP.es Barros, Provuana et alios etc. Pervenerunt autem illo anno 1716 (ut supra scripsi) naves Europææ Quindecim, in quibus aliquot centena exemplaria distributa sunt. Addam infrà tenorem hujus novi Decreti sive mandati Imperialis, quod ex impresso, quod penes me habeo, idiomate Europæo fideliter describam.

Illo Mandarino in domo PP.um Gallorum Pekini actualiter conficiente versionem Europæam dicti Decreti Imperialis, Pekinum pervenit R.dus P. Fr. Carolus a Castorano Franciscanus, et secretarius ac vicarius Generalis ill.mi D.ni Episcopi Pekinensis, olim etiam Franciscani et Episcopi Argolrensis (nimirùm die 5a Nov. 1716) missus a D.no Episcopo ad publicandam novam constitutionem Aplicam, et ingressus collegium nostrum, statim illam intimavit R.do P. Josepho Suares (qui Pekini erat substitutus R.di P.is V. Provincialis nunc habitantis in Provinciâ Nankinensi). Hoc facto statim volebat transire ad ecclesiam PP.um Gallorum, ut idem faceret. Nostri Patres collegii illi dixerunt, jam de facto ibi fieri versionem Europæam novi Decreti Imperialis contra illam constitutionem, adeòque suaserunt illi, ut non nimiùm præcipitaret, et interim diverteret ad nostram Residentiam Orientalem, in eâdem urbe Pekinensi sitam, non procul ab ecclesiâ PP.um Gallorum, donec ille Mandarinus ab Im-

peratore ex Tartariâ missus, cum reliquis Aulicis non paucis ipsum comitantibus rediret in palatium. Ipse verò R.dus P. a Castorano (Soc.tis nostræ non amicus) neglecto vel contempto nostrorum Patrum consilio, statim rectà ivit domum PP.um Gallorum: et portam ingrediens statim in primo atrio visus est a plurimis Aulicis illic præsentibus, et ab ipso Mandarino, quem Imperator miserat. Hic conspicatus Patrem a Castorano ingredientem, mandavit per suos examinari quis esset ille Europæus, Unde, et ad quid veniret? Interim R.dus P.r a Castorano rectà adivit cubiculum P.is Contancin, Superioris domûs PP.um Gallorum, et statim illi porrexit exemplar Constitutionis. Examine facto, dictus Mandarinus monuit Imperatorem, adhùc morantem extra murum magnum in Tartariâ, de adventu Patris a Castorano, etc. Imperator acceptâ illa notitiâ, statim misit mandatum, ut dictus P.r a Castorano comprehenderetur et catenis constrictus traderetur Supremo criminalium causarum Tribunali examinandus. Die 7a Novembris accepto Imperatoris mandato sero vespere, statim convocati sunt omnes Europæi tunc Pekini existentes, et ipsis inspectantibus comprehensus, novem catenis constrictus, currui impositus, et ad carcerem Supremi Tribunalis *Him pu* avectus est noctu.

Patres nostri Pekinenses, ante ipsius comprehensionem (ne ipsos statim declararet ipso facto excommunicatos) habitâ inter se consultatione, Constitutionem acceptaverunt, et juramentum præstiterunt: sed abstinent se ab administratione Sacramentorum (saltem ad tempus) ne statim prohibentes ritus Sinicos in faciem Imperatoris, eum magis irritent, vel illi occasionem præbeant dimittendi omnes

Europæos in Europam, vel prohibendi Legem Christianam in toto suo Imperio.

Rebus ita constitutis, etiam R.^{dus} p. Visitator, et R.^{dus} P. V. Provincialis noster acceperunt litteras R.^{di} adm. P. N. Generalis cum exemplaribus authenticis dictæ Constitutionis impressis, cum præcepto Urgendi omnes suos subditos, additis rigorosis præceptis ad observandam Constitutionem, ac præstandum juramentum præceptum, ita volente et mandante Summo Pontifice. R.^{dus} Pr V. Provincialis mox missis litteris, ab omnibus suis subditis exegit illud juramentum; multi viciniores jam illud præstiterunt; nec dubitamus, quin reliqui remotiores, qui per varias Provincias dispersi vivunt (quorum responsa nondum accepimus) statim ut ipsis innotuerit dicta Constitutio, et mandatum, in obsequium S.^{æ} Sedis juraturi sint. Omnes tamen qui jurarunt, se abstinent ab administratione Sacramentorum, et Bullæ publicatione, donec Episcopi vel vicarii Aplici, etc. (ad quos de jure spectat publicatio) in suis respectivè diœcesibus illam Christianis publicent, vel publicari jubeant; et inter se conveniant de promulgandis, permittendis, non promulgandis, non permittendis, etc., ne ipsa diversitas in agendo augeat damna Missionis, et ut evitetur noxia præcipitatio, et ne ruina missionis nobis imputetur: quia jam videmus clarè Romæ datam fuisse majorem fidem uni, ruinæ missionis periculum neganti, et suam Sanctitatem decipienti (uti infrà patebit ex testimonio Imperatoris); quam reliquis missionariis periculum asserentibus. Interim Christiani videntes sibi negari Sacramenta, nec scientes veram rationem et audientes paulatim confusos rumores, valdè perturbantur, ac timent, et cum lacrymis quæ-

runt rationem negandi Sacramenta. Scribitur etiam, quod aliqui Cantone (fortassé clerici) verterint Constitutionem Aplicam in linguam Sinicam; et illam mandent illic observari a Christianis; et quod gentiles id intelligentes, instent apud Mandarinos, ut illam Legem Christianam prohibeant, utpoté suis ritibus et legibus contrariam. Non est dubium, quin Mandarini de omnibus monituri sint Imperatorem: et qualis inde sequetur effectus?

Nunc redeamus ad ea quæ Pekini contigerunt post comprehensionem R.[di] P. a Castorano, factam 7[a] Nov. 1716. Factâ hac tragædiâ, statim eâdem die jussu Imperatoris tres alii Mandarini celerrimè (cursorum instar) missi sunt ad ill.[mum] D.[num] Episcopum Pekinensem, habitantem in Provincia Xantum, et octo dierum itinere Pekino distantem, ætatis 74 annorum, ut ipsum etiam examinarent de illo negotio.

D.[nus] Theodoricus Pedrini clericus, qui ante adventum R.[di] P. a Castorano noluerat Pekini subscribere suum nomen in novo Decreto Imperiali, in Europam mittendo, determinaverat cum libello supplici secreto occurrere Imperatori, ex Tartariâ Pekinum redeunti, et de facto obviam processerat. Quando pervenit in conspectum Imperatoris (jam comprehensio R.[di] P.[is] a Castorano Pekini facta erat nesciente D.[no] Pedrini, quia discesserat), prius Imperator excepit illum tamquam canem (ut vulgò dici solet) et dixit illi: propter tua mendacia *Kam ho cu* (Pater a Castorano) jam captus est, et novem catenis constrictus: tu meritus et multis vicibus decollari. Insuper Imperator illi dixit, se jam misisse mandatum per Provincias, ut, si aliqui Europæi inveniantur, qui non

habent *piao* (id est diploma imperiale, sive licentiam Imperatoris impressam et sigillo munitam, vi cujus possint prædicare sanctam Legem in Sinis, et sine quâ non; qualem ego primus omnium Europæorum ab Imperatore accepi ante aliquot annos) captivi mittantur in Aulam. D.nus Pedrini auditâ Imperatoris reprehensione, statim rediit Pekinnm missus ad procurandam versionem Europæam; et impressionem novi Decreti Imperialis, Imperatoris jussu (ipsi objecerat, et exprobraverat plurimas infamias, aut injurias, etc.) tandem etiam sunm nomen subscripsit in novo Decreto in Europam mittendo.

Copia, sive exemplar Editi Imperatoris Kam-Hi, quod impressum tribus linguis, nimirùm Europæâ, Sinicâ, et Tartaricâ, et sigillo Proregis Cantoniensis munitum, missum est in Europam per varias naves Europæas.

„Nos ij tou rij, Voam Tao hoa, Tchao tscham, aulæ *Ouintien*, et ejusmodi, ubi libri conficiuntur, qui ex Europâ appulerunt, scribimus.

Anno Kam-Hi 45° PP. Antonius Barros et Antonins Beaovolier. Anno Kam-Hi 47° PP. Jose Provana et Raymundus Arxo de Mandato Imperatoris in Europam missi sunt multis abhinc annis non modo nullum responsum venit, unde verum a falso discerni non potest, sed etiam confusi rumores afferuntur. Quocirca Moscovitis rursùs tradita est epistola, quam verisimile est pervenisse. Certé quidem cum homines a nobis missi redierint, et negotia omninò clara fuerint, tunc adhiberi fides poterit. At nisi homines a nobis missi revertantur, deerit vernm fundamentum: et etiamsi quæcumque epistolæ vel nnntia vene-

rint, omninò credi non potest. Et veriti ne litteræ penetrare non possint, has scribimus: his versio Europæa adjiciatur. Proregis Cantoniensis sigillo muniantur: non autem claudantur: plurimaque exemplaria omnibus recenter advectis Europæis distribuantur, quæ ipsi secum asportent. Datum anno Kam-Hi 55° (1716) 9æ Lunæ die 17a (octob. 31.)

De mandato Imperatoris subscripsimus.

Mattheus Ripa, Mis.e Aplicus Sac. Cong. de prop. Fide. — Theodoricus Pedrini, M. A. — Kilianus Stumpf, Soc. Jesu. — Josephus Suares, S. J. — Joachimus Bonnet, Soc. Jesu. — Joannes Franciscus Foucquet, S. J. — Dominicus Parrenin, Soc. J. — Petrus Vinc. de Tartre S. J. — Petrus Jartoux, S. J. — Franc. Cordoso, Soc. J. — Joannes Mourad, S. J. — Joseph Baudinus, S. J. — Franc. Stadtlin, S. J. — Jacobus Brocard, S. J. — Joseph Da Costa, S. J. — Joseph Castiglione, S. J.

Concordat cum originali Pekini impresso, ex quo fideliter descripsi manu propriâ Petrus Van Hamme, S. J.

Hoc edictum Imperiale impressum est in eodem magno folio litteris rubris, tribus linguis, nempe Tartaricâ, Sinicâ et Europæâ; sed hic descripsi solam versionem Europæam, quia illa sufficit.

Mandato hoc Imperiali Cantonem dimisso, Imperator rediit ex Tartariâ, ac mox D.num Pedrini citatum, præsentibus variis Patribus Europæis (non tamen omnibus, quia aliqui remanserunt domi occupati, et aliqui in Provinciâ Hu cujus jussu Imperatoris delineabant mappam geographicam) iterùm graviter reprehendit. Insuper man-

davit sibi afferri libellum aliquem supplicem, sive scriptum aliquod Sinicum valde extensum, sibi a Domino Pedrini secreto oblatum ante unum annum (scilicet mense Novembri anni 1715) quod Imperator anno integro servaverat, et PP.bus nostris nihil umquam de illo dixerat (fortassè quia illi scripto fidem dare non poterat; erat enim enormis accusatio contra Patres Soc.tis Jesu, et aliquos Mandarinos immediaté assistentes Imperatori, quos vocant *de præsentiâ Imperatoris*). Allatum et acceptum scriptum Imperator ostendit illud Domino Pedrini coram Patribus nostris, interrogans an illud nosceret? Visum D.nus Pedrini agnovit, et fassus est esse suum. Tunc Imperator tradidit illud nostris Patribus præsentibus, ut illud viderent. Viderunt; cumque esset valdè longum et amplum, petierunt Patres, ut sibi liceret illud attentè legere, et unum ipsius exemplar describere; quod ipsis permisit ac tradidit. Quo attenté perlecto ac descripto; et judicantes, probabiliter easdem accusationes, infamias, et falsitates (et fortassè plures ac majores) etiam missas esse Romam, desierunt mirari, Summum Pontificem tam offensum esse Patribus missionariis Sinensibus Soc.tis Jesu: tantummodo mirati sunt, fidem dari tantis infamiis ac falsitatibus, dictis vel scriptis a tali homine, sine ulteriori examine. Sed meminimus nos esse Societatis Jesu, Ducis ac Magistri nostri dicentis: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur. Jois. cap.* 15, *v.* 20. Et: *beati estis, cum maledixerint vobis*, et *persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes, propter me, gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Matth. cap.* 5, *v.* 11. Et ejusdem capitis v. 44: *Diligite*

inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est.

Ut autem constet, qualis sit D.nus Pedrini, et quâ fide dignus sit, subjicio hic proprium ipsius de seipso testimonium, manu ipsius propriâ scriptum ac juramento firmatum, et datum Imperatori coram pluribus Patribus Societatis nostræ.

Testimonium Domini Theodorici Pedrini clerici.

Ego infrascriptus, vocatus cum omnibus Europæis, qui habitant Pekini, in conspectum Imperatoris die 12a et 13a Novembris currentis anni 1716, testor, Imperatorem ad me conversum, præcipiendo dixisse: *Te li ke* (Theodorice Pedrini) documenta circa vestræ Religionis negotia, quæ dedi P.ri Josepho Provana Romam deferenda, sunt verè mea verba, tu autem diverso modo scripsisti. Quod alter sic, alter aliter scribat, fieri nequit. Meum verbum non est nisi unum, quod numquam mutavi, et mutari non potest: nempè nisi procedatis circa Ritus nostri Imperii, ut Pater Matthæus Riccius, et cæteri a ducentis annis hùc usque processerunt, vestra Religio non potest permitti et practicari in Sinis, nec vos tolerari potestis in meo Imperio. Multoties tibi uni rememoravi, quomodo D.nus Cardinalis de Tournon, et D.nus Episcopus Cononensis rem vestræ Religionis destruxerint. Tu quare hujusmodi verba non misisti in Europam? Cur his contraria ad Pontificem scripsisti? in hoc erroneè scripsisti, et habes magnum peccatum. Si secundum leges Imperii

ulteriùs procederem, quid vobis fieret? perdidisti rem vestræ Religionis, occidisti omnes Europæos, non solum hodie viventes, sed etiam pridem defunctos. Hæc non sunt a Deo; Deus semper inducit ad bonum; diabolus, ut semper audivi, non est liber ad bonum, inducit semper ad malum; ejusmodi sunt a diabolo. Hæc decreta Pontificia certissimè sunt falsa. Quando Pater Provana redierit, ego determinabo. Ita de ejusdem Imperatoris mandato testor ac juro.

Pekini 14ª Novembris anni 1716.

THEODORUS PEDRINI,
Missionarius Apostolicus.

Ita nos præsentes audivisse testamur. Kilianus Stumpf, Soc.ᵗⁱˢ Jesu Visitator. — Joachimus Bonnet, Soc.ᵗⁱˢ Jesu. — Dominicus Parenin, Soc. Jesu 1). — Petrus Vincentius de Tartre, S. J. — Franciscus Cordoso, Soc. Jesu. — Josephus Suares, Societatis Jesu. — Joannes Franc. Foucquet, Soc. Jesu. — Petrus Jartoux, Societatis Jesu. — Matthæus Ripa, Clericus sæcul. Miss. Aplicus Sac. Cong. — Jacobus Brocard, Societatis Jesu.

Post scriptum; jussit Imperator me scribere nomine meo, quod si quid scripsi, quod non conveniret cum

1) P. Dominicus Parennin, Jesuit van de provincie Lyon, werd naar China gezonden in 1698. De Keizer achtte hem hoog, en nam hem steeds tot gezel in zijne reizen door Tartarije. Hij overleed den 27. September 1741. P. Parennin heeft eene oude Geschiedenis van China vertaald, en is medeopsteller van het werk: ***Brevis relatio** eorum quæ spectant ad declarationem Sinarum Imperatoris Kam-Hi circa cœli, Confucii et avorum cultum,* Pekini 1. vol.

ejus mente, erroneè scripserim, quia recenter appulsus in Sinas, non satis intelligebam linguam Sinicam, neque consuetudines, neque characteres, neque consului Dominum Ripa. Obsequens ergo ejus mandato, dico, quod si quid scripsi, quod non conveniret cum ejus mente, erroneè scripsi.

THEODORUS PEDRINI,
Missionarius Apostolicus.

Præsens Transumptum de verbo ad verbum concordat cum uno ex originalibus, mihi communicato, munito subscriptione propriâ dicti D.ni Pedrini, ac testimonio præfatorum Patrum, ac fratris Brocard. Ita testor Pekini 25 Novembris 1716 Joannes Paulus Gozani, Soctis Jesu, Rector collegii Pekinensis.

Omnia hic supra scripta (scilicet testimonium Domini Theodori Pedrini clerici: Ego infrascriptus, et sequentia) concordant de verbo ad verbum cum Transumpto R.di P. Joannis Pauli Gozani Soctis Jesu, Rectoris collegii Pekinensis, mihi communicato, et a me fideliter descripto.

PETRUS VAN HAMME,
Societatis Jesu.

Hæc sufficiant de D.no Pedrini, cujus negotium Imperator Pekinum reversus ex Tartariâ statim duobus diebus conclusit et absolvit eo modo quo suprà scripsi: sed si aliquis Tartarus, vel Sinensis habuisset vel millesimam partem culpæ D.ni Pedrini, et secundum leges Imperii debuisset judicari, mortem non evasisset. Sed tam clementer egit Imperator gentilis cum uno Europæo: et si for-

tior est, qui se, quam fortissima vincit mœnia: quid dicemus de virtutibus moralibus istius Imperatoris Gentilis? (simile exemplum statim addam de Patre Carolo a Castorano). Datâ hâc, et inter aulicos, et alios gentiles divulgatâ Imperatoris de D.[no] Pedrini sententiâ (in quâ dicit, illa esse a diabolo, etc.) quantùm admirentur Imperatoris clementiam, et quibus oculis jam aspiciant, et qualibus nominibus inter se appellent D.[num] Pedrini, facilè est cogitare. Ego quæ de D.[no] Pedrini nunc, vel aliàs, scripsi, non scripsi animo illum infamandi, aut ipsi nocendi, sed solummodo animo justè defendendi honorem Missionariorum Sinensium, et nostræ Societatis adeò proscissum in Europâ, et alibi. Interim Deum oro, ut illum, aliosque Societatis nostræ inimicos benedictionibus repleat et faciat sanctos.

Redeamus ad tragædiam R.[di] P.[is] a Castorano. Absolutâ causâ D.[ni] Pedrini Imperator statim voluit recognoscere totum examen supremi tribunalis juridicè factum circa negotium R.[di] P. Caroli a Castorano, quo audito, et recognito, dedit sententiam, quam hic adjungam de verbo ad verbum, prout R.[do] P. Castorano scripto tradita est, et servari debet in archivo palatii ad perpetuam rei memoriam.

Mandatum Regium Rev.[do] P.[ri] a Castorano a Præfectis yam Sin Tien, et U in Tien significatum et scripto traditum.

Nonæ Lunæ 30[a] die Kam-Hi 55[o] anno (13 Nov. 1716).

Accipiendo recepta per Tribunal *Xim him* Europæi *Kam ho cu* (Patris Caroli a Castorano) juridica responsa, de eâ re ad Imperatorem relatum est.

Mandatum Imperatoris fuit.

Kam ho cu (P. Carolus a Castorano) quod attulit Summi Pontificis Edictum, ait sibi a *Pam Ke Sien* (D.ⁿᵒ Cerru clerico) qui Cantone manet, nec diploma Regium accepit, datum fuisse.

Ego Imperator circa hæc negotia delegavi *ngai jo se* (Patrem Provana) qui nondum rediit. Hæcine est Summo Pontifici clandestinè edicta disseminandi ratio?

Hinc apparet ista procul dubio esse vilium hominum factiones *To lo* et *yen Tam* (Emin.ᵐⁱ de Tournon, et D.ⁿⁱ Maigrot) rem evertentium, mendacia dicentium, et stultè agentium sermones. Accipiatur illud edictum, restituatur illi *Kam ho cu* (P.ʳⁱ Carolo a Castorano) isque jubeatur illud Cantonem referre, et ineluctabiliter *Pam ke sien* (Domino Cerru) tradere.

Quod si Summi Pontificis edicta per alias Provincias dissiminata fuerint, quantocyus jubeatur *Pam ke sien* (D.ⁿᵘˢ Cerru) omnia omninò missa apud se recolligere, et in Europam ad Summum Pontificem relatum ire.

Nunc siquidem *Te li ke* (D.ⁿⁱ Theodori Pedrini clerici) crimen condonatum est, *Kam ho cu* (P.ʳ Carolus a Castorano) clarissimè in suis litteris nulla omissâ circumstantiâ scribere, quod propter edictum clandestinè disseminatum captus, in carcerem conjectus, vinculis onustus, et juridicè interrogatus fuerit. Atque hæc omnia unà cum illis edictis (clandestinè disseminatis) quam citissimè a *Pam ke sien* (Domino Cerru) in Europam ad Summum Pontificem reportari. Hoc mandatum reverenter observetur.

Re juxta mandatum hoc absolutâ, tu (Pater Carole a

Castorano) citò redi in Aulam responsum nobis redditurus: nosque id reverenter ad Imperatorem referemus.

Posteà Imperator jussit R.dum P.em a Castorano exui vinçulis, et e carcere liberari.

Mandatum Regium D.no Matthæo Ripa clerico per Mandarinos significatum propter D.num Cerru, qui e Sinis ejiciebatur. Anno Kam-Hi 55° 10a Lunæ 4a die (17 Nov. 1716) *chao cham* et *cham cham chu* postulantes mandatum Regium Imperatori dixerunt, *ma que hien* (D.num Matthæum Ripa clericum) flexis genibus humillimè rogare majestatem suam, ut per Summum beneficium jubeat *Pam ke sien* (D.num Cerru) Cantone remanere ad curandum de ipsius vestibus: et alia ejusmodi verba.

His omnibus ad Imperatorem relatis, Imperator hoc mandavit.

Pam ke sien (D.nus Cerru) non recepit diploma. Prætereà clandestinè disseminavit edictum Summi Pontificis: æquum esset illum remitti (in Europam): sed cum *ma que hien* (D.nus Ripa) pro illo enixè oret, significate *ma que hien* (D.no Ripa) me illi præcipere, ut severè impediat, ne *Pam ke sien* (D.nus Cerru) turbas excitet: sicque Cantone maneat, per me licet. Hoc mandatum diligenter observetur.

Dimisso itaque Cantonem P.e Carolo a Castorano cum mandato Imperiali de remittendis in Europam edictis Pontificiis, Imperator expectat responsum, a P.e Castorano Pekinum referendum: sed cum illa nullo modo remitti possint, benè videt R.a V.a, missionis ruinam pendere ex uno filo, ab uno, inquam, Imperatoris verbo; si enim Pater a Castorano, et D.nus Cerru Imperatorem offendere pergant, poterit Imperator (nisi Deus cor ejus dirigat, et

manum teneat) uno verbo omnes Missionarios Sinenses remittere in Europam, vel omnes detinere conclusos (sicut fecit tempore persecutionis *yam quam sien*) ne prædicent S.am legem, vel prohibeant christianis Ritus Sinicos, donec accipiat aliud responsum a Summo Pontifice; vel denique prohibere Christianam legem, utpote suis ritibus ac legibus contrariam. Deus dirigat illos duos Cantone, ne Imperatorem offendant ac Missionem destruant.

Hæc sufficiant pro hâc vice.

Nihil hic judico scribendum de Constitutione Aplicâ, et juramento a Missionariis præstando; quia cum Constitutio Romæ sit publicata, et in tot exemplaribus impressis per totum mundum disseminata, non dubito quin etiam in Belgio sint non pauca. Rogo R.am V.am ut exemplar aliquod attenté legat, et consideret, quam arduo juramento jam ligentur missionarii, quot scrupulis impleantur, quot periculis incidendi in excommunicationem reservatam exponantur, etc. Prætereà in illis decretis, ac Constitutione Aplicâ tot ritus ac Cæremoniæ prohibentur, ut Christiani deinceps sine violatione dictæ Constitutionis non possint graduari in litteris, vel dignitates, aut mandarinatus adire, vel in illis continuare: quia prohibentur etiam aliqui ritus, aut cæremoniæ, sine quibus illæ dignitates vel officia adiri, vel exerceri non possunt. Denique per illam Constitutionem clauditur porta cœli litteratis, mandarinis, ac plerisque gentilibus adultis: quia præter multas alias rationes (quas hic omitto) difficillimum erit persuadere alicui gentili adulto, quod ante baptismum recipiendum debeat destruere suas tabellas, progenitorum et defunctorum (quas ferè omnes Sinenses servant in suis

domibus, etc. pro memoriâ genealogiæ suæ, et defunctorum, et in signum reverentiæ, suis parentibus et progenitoribus debitæ, etc. et sic imposterum multo plures fient apostatæ a Fide, quam novi neophyti vel Christiani: et dato casu, quod Fides catholica remaneat in Sinis, soli aliqui pauperes, et rudes erunt christiani; illosque semper persequentur gentiles et ubique contemnent tamquam inobedientes, irreverentes erga suos parentes et progenitores defunctos, brutis animantibus ingratiores et inhumanos etc. Nos interim missionarii pro nunc (saltem ad tempus, donec Episcopi vel vicarii Aplici, etc. in suis respectivè diœcesibus Constitutionem publicent inter christianos, vel publicari jubeant pro suo officio, ac jure, vel Deus aliam viam aperiat) nos abstinemus ab administratione Sacramentorum, ne Imperatorem magis irritemus, et ruina missionis nimis certò prævisa, et secutura ex tali publicatione, nobis imputetur: nam practicando et observando Constitutionem absolutè, integræ et inviolabiliter, et faciendo eam observari ab omnibus curæ nostræ commissis, quantùm in nobis est, (sicut nobis præscribitur sub pœnâ excommunicationis reservatæ Summo Pontifici) debemus in confessione pœnitentes et adultos catechumenos ante baptismum cogere, ut destruant suas tabellas Progenitorum et defunctorum (quales habent in singulis ferè domibus) et quarum usum ipse Imperator aliquoties explicavit, et explicationem suam ad Pontificem mitti mandavit, nihilominùs in hac constitutione prohibetur Christianis illas retinere in suis domibus, etc. Ideòque si Missionarii cogamus Christianos et catechumenos destruere suas tabellas prædictas, statim Gentiles ejusdem familiæ, vel etiam alii

id scientes, vel intelligentes, accusabunt Christianos coram Mandarinis; Mandarini castigabunt Christianos, et monebunt Imperatorem; Imperator denique judicabit se contemni ab Europæis et Christianis, et Religionem Christianam extinguet in toto suo Imperio (sicut sæpius Europæis prædixit, et demùm iterùm D.[no] Pedrini, uti supra videre est) et hic erit effectus; ac talis finis prævisus, et ab Imperatore sæpius prædictus, est plus quam probabilis, et moraliter certus, nisi Deus illum miraculosé impediat: nam ipse Imperator in suis edictis sæpius explicité posuit, et edixit, verbum suum mutari non posse etc.

Hasce meas litteras poterit R.[a] V.[a] communicare Patribus, quibus communicandas esse judicaverit; omnes interim RR.[dos] PP.[es] mihi notos saluto, ac rogo, ut in SS.[mis] suis sacrificiis ac precibus me, et conservationem missionis Sinicæ Deo commendare dignentur.

Ex Imperio Sinensi 25[a] Januarii 1717.

R.[æ] V.[æ]

Servus in Christo,

Petrus van Hamme.

R.do in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO,
Societatis Jesu.
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Die 25 Januarii currentis anni 1717 scripsi R.æ V.æ multa circa litteras a R.do D.no Theodoro Pedrini clerico scriptas Summo Pontifici, et circa libellum accusationum sive calumniarum contra Soc.tem, sive nostros Patres, quem secretò obtulit Imperatori, et post annum integrum Imperator coram D.no Pedrini protulit, et Patribus ostendit (et probabile est, D.num Pedrini easdem accusationes, sive calumnias misisse Romam) et misi R.æ V.æ testimonium D.ni Pedrini, jussu Imperatoris propriâ manu scriptum, et juramento firmatum, et ad Summum Pontificem missum, subscripto testimonio multorum patrum præsentium, et jussu Imperatoris testantium rei veritatem, etc. Addidi etiam aliqua de adventu R. P.is Fr. Caroli a Castorano, qui est secretarius, et vicarius Generalis D.ni Episcopi Pekinensis, quando Pekinum venit etc.

Misi etiam exemplar Decreti Imperatoris, quod post expositionem Brevis Pontificii edidit, et impressum tribus linguis, (Tartaricâ, Sinicâ et Europæâ) in multis exemplaribus misit per omnes naves Europæas, quæ erant Cantone, ut divulgaretur per totum mundum etc.

Hic subjungo aliqua, quæ posteà subsecuta sunt, postquam R. P. Fr. Carolus a Castorano Pekini comprehensus fuit, ac deinde ab Imperatore Cantonem missus, ut omnia

exemplaria Constitutionis Pontificiæ (quæ ipse, et D.nus Cerru per Sinam sparserant) colligeret et Romam remitteret ad Summum Pontificem; quod Imperatoris mandatum Pekini accepit, et discessit Cantonem: unde Romam scripsit quæ voluit, et jam non ita pridem certo cognovimus, illum in sua relatione scripsisse, et 24a Januarii hujus anni Romam misisse deterrimas calumnias (ita ego intellexi ex R.do P.e Visitatore) et modo Pekini terribilis est controversia inter R.dum P.em Visitatorem et dictum patrem Carolum a Castorano, ut examinet aut fateatur se falsa scripsisse, vel saltem se vel audiendo, vel audita credendo deceptum fuisse: sed ille obfirmat animum (et dicit, sibi ab Episcopo, Congregatione, et Pontifice in commissis esse, omnia quæ contra nos audierit, deferre) dicitque nefas esse tentare, imo vel cogitare de tali examine etc. Alia particularia, quæ deteximus, hic nón scribo, sed Romam scripta sunt, ubi tamen magis creditur aliis quam Jesuitis. Sed Deus novit, quales et quam falsas informationes aliqui Romam scripserint, et imposterùm scripturi sint. Aliquas fraudes, et falsas informationes detexit etiam ipse Imperator mense Decembri anni 1714 in historiâ Pedrinicâ: imo 6 Decembris 1714, in uno mandato suo (quod servatur inter acta Palatii) addidit verba sequentia: „Vos Europæi semper contenditis, quis veró, quis falso. „Res magnas ducitis, ego verò nugas; nam dum rem „penitùs considero, nodus difficultatis in eo est: Societatis „Jesu homines a multis annis sunt in Sinis; nihil nun„quam contra mei imperii consuetudines egerunt, et ideò „pro honoratis viris habiti sunt; deinde venerant ex aliis „institutis Europæi, omnes ope Jesuitarum suffulti Legem

„prædicarunt; nunc verò tam diù omnium regnorum, „diversorum Ordinum homines id in votis habent, ut „deturbent Societatis Jesu viros, et eorum loco suos Or- „dines erigant" etc. An vero abyssaliter ruitura sit missio, an emersura e voragine, quâ hauriri cæpit, quis dicet? si humana consideramus, ruet; si divina emerget. Humana sunt: informationes factæ, et faciendæ ab aliquibus; non enim cessabunt tegere errores et dolos, et machinationes suas, etc. ob confusionem, quam sentiunt jam; quia videmus, illos audacissimis conatibus, et iniquis machinis rem aggressos; ausuros præsumimus plura, ut priora sepeliant, tractis simul in tumulum *Jesuitis*. Plura alia humana occurrunt, quæ tamen judico, hic melius supprimenda esse quam exprimenda etc.

Sub finem anni præteriti novam Constitutionem Pontificiam prohibentem Ritus Sinicos accepimus: quod scripsit R. A. P. noster de obedientiâ, complevimus: juramentum, in Constitutione præscriptum, permittimus. Ut impleamus, quod pertinet ad oves, juvari debemus ab Episcopis, etc. Nec ad R. A. P. Generalem pertinet præscribere circa oves; nec nos possumus prævertere Episcopos sive in operando circa gregem, sive præcipiendo operariis. Quod cum in aliis casibus verum sit, in hoc verissimum est, cum nobis post omnem receptionem Decretorum, omnem præstantiam juramenti, etc. maneat impossibile ministerium, dum secundum ampliationem novi præcepti omnes Ritus Sinici prohibiti sint (exceptis iis quos Episcopi vel Vicarii Aplici indicaverint merè politicos et licitos); nihil quod liceat indicatum a Pontifice, nihil indicatum ab Episcopis; nihil adhuc indicetur,

ne dicam jubeant, etiam postquam suppliciter rogati sunt Episcopi, ut doceant. Nihil dico de difficultate, aut impossibilitate, quæ contra promulgationem orta est ex parte Imperatoris: id enim certum est, quod R.mus P. Carolus a Castorano, Vicarius Generalis D.ni Episcopi Pekinensis acceptaverit mandatum Imperatoris de remittendis in urbem prohibitoriis Rituum, et actu personaliter eas detulerit Cantonem, curaturus, ut et illa exempla, quæ ipse cum D.no Episcopo acceperat a D.no Cerru, et quæ hic D.nus ad alios per Sinam miserat, recolligantur, et Romam mittantur; et hoc cum obligatione redeundi Pekinum, ac reddendi rationem de hujus mandati regii executione rite peractâ. His positis, aliqui missionarii sedent domi otiosi, donec Episcopi determinent de aliquibus ritibus an sint liciti, nec ne: nam Christiani continuò interrogant; et Summus Pontifex dedit commissionem Episcopis et Vicariis Apostolicis determinandi, ac dubia solvendi etc. Aliqui tamen missionarii adhuc administrant Sacramenta, prout in Domino judicaverint. Epus Pekinensis multis R.di P. Visitatoris quæstionibus tantum respondit: *scit R.a V.a, quod cæcus non judicet de coloribus*, et nihil aliud voluit respondere vel determinare circa ritus licitos vel illicitos, ac dubia, quæ proponunt Christiani: et Missionarii simplices non possunt Christianis respondere affirmativè vel negativè, quia determinatio committitur episcopis, vel Vicariis Apostolicis, et illi nolunt respondere. Ideò multi missionarii manent cum scrupulis, et non audent ministrare sacramenta etc.

Sub finem anni præcedentis aliquis Chiliarcha militum e provincia Cantoniensi scripsit Imperatori contra legem

Christianam; rogavitque ut non tantum illa prohiberetur sed etiam naves Europeæ non admitterentur etc. Imperator supplicationem Chiliarchæ misit ad aliquod tribunal Pekini examinandum, voluitque ut judices referrent suum judicium. Mandarini vel judices illius tribunalis dixerunt rem illam esse gravissimam, ac summi momenti, ideòque rogaverunt Imperatorem ut novem suprema tribunalia (quæ sunt Pekini) simul convenirent, et communem sententiam ferrent. Permisit Imperator. Post consultationem omnes illi judices conspirarunt in unam sententiam, quam communi suo nomine Imperatori obtulerunt. Præcipua autem puncta vel capita hujus sententiæ erant: 1mo, ut qui sunt in Regiâ Europæi, ibidem detineantur. 2°, qui sunt per Provincias, ejiciantur. 3°, destruantur ecclesiæ. 4°, prohibeatur Lex Christiana, ut Sinæ sub pœnâ rebellium ab eâ abstrahantur. Imperator hanc sententiam sibi oblatam rejecit. Judices fecerunt aliam non valdè dissimilem et etiam destructivam Legis Christianæ: sed Patres Pekinenses cum Mandarinis Imperatori assistentibus, etc, effecerunt ut hæc non ostenderetur Imperatori (tamquam offensiva etc.). Deinde fecerunt unam aliam, quam obtulerunt Imperatori; quam (utpote mitiorem, et ne displiceret tot præcipuis suis Mandarinis) paucis mutatis vel explicatis admisit, vel approbavit die 23^{a} Maij 1717. Quod cum R.^{dus} P. Visitator cognovisset ex aliquo occulto amico suo, qui ipsi tradidit exemplar illius sententiæ, quam Imperator approbaverat; postridiè (24^{a} Maij 1717) Patres ac Fratres Europæi Pekini habitantes convenerunt in villam regiam (*cham chun yen* dictam) cum uno libello supplici, lunâ præcedenti jam oblato suæ Majestati.

P.r Josephus Suares, P. Dominicus Parennin, et P.r Joannes Mouram ascenderunt cum dicto libello (reliquis infra expectantibus); et statim ac Imperator vidit, petiit quid esset? responderunt Patres: libellus est ille supplex, quem cum legisset nuper Majestas vestra, jussit ut servaretur usquequò tribunalia referrent V.æ Majestati de hoc negotio. Nunc audivimus, tribunalium sententiam esse rigidam, et prohiberi Legem Christianam. Imperator respondit: non est rigida sententia, nec prohibetur Lex Christiana; prohibetur prædicare Europæis, qui non habent diploma; prohibitio nihil ad eos qui habent. PP.es resp: sed nulla facta est distinctio clara. Imperator respondit: facta est; et legi diligentissimè. Quod si prætendatis, ut etiam, qui diploma non habent, permittantur, hoc fieri nequit. Patres resp: initio sententiæ citatum est Decretum anni 8i Cam Hi. Imperator respondit: verum est: hoc sibi vult, quod illi, qui non habent diploma, debeant prohiberi secundum illud mandatum. Patres resp: timemus, ne Mandarini in Provinciis sine discrimine tractent omnes: et non permittant etiam habentibus diploma, prædicare Legem. Imperator respondit: si hoc accidat, tunc qui habent diploma, extrahant; ostendant; illic apparebit facultas publicandi Legem. Publicare possunt, sed Sinarum erit audire, vel non. Qui non habent diploma, si velint huc venire, dabo. (Hoc subridens dixit Imperator, cum sciat, nunc stante in contrarium præcepto Apostolico, nullum audere petere diploma) quis inter vos auderet nunc prædicare? Pontifex ipse prohibet publicare Legem, non ego. Prætereà qui habent diploma, non etiam permittuntur, nisi pro interim; videbitur posteà, quid de

illis futurum sit. Patres resp: si vexentur qui habent diploma, recurremus ad V.am Maj.tem. Imperator respondit: monete, quid, et ubi evenerit. Patres responderunt: ferre non possumus verba, quibus tribunalia dicunt nos rebelles: numquid, V.a Maj.tas novit acta, et innocentiam nostram? Imp.r resp: de his verbis non curandum; sunt formulæ tribunalium. Patres resp: statim ac vulgabitur illud edictum a tribunalibus, trahentur Missionarii, et Christiani ad examina, fient turbæ, commotiones, etc. Imperator respondit: examina evitari non possunt, nec debent. Quando misi *Li pim chum* Cantonem, per illum mandavi Vice-Regi, ut examinaret, et congregaret in unum locum illos, qui non habent diploma: et nuper quando *Cum to yam lim* (Mandarinus, qui præest duabus provinciis) rediit Cantonem, dedi illi aliqua mandata, et expecto ejus responsa. Ille mihi dixit, se mirari *Chim Mao* (chiliarcham Cantoniensem) tam duriter accusasse; nam, inquit, vidi multos Europæos in aulâ et alibi; numquam vidi ab illis quidquam peractum fuisse mali, nec turbas excitatas.

Cum Patres ulterius urgere vellent, Mandarini et Camerarii adstantes impedierunt dicentes: quid vobis restat amplius, nisi gratias agere suæ Maj.ti, quæ dicit, non esse prohibitam vestram Legem, etc.? Tunc Patres videntes periculosum fore, si ulterius vellent urgere Imperatorem, tristes ad terram caput demiserunt.

Hùc usque fideliter descripsi colloquium Imperatoris illius diei.

Post aliquod tempus sententia tribunalium, ab Imperatore approbata, missa est per omnes provincias ad

Mandarinos. Quæ vero sententia obscurè et malitiosè composita esse videtur, varios fecit effectus in variis urbibus, pro varia Mandarinorum dispositione: nam optimi contenti fuerunt examinare in suâ civitate, an illic essent Europæi, qui non haberent diploma. Alii majores fecerunt difficultates. Aliqui affixis publicis edictis prohibuerunt Legem Christianam. Aliqui etiam comprehenderunt aliquos Christianos, et eos detinent in carcere. Aliqui exauctorarunt omnes milites Christianos, et prohibuerunt Christianis militare. Fuit unus qui patrem a suis satellitibus jussit ejici extra civitatem, et exhibitum Imperatoris diploma rejecit tamquam fictitium. Hæc et alia sunt valdè recentia, et quotidiè pejora fiunt, quæ quidem a Missionariis Pekinum scribuntur; sed Imperator adhuc venatur in Tartariâ, et hactenùs nescimus, quid in hoc negotio determinaturus sit. Probabile est, illum priùs expectaturum nova Europæa hujus anni, quæ quotidiè expectantur; nam hactenùs nullas litteras Europæas hic accepimus; tantum intelleximus his diebus duas naves Anglicanas pervenisse Macaum, nullam vero Lusitanicam, etc. Hæc scribo modo, ut hæc epistola navem Macaensem assequatur; si litteras a R.ª V.ª accipiam, illis statim respondebo. Anno præterito nullas a R.ª V.ª accepi; ultimas enim accepi 2 Nov. 1715; scribo tamen continuò R.æ V.æ; et ultimas meas misi 25 Januarii hujus anni.

Quia vero accusationes contra nos scriptæ a P. Carolo Castorano (et Romam missæ 24 Januarii hujus anni) ab adversariis nostris evulgari, vel imprimi, vel etiam in Belgio narrari possunt: antequam has finiam, judico expedire, ut adhuc aliqua addam, ut (casu quo R.ª V.ª

aliqua similia audiat, vel legat) sciat accusationum falsitatem, et habeat responsa apta ad justam defensionem honoris missionariorum, et famæ nostræ Societatis. Dico itaque, me ex R.^{do} P.^{e} Visitatore cognovisse, quod R. P. Carolus a Castorano in transumpto suæ relationis testatus sit, se in carcere per eunuchum, tunc capitis damnatum, et paulò post educendum ad supplicium, tam horrenda de nobis cognovisse, ut ea nemini, nisi soli Pontifici, liceat revelare. Ut fidem inveniret, dicit eunuchum fuisse divitem, honoratum, assistentem coram Imperatore tunc, quando Pekini fuit D.^{nus} Patriarcha; et ideò omnia scivisse. At eunuchus præter opinionem Patris Caroli hodie vivit: testatus, se numquam fuisse assistentem coram Imperatore, et fuisse braxatorem..... calidorum poculentorum: numquam scivisse de rebus Europæorum: numquam de istis locutum Patri Carolo. Provocat insuper, ut Pater scripto asserat, quæ se audivisse jactat. Idem Pater Carolus cum artificio nobis in suâ relatione dat omnem culpam suæ incarcerationis.

Verbo hic addit, Imperatorem sibi determinasse carcerem honoratum; nos autem procurasse, ut ex honorato duceretur in *Him pu*, et cum fæce reorum jungeretur. Nos scripto et verbo ab eo petimus, ut quoniam nos detulit ut speculator (dicit enim, sibi ab Episcopo, Congregatione et Pontifice in commissis esse, omnia quæ contra nos audierit, deferre) ita fungatur officio Vicarii Generalis, et inquirat in factorum veritatem; aut fateatur, se vel audiendo, vel audita credendo deceptum fuisse.

Ad hæc ille obfirmat animum, dicens nefas esse tentare, imò vel cogitare de tali examine etc. Videt R.^{a} V.$_{a}$,

quanta nobis in Sinis patientia sit necessaria? Quænam vero soli Pontifici revelanda scripserit, nescimus; et sic nos purgare, vel defendere non possumus. Finio, salutans Patres, ac Fratres mihi notos: omnes enixé rogans ut in SS.^{mis} suis sacrificiis, et orationibus me, et miseram missionem Sinicam, ultimæ ruinæ propinquam, dignetur Deo commendare. Ex imperio Sinensi 11 Octobris 1717.

R.^{æ} V.^{æ}

Servus in Christo,
PETRUS VAN HAMME.

Imagines *Judicii*, etc. quas R.^{a} V.^{a} mihi scripsit se misisse Romam, ut inde mittantur per Lusitaniam in Sinas, nondum accepi.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO, *Societatis Jesu.*
in ejus absentia,
Reverendis Patribus Hagiographis
eiusdem Societatis Jesu.
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Accepi litteras R.^{æ} V.^{æ} 11^{a} Augusti 1718 scriptas 4 Decembris 1713, navi Lusitanicâ allatas. Posteà 7^{a} Octobris hujus anni 1718, accepi litteras R.^{æ} V.^{æ} scriptas 10^{a} Decembris 1716, allatas aliâ navi Lusitanicâ, simul cum synopsi de *Actis Sanctorum*, addita in 6° tomo Julii,

et cum elogio R. P. Danielis Papebrochii impresso 1), de quibus omnibus humillimas gratias ago. De imaginibus *universalis Judicii*, et *lapsûs Angelorum* ad me missis nihil adhuc scio, adeòque videntur mihi numquam afferendæ. Cum jam me præpararem ad respondendum hodie R.[æ] V.[æ], venit ad me Christianus dicens, se ire Cantonem cum aliquo Mandarino, et statim debere discedere: quo audito statim sigillavi inclusas, et hæc pauca volante calamo scribo R.[æ] V.[æ], ut Christianus ille Cantonem ferat spe adhuc assequendi navem Ostendanam, quæ mense Januario Ostendâ discessit, et mense Julio Macaum pervenit, celeritate et felicitate inauditâ. In illâ venerunt duo Patres nostræ Provinciæ Flandro-Belgicæ, qui in eodem redibunt mense Novembri vel Decembri, uti uterque mihi scripsit, et quorum litteras cum litteris ultimis R.[æ] V.[æ], Cantone missas mense Julio, a triduo accepi. Sed cum tam procul ab illis distem, nec inveniam fidelem latorem, nihil præter litteras hâc occasione mittere possum R.[æ] V.[æ] aut R.[do] P.[ri] Philippo Bonanni pro Musæo Kircheriano 2). Cum jam tam celeriter cogar scribere, pro-

---

1) P. van Hamme wil spreken van het werk tot titel voerende: *Historia de vita, operibus ac virtutibus R. P. Danielis Papebrochii, Hagiographi S. J.* auct. Joa. Pienio, ejusdem Soc. J. Zie over P. Papebrochius hiervoren bl. 43.

2) Het *Museum Kircherianum*, zoo genaamd tot verheerlijking van zijn stichter, P. Athanasius Kircher, van de Societeit van Jesus, behoort aan het *Collegium Romanum*, dat bezijden de kerk van den H. Ignatius, te Rome, gebouwd is. Dit museum is een der belangrijkste kunstkabinetten van Europa. Georgius de Sepi heeft in 1678, te Rome, eene naamlijst in fol. van de onderscheidene merkwaardige voorwerpen die er in zijn, in het licht

mitto R.ª V.ª, me intra biduum alias litteras scripturum esse R.ª V.ª de præsenti statu missionis Sinicæ, et aliis, easque missurum vià Nankinensi per cursorem Cantonem, ut navi Ostendanâ, vel quâcumque aliâ in Europam mittantur.

1mo igitur celeriter moneo R.^{am} V.^{am} anno præterito venisse Macaum 1^{am} navem Ostendanam cum vexillo Imperiali, et capitaneum istius navis alicui Patri Polono Macai secretò dixisse, quod Imperator Carolus 6. singulis annis missurus sit naves in Sinas, et quidem semper cum aliquo Patre Societatis nostræ. Hanc rem anno præterito mihi secretò communicavit, et ecce hoc anno venit 2ª navis Ostendanâ cum duobus Patribus Belgis P.^{e} Joanne Membrede, et P.^{e} Hermanno Van den Clooster, quos

---

gegeven. P. Philippus Bonanni (zie hierveren bl. 44), die het museum werkelijk vermeerderde, heeft hiervan te Rome in 1709 eene beschrijving in fol. laten uitgaan. P. Contucci heeft insgelijks over dit kabinet twee boekdeelen in fol. geschreven, welke te Rome in 1763—1765 zijn gedrukt geworden. Joa. Ant. Battara heeft te Rome in 1773—1782 eene nieuwe beschrijving in fol. van het museum in 't licht gegeven, handelende over de natuurkundige voorwerpen die er in zijn. Zie *Bibliothèque des écrivains de la Comp. de Jésus*, 1re *série*, *art.* Kircher.

Het laatste werk dat over dit museum in 't licht werd gegeven, en 't welk ik in 1840 te Milaan aangekocht heb, is: *Musei Kircheriani Inscriptiones ethnicae et Christianae in sacras, historicas, honorarias, et funebres distributae commentariis subjectis.* Q. I. M. D. G. C, Mediolani ex Typographia Poliana MDCCCXXXVII. Dit werkje 130 bladzijden beslaande en hoogstbelangrijk, wordt toegeschreven aan Brunati, Priester. De romeinsche letteren Q. I. M &c. worden verklaard door: *Quæ in majorem Dei gloriam consecrantur.* Zie gemelde *Bibliothèque*. P. Athanasius Kircher is een der geleerdste en werkzaamste Priesters

spero fore latores hujus epistolæ, siquidem tempestivè pervenerit Cantonem. Idem Pater Polonus mihi jam secreto scribit, anno proximo in Sinam venturas esse aliquas naves Imperiales; etc. Si singulis annis veniant naves Ostendanæ, erit nobis commodum pro litteris nostris; sed ob nimiam distantiam meam a portu Cantoniensi, vel Macaensi, non semper potero eodem anno per eamdem navem respondere ad istas litteras. R.ª V.ª annis singulis poterit intelligere ex nostris Patribus Brugensibus, an aliqua navis in Sinas itura sit, necne. Ut autem R.ª V.ª maturè suas litteras præparet, et Brugas mittat, moneo naves Ostendanas debere mense Januario discedere Ostendâ, si velint habere navigationem felicem.

---

der Societeit van Jesus geweest, hoewel hem naderhand geene tegenstrevers ontbroken hebben. 't Zal nog lang aanloopen dat er onder de schrijvers, vijanden van de Societeit van Jesus, zoo vele geleerden zullen gevonden worden als er de Societeit sedert hare opkomst tot heden toe opgeleverd heeft. En, wondere zaak! die zelfde schrijvers, vijanden van de Jesuiten, zijn intusschen niet beschaamd van uit de werken der geleerde Jesuiten de kern en de kruim te rooven, en er zich mede te verrijken.

P. Kircher werd geboren den 2. Mei 1602, te Geysen, een dorp bij Fulda; hij trad in het noviciaat der Societeit te Mentz, in 1618, en overleed te Rome in 1680. Men verhaalt van hem dat hij te Napels zijnde, het binnenste van den Vesuvius wilde zien en kennen, en dat hij zich te dien einde door eene opening liet nederdalen, met een koord vastgehouden door een gespierden man, tot dat hij zijne weetgierigheid voldaan had. F. X. De Feller, *Dict. hist. art.* Kircher. Ik herinner mij zeer wel ergens gelezen en er nota van genomen te hebben, dat Kircher opgetrokken zijnde, zoo bedwelmd was dat hij over zijne weet- en leergierigheid niets zeggen noch uitleggen kon. In dit geval zou men met de H. Schrift zeggen: *Sic qui scrutator est Majestatis, opprimetur a gloriâ.* Prov. XXV, v. 27.

Breviter hic dico, Imperatorem rogari et instigari continuò a Mandarinis gentilibus, ut prohibeat legem Christianam; sed ipsum adhùc concedere inducias, donec veniant responsa Romana, prout intra biduum fusius scribam, adeòque perditio aut conservatio missionis est in manu solius Summi Pontificis. Variæ hoc anno fuerunt persecutiones; sed supplicantibus Patribus nostris, Imperator jam misit novum decretum, publicandum in omnibus civitatibus Imperii, quo dicit, se nondum prohibere Legem Christianam, sed post aliquot annos determinaturum esse, quid agendum sit (id est, acceptis responsis Romanis). Gratias ago R.ª V.ª pro datâ notitiâ circa librum R. P. Richardi Arsdekin. Rogo etiam R.am V.am ut mihi deinceps scribat quœ contingent circa canonizationes et beatificationes Sanctorum, et missas, et officia nova etc.

Hoc anno nova Mexicana non accepi a Patribus mihi notis: sed Pater Polonus Macao mihi scribit aliqua nova, quæ attulerunt duæ naves Manilanæ, quæ Macaum pervenerunt. Inter alia mihi scribit verba sequentia: *in totâ novâ Hispaniâ* (id est regno Mexicano) *et Brasiliâ fuit ingens tempestas, et terræ motus; multæ insulæ submersæ, urbes eversæ, fluvii siccati, montes dispersi.* Sunt verba dicti Patris.

De mirabilibus terræ motibus, qui fuerunt hoc anno in Sinis in Provinciâ Xen si, scribam crastinâ die in aliâ epistolâ, quia christianus discedens Cantonem, urget et hic expectat meam Epistolam. Volo ergo, mi Pater amantissime; cras plura scribam. Rogo autem, ut R.ª V.ª salutet RR. Patres mihi notos, P. Fran.cum Baertium, P. Fran.cum Van Callenberghe, P.em Fran.cum Van Hyer (quem

intelligo ex Hollandiâ Antverpiam venisse, et a quo litteras accipere desidero) P.^{m} Ignatium Van Woestyne, et alios, quorum omnium SS.^{mis} sacrificiis humillimè me commendo.

Addo hic exemplar simillimum illi, quod hodie authenticum accepi ex provinciâ *Xan tum* a Patre Franciscano missionario in metropoli illius provinciæ *Ci nan fu*, qui scribit, hoc anno 1718, die 8 Sept. festo Nativitatis B. V. Mariæ noctu in cœlo apparuisse crucem albam seu lucidam tempore unius quadrantis horæ, vel amplius, et propriâ manu subscribit, se testari, illam crucem a se, et a socio suo etiam Patre Franciscano, et a famulis domesticis, et ferè ab omnibus civitatis incolis visam fuisse ad illum modum, quem describit in uno folio chartæ ad me misso, cujus descriptionem jussi ad imitationem delineari, et hic mitto R.^{æ} V.^{æ}. Quid illud portentum præsagiat, nemo scit.

Ex Imperio Sinensi 10 Octobris 1718.

R.^{æ} V.^{æ}

Servus in Christo,

Petrus van Hamme.

Reverendo in Christo Patri,
P. CONRADO JANNINGO *Societatis Jesu,*
in ejus absentiâ,
Reverendis Patribus Hagiographis, ejusdem
Societatis Jesu.

Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Ultimas R.ᵃ V.ᵃ litteras accepi 7ᵃ Octobris 1718, scriptas 10ᵃ Decembris 1716, cum elogio R.di P. Papebrochii impresso: posteriores non accepi, neque imagines *Judicii* etc. hactenùs accepi. Quia jam aliquibus annis naves Ostendanæ in Sinas venerant, anno præterito 1719, tempestive Cantonem misi unam cistam ligneam cum foliis cha, picturis, et aliis rebus Sinicis partim pro R.ª V.ª, partim pro R.do P.e Bonanni, partim pro meâ sorore; misi autem ad Patrem Philippum Cazier, Belgam Meninensem Provinciæ Gallo-Belgicæ Cantone habitantem, ut illam cistam mittat ad R.am V.am navi aliquâ Ostendanâ, nulla verò aliâ. Jam ab 18 diebus accepi litteras ab eodem patre scriptas 23ª Augusti (quo tempore meam cistam nondum acceperat) in quibus mihi scribit verba sequentia: hùc appulerunt tres naves Flandricæ Ostendâ egressæ, sed nullus in eis existit e Societate nostrâ missionarius navalis. (Ego aliunde intellexi, posteà adhùc advenisse 4am Ostendanam, adeòque non dubito, quin unâ ex illis navibus mea cista mittenda sit, et illi cistæ imposui etiam fascicularum..... die 2 Augusti 1719). Idem Pater mihi scribit verba sequentia: Infortunium accidit maximum

domui Professæ nostræ Societatis Antverpiæ. Fulgur cecidit supra templum illud tam famosum, et intra duas horas combustum est, nihilque eorum tanti pretii, quæ in isto templo domus professæ servabantur, potuit ab incendio liberari. Hoc incendium accidit 12 die mensis Julii anni 1718 *). Hactenùs sunt verba Patris Cazier. Insuper mihi scribit verba sequentia: Summus Pontifex et Cardinales aliqui non fuerunt contenti modo agendi

---

*) De brand waarvan de Missionarissen in China de droeve maar vernamen, had plaats te Antwerpen, den 18. Julij 1718. Bij een geweldig onweder sloeg de bliksem in de Jesuiten-kerk, stak het dak aan brand, en in weinige oogenblikken woedden de vlammen over deszelfs oppervlakte. Het vuur was niet te blusschen. De toren alleen stond te midden der vlammen geëerbiedigd. De nederstortende balken, kepers en ribben deelden het vuur mede aan het gebint; al wat in de kerkbeuk op de boven- en beneden-gaanderijen was, werd vernietigd. Het hooge koor en de twee zijkapellen, met steen overwelfd, werden behouden, waardoor ook vier kunststukken van P. P. Rubens gered werden; doch al de zolderstukken, door denzelfden meester vervaardigd, waren vernield. De voorgevel van de kerk was niet beschadigd. Bij de herbouwing der kerk zijn de pilaren, de muren, de kornissen en bogen niet meer in marmer, maar in witten steen opgetrokken. Dan, om de naakte muren op de boven- en beneden-gaanderijen te bedekken, zijn dezelve met schotwerk, afgewisseld door biechtstoelen, bekleed, zoo als zij thans nog zijn. De aldus herstelde kerk der Jesuiten is den 6. November 1719 heropend en ingewijd.

Zie over dezen brand *Chronyke van Antwerpen* door Rouveroy, bl. 252 en 259. — *Klaegende dicht over het onverwacht en schrickelyck verbranden van den overschoonen en vermaerden tempel Godts van het Huys der Professien van de Societeyt Jesu, binnen Antwerpen den* 18 *Juli* Door t'snel bLIXeM-VIer gesChIet. t'Antwerpen by J. P. Robyns, in 4°. Zie ook *Geschiedenis van Antwerpen*, door H. Mertens en Torfs. 6e D. bl. 128 en volg.

aliquorum missionariorum, qui sponte sua suspensi negarunt administrationem Sacramentorum. Romæ objicitur nobis, quod Propagandistæ administrent, quare, aiunt, et Jesuitæ non administrant? longum foret referre plura, quæ legi hâc super re. Oblata sunt Summo Pontifici media servandæ missionis. Faxit Deus, ut omnia prosperè succedant! Ita mihi scribit Pater Cazier. Verum quidem est aliquos Patres Societatis Jesu non fuisse ausos administrare Sacramenta; sed habuerunt rationes suas: alii vero administrarunt cautè et prudenter, prout potuerunt: sed Imperator Cam Hi dicit, omnes, qui Ritus Sinicos prohibuerint, e Sinis esse dimittendos etc. Hæc non dicunt nostri adversarii. Non a multo tempore Imperator uni ex nostris Patribus idem iterùm dixit disertis verbis. Post dimissam cistam meam 2ª Augusti, iterùm scripsi R.ªª V.ªª 14ª Octobris 1719: hanc vero epistolam meam mittam viâ Manilanâ et Mexicanâ.

Ante unum mensem accepi litteras a P.ª Franc.ª Noel Insulis scriptas 23 Febr. anni 1717, mitto hic responsorias: si Pater Noel in Sinas redierit, vel in Europâ obierit, poterit R.ª V.ª illas comburere. Macao scripsit mihi aliquis Pater Polonus Joannes Dominicus Bonkoski quædam de Mexico, quæ ego credere non possum: scribit enim mihi verba sequentia: In totâ novâ Hispaniâ et Brasiliâ ingens tempestas, et terræ motus. Multæ insulæ submersæ, urbes eversæ, fluvii siccati, montes dispersi. Hæc sunt verba Patris. In aliâ epistolâ posteriore mihi scribit idem Pater Macao verba sequentia die 17 Septembris 1719: Hollandi narrant, quod totum Mexicum est jam mari haustum. Ego his fidem non adhibeo: fortasse

16

tamen fuerit aliquis magnus terræ motus, quod possibile est: et ante unum annum scripsi R.æ V.æ de multis terræ motibus horrendis, qui hìc in Sinis in Provinciâ *Xen Si* multas urbes destruxerunt, montes disperserunt, domos, homines et animalia sine numero occiderunt et sepelierunt; prout tunc fideliter descripta ex gazettis Pekini impressis transmisi ad R.am V.am. De Mexico mari hausto judico esse fabulam, cum scateat montibus, etc. Nova Pekinensia, aut Sinica hoc anno sunt paucissima. Imperator Cam Hi (cujus cor in manu Dei est) licet gentilis sit, tantâ utitur patientiâ, ut a quocumque principe Christiano similis sperari non posset. Usque in hodiernum diem expectat responsa Romana Summi Pontificis circa Ritus Sinicos, et jam a pluribus annis Pekino Cantonem misit aliquem Tartarum singulis annis, qui tempore adventûs navium Europæarum Cantone et Macai inquireret nova Europæa de responsis Summi Pontificis circa Ritus Sinicos, et de adventu Patris Provana, quem ipse Imperator a tot annis ad Summum Pontificem misit. Hoc anno jam elapso iterum frustrâ Cantonem missus fuit unus Tartarus; qui tamen secum duxit Macao Pekinum unum Patrem mathematicum (qui vocatur P. Philippus Jacobus Simonelli) Italum, qui recenter ex Europâ advenerat cum alio socio P. Antonio Trigona, qui Macai obiit. Ante aliquot menses ex Galliâ advenerant Cantonem duo fratres coadjutores Societatis nostræ, unus chirurgus, et alter pictor encaustorum 1), quos ambos Imperator etiam Pekinum evocavit, quò jam pervenerunt.

1) Encaustum pingere (met brandverf schilderen, brandverwen.) Plinius gewaagt van deze manier of kunst van schilderen. « Ceris

Imperator quoad S.^am Legem adhùc dissimulat, donec veniant Responsa Romana, quæ tanto tempore expectat; quæ si illi displiceant, actum videtur de missione Sinica; nam iterùm non ita pridem alicui Patri nostro disertis verbis dixit, omnes ex Sinis dimittendas esse, qui Ritus Sinicos prohibuerint: ideòque Patres missionarii debent valdè cautè et prudenter procedere. Pluribus hâc vice supersedeo, sed rogo R.^am V.^am, ut Patres mihi notos, Patrem Callenberghe, P. Franc.^um Van Hijer, P. Ignatium Van de Woestijne, aliosque mihi notos meo nomine salutare, meque in SS.^mis suis sacrificiis Deo commendare dignetur. Ex Imperio Sinensi 16 Januarij 1720.

R.æ V.æ

Servus in Christo,
PETRUS VAN HAMME.

Post scriptum. Hodie accipio litteras R.^di P. V. Provincialis, mihi scriptas 20^a Decembris 1719, in quibus dicit: jam accepi litteras Româ missas mense Januario hujus anni 1719, ad Patrem Dentrecolles 1) (Superiorem

»pingere, ac picturam *inurere* qui primus excogitaverit, non »constat. Quidam Aristidis inventum putant, posteà consummatum »a Praxitele. Sed aliquando vetustiores *encausticæ picturæ* exsti»tere, ut Polygnoti, et Nicanoris, et Arcesilai Pariorum. Lysippus »quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit *enékausen*, quod profecto »non fecisset, nisi *encausticâ* inventâ. » *C. Plin. secund. Hist. mundi lib. XXXV. par.* 39. Parisiis, 1845, vol. 8. p. 183.

1) Franciscus Xaverius Dentrecolles, van de Societeit van Jesus, geboren te Lyon in 1664, werd Missionaris in China met P. Parennin (zie hiervoren bl. 183), en bleef er even zoo vele jaren als hij, en stierf aldaar den 2. Julij 1741, in den ouderdom van 77 jaren. Hij was om zijne regtschapene inborst en zijne zachtaardigheid bij de chinesche geletterden en het volk geacht

Patrum Gallorum) ex quibus constat, omnia esse falsa, quæ in præteritis litteris poterant causare aliquam lætitiam circa has missiones. Scribit Pater Noël (gallus) dicitque, quod in materiâ controversiarum, seu Rituum Sinensium nihil sperandum sit, quia Summus Pontifex nihil defert; manetque firmus, ut servetur Constitutio: fortasse illud est, quia sibi persuadet, vera esse, quæ dicta sunt, quod non sit periculum perdendi missiones jubendo illam servari: et tunc tantum poterit credere, quando videbit vel audiet quod Patres Societatis ex missionibus dimittantur propter illam causam. Insuper scribit mihi R.dus P. V. Provincialis, Romæ dici, venturum esse Legatum; sed illum nondum esse nominatum: denique Summum Pontificem congregasse multos missionarios de Propagandâ Fide, et inter illos varios musicos, ut veniant in Sinas.

Versio Mandati Imperatoris ad R.dum D.num Theodorum Pedrini.

Anno Cam Hi 59, Lunæ primæ die 1a Eunuchus e præsentia Imperatoris nomine Chin fu mandatum hoc imperatorium (Mandarinis palatii) publicavit.

Hodierna dies est prima dies anni novi: Te Ke Li (Dominus Theodorus Pedrini) non venit ad persolvendum Imperatori solemnem debitæ reverentiæ ritum: is omninò odio dignus est: vos qui curatis res Europæorum, hominem ejusmodi, contemptorem rituum, statim debuissetis

en bemind. Hij heeft vele chinesche werken in het licht gegeven tot verdediging der R. K. godsdienst. Van hem bestaan belangrijke stukken in de verzameling: *Lettres édifiantes et curieuses*, en in eene *Geschiedenis van China* door P. Du Halde. F. X. De Feller, *Dict. hist.* art. *Dentrecolles*.

increpare, rubore suffundere et ad officium revocare. Mittite qui hunc Te Li Ke (D.num Theodorum Pedrini) advocent: si quid causetur et hæreat, continuo catenis vinciatur et adducatur. Mandatum hoc reverenter observate.

Illâ ipsâ die Te Li Ke vinctis manibus adductus est. Die 2da Chin fu eunuchus e præsentia Imperatoris hoc edictum (omnibus Europæis, et frequentibus Aulicis) publicavit: Te Li Ke (D.nus Theodorus Pedrini) non habet nostrarum legum rationem: illas temerariè, stultè, velut exlex, infringit: omninò est odio dignus: ideò ego non obstante novi anni festivitate, jussi ut captus adduceretur: ex hoc agendi modo facilè conjicere est, illum his postremis annis, sicut priùs, falsa nuntia (in Europam) scripsisse. Ego Europæos semper benignè habui, ut nostra in exteros eximia benignitas ac benevolentia omnibus innotesceret: sed nunc Te Li Ke pro libitu suo, falsò, præpostere litteras ac nuntia mittit, adeò ut vestras Europæorum res pessumdet. Exteri hoc ignorantes falsò existimant Te Li Ke pollere honore et gratiâ; jam verò ejus honor et gratia ubinam sunt? Vos Europæi omnes aurem et fidem præbetis iis, qui vestram Religionem amplexi sunt pro vobis scribunt, et cum sint vilissimæ conditionis homines, verum simul cum falso (circa Ritus) confundunt, indeque nascuntur discordiæ: si quid tale imposterum foràs eruperit, ejusmodi homines grave supplicium difficilè effugient: Prætereà a Riccij temporibus, seu a ducentis et amplius annis Europæi Sinicum Imperium ingressi sunt, nec umquam contigit, ut quis ex iis raperetur capite plectendus, ideò vos ignoratis leges Imperii esse quam severissimas: si sint, qui illas temerè, stultèque violave-

rint, et jam num vigent illæ leges, non parcetur exempli causâ, To Lo (Emin.mus Cardin. de Tournon) in Sinas venit, multitudinis animos perturbavit acriter contendens illud verum, hoc verò falsum (circa Ritus) debuisset is statim occidi; at quia fungebatur Summi Pontificis legatione, ideò ego brevitate et clementia erga illum usus sum: Tu verò Te Li Ke (Theodore Pedrini) ultro et sponte tuâ te nobis dedisti, nec cum legato comparari potes: quod si adhùc nostrorum Rituum contemptor leges violaveris, certo morte plecteris: a te consuetudo (sic in Europæos animadvertendi) initium ducet, et Sinensium legum severitas innotescet.

Mandatum hoc reverenter observetur.

Primæ lunæ die 3a Mandarini chao cham, Vam Tao hoa, cham cham chu, Li que pim, y tu li, superius scriptum eunucho Chin fu e præsentia Imperatoris tradiderunt, ut Imperatori recognoscendum offerret.

Die 4a idem Chim fu e præsentiâ Imperatoris libellum referens, et iisdem Mandarinis restituens Mandatum hoc publicavit.

Hæc verissima sunt, ne unus quidem caracter mutari potest. Tradatur (superius scriptum) Su lin (Patri Josepho Suares et aliis).

Mandatum hoc reverenter observetur.

Concordat cum Sinico textu ab Imperatore reviso et approbato.

Pekini 23 Feb. 1720.

P. Nicolaus Gianpriamus S. J.
Notarius Apostolicus.

Hoc exemplar fideliter descripsi.

Petrus van Hamme, S. J.

Versio Mandati Imperatoris ad R.dum P.em Joannem Laureati S. J. Visitatorem.

Anno Cam Hi 58° decimæ lunæ die 22ª Europæis *Li que ugan* (P. Joannes Laureati) qui domicilium habet in una ecclesia Fokiensi, venit in aulam, et in conspectum Imperatoris admissus est; cui sua majestas proprio ore hoc mandatum dedit: Tu *Li que ugan*, cæterique omnes Europæi sciatis, quod circa vestra Europæorum negotia, mea priora et posteriora mandata in nulla re differant: quæ superioribus annis missa sunt, simul et manifestum meum rubris characteribus impressum, simul et verba quæ coram dixi præsenti To Lo (Emin.mo Cardin. de Tournon) omnia non faciunt nisi unum idemque mandatum meum. Inter vos autem, qui venistis in Sinas, non una omnium eademque species: alii bonis moribus excellunt, et mecum concordant; alii rudes et agrestes seu viles animæ se gerunt. Tu *Li que ugan* conformiter ad tuum officium novi Superioris, si qua deinceps ex Europâ nuntia venerint, ea oportet priùs ad meum auditum referas: cave ne quidquam eorum celes aut dissimules: quod si inter vos Europæos iterum impune sit, sicut anteà fuit, ut quilibet exeat ultra id, quod in Sinis videt oculis suis, et tumultuariò alia quælibet renuntiet Europæ, næ ex sectâ perturbatorum imperii estis mei; et remanendo in Sinis nulli omninò usui esse potestis: igitur excipiam tantùm eos, qui peritiam et talentum habent in artibus, quos ad meos usus reservabo; cæteros omnes Europæos certé amandabo ut redeant unde venerunt: absolutè non possunt, ne pro interim quidem, hic relinqui etc.

Concordat cum Sinico textu reviso et correcto a Sinarum Imperatore.

Ita testor Pekini 23 Febr. 1720.

P. Nicolaus Giampriano S. J.
Notarius Apostolicus.

Hoc exemplar fideliter descripsi.

Petrus van Hamme, S. J.

Reverendo in Christo Patri,
P. Conrado Janningo, *Societatis Jesu.*
in ejus absentia,
Reverendis Patribus Hagiographis
eiusdem Societatis Jesu.
Antverpiæ.

Reverende in Christo Pater,
P. C.

Cum annis singulis litteræ Europeæ tam serò ad manus meas perveniant, ut vix aut ne vix quidem, eodem anno respondere queam, has meas litteras maturiùs scribo, et Cantonem præmitto, et si quas a R.ª V.ª accepero, statim iterùm respondebo. Anno præterito varias scripsi R.ᵉ V.ᵉ, et navi aliquâ Ostendanâ misi cistam ligneam ad R.ᵃᵐ V.ᵃᵐ cum variis rebus. Intellexi illam commendatam fuisse alicui Patri Franciscano, qui eâdem navi in Sinas venerat, et eâdem redibat in Europam tamquam missionarius navalis. Posteà hoc anno adhùc scripsi R.ᵉ V.ᵉ viâ Manilanâ. Jam intellexi, Patrem Josephum Pro-

vana in navi obiisse, postquam transierat promontorium Bonæ Spei, et ejus navem in Bataviâ hibernasse, nunc vero pervenisse Cantonem, et corpus Patris Provana balsamo conditum allatum esse, ne Imperator Cam Hi putet, nos illum decipere dicendo esse mortuum. Aliqui Judicant, melius esse pro missione Sinicâ, quod mortuus allatus sit, quam vivus; verosimillimum enim est, quod Imperator graviter iratus fuisset, si Pater Provana comparuisset sine aliquo Summi Pontificis responso, tradito in scripto vel verbo. Imperator modo venatur in Tartariâ, et nova de morte Patris Provana ad ipsum missa sunt: quid autem dicturus vel facturus sit, nescimus. Nondum scio, alias naves Europæas Cantonem pervenisse. R. P. Kilianus Stumpf obiit 2 Julii anni 1720. Imperator statuit ejus successorem in Præfecturâ Mathematicâ P.^m Ignatium Kegler, Batavum, qui a tribus annis Pekinum venit. Bellum inter Tartarum illum Regulum, et Imperatorem Cam Hi adhuc durat, et a duobus mensibus hinc iterum submissi sunt milites auxiliares. Die 11 Julii Pekini fuit terræ motus parvus circa meridiem, sed die sequenti (12 Julii) fuit maximus per Provinciam Pekinensem et extra murum. Pekini majora ædificia non parùm damni passa sunt, et multa corruerunt. Templum nostrum Pekinense fecit aliquas rimas, et alia passum est. In unâ civitate Provinciæ Pekinensis tantus fuit terræ motus, ut in gazulis Pekini impressis, et per totum Imperium missis (quas ipse vidi et ex quibus describo) dicatur, quod in illâ civitate corruerint triginta millia ædificiorum, et quod homines a ruinis etc. occisi fuerint quinquiès mille et ducenti. In aliis civitatibus etiam fuerunt magna damna,

et ruinæ, etc. Imperator erat in Tartariâ, et ibi etiam terræ motus fuit.

Scribitur Cantone, hoc anno expectari Legatum Pontificium ad Imperatorem Cam Hi, et exprimitur nomen ejus, et aiunt esse episcopum: sed quid boni facturus sit, ignoremus: si enim dicat, Pontificem permanere in suâ prohibitione Rituum Sinicorum, actum est de missione. Mitto hic inclusa duo mandata Imperatoris a me fidelissime descripta, ut R.ª V.ª judicet de præsenti animo Imperatoris. Unum mandatum est ad R.dum D.num Pedrini clericum, et alterum est ad R.dum P.em Joannem Laureati Visitatorem nostrum. Rogo autem R.am V.am, ut meo nomine amantissimè salutet P.em Joannem Membrede, et P.em Hermannum Van den Clooster, eisque has litteras meas communicare dignetur, si commodè possit, quas rogo, ut ipsi tamquam proprias legant. Salutem etiam adscribo omnibus Patribus ac fidelibus mihi notis.

Imagines (quas R.ª V.ª misit ad P.em Bonanni, et ipse tradidit P.ri Procuratori Assistentiæ Lusitanicæ ad me mittendas) numquam accepi. Cum ephemerides Mezzanachis hoc anno 1720 finiantur, optarem scire, an adhùc aliæ recentiores prodierint in lucem; et si prodierint, optarem illas habere, si esset possibile. Anno præterito Manilæ (in insulis Philippinis) facta est magna seditio, vel tumultus propter Gubernatorem, qui erat homo intolerabilis, et multos carceri incluserat ex primariis, etc. Tandem plebs impatiens illius regiminis tumultum excitavit, in quo ipsum Gubernatorem occidit. Posteà regimen Insularum traditum est Archiepiscopo, qui jam pacificè gubernat, donec Rex Hispaniæ constituat novum Guber-

natorem. Ego a duobus mensibus adhùc accepi litteras Manilæ ad me scriptas, in quibus etiam mihi scribitur, jam factum esse aliquem progressum in recuperatione missionis Samboangæ 1) juxta insulam Mindanao 2): insuper Manilæ præparari navigium, ut iterùm eat ad insulas Palaos. Hæc sunt quæ modo scribenda occurrunt: si vero litteras R.ᵃ V.ᵃ accipiam, mox iterùm scribam.

SS.mis R.ᵃ V.ᵃ sacrificiis humillimè me commendo. Ex imperio Sinensi 14 Septembris 1720.

R.æ V.æ

Servus in Christo,

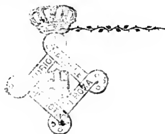
PETRUS VAN HAMME.

Manilam pervenit turba viginti et aliquot missionariorum Societatis Jesu.

---

1) Samboangan, kaap aan de westkust van het eiland Mindanao, met eene sterkte van dien naam en 1000 inwoners, in eene vruchtbare landstreek, voorheen door bannelingen van de andere eilanden bewoond.

2) Mindanao of Magindanao, zeer groot aziatisch eiland, in 1521 het eerst door Magellaan bezocht en in naam van Keizer Karel V. in bezit genomen. Het binnenland wordt door eene groote bergketen doorsneden, welke zich in verscheidene groepen verdeelt, en eenige volkanen heeft, van welke die aan de zuidoostelijke kust lava en puimsteen uitwerpt. De luchtgesteldheid is er, uithoofde van de nevels, zeer gevaarlijk voor de Europeanen; maar de inboorlingen worden er oud en sterk. Zie *Algemeen aardrijkskundig Woordenboek* door J. van Wijk, bij de voorgemelde artikelen.

DRUKFEILEN.

Op	blz.	12	staat:	*Cantonum*	moet	zijn	*Cantonem.*
"	"	18	"	*Malina*	"	"	*Manila.*
"	"	27	"	*Quiescerunt*	"	"	*Quieverunt.*

INHOUD.

---

1) Men treft over de eerw. PP. Rougemont, Couplet, Rixi, Van Gent en anderen, belangrijke bescheiden aan in het werk: *Des Indoux, ou Description de leurs mœurs, coutumes, cérémonies, etc.* avec le texte en Anglais et en Francais, par Balth. Solvyns. d'Anvers, 4 vol. in folio. — Zie ook *Tableaux de la Nature*, par M. De Humboldt. Aanteekeningen uit het *Journal du Département des Deux-Nethes*, Anvers, le 30 Nov. 1814.
Op de lijst der eerw. heeren Pastoors van St. Catharina-kerk, te Mechelen, treft men den naam van Adrianus Florentius Couplet aan, als Pastoor dier kerk benoemd den 11. October 1707, en overleden in September 1722. Zie *Gazet van Mechelen*, 26 Sept. 1858.

1) Op bl. 78 staat 1707, lees 1708.

Imprimatur.

Ultraj. Festo Nativ. D. N. J. C.
1858.

J. H. Wensing.

